



#1(53), 2020 część 5

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe**  
(Ukraina, Kijów)

**Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce.** W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

**Zespół redakcyjny**

**Redaktor naczelny - Adam Barczuk**

**Mikołaj Wiśniewski**

**Szymon Andrzejewski**

**Dominik Makowski**

**Paweł Lewandowski**

**Rada naukowa**

**Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)**

**Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Peter Cohan (Princeton University)**

**Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)**

**Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)**

**Kolub Frennen (University of Tübingen)**

**Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)**

**Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)**

#1(53), 2020 part 5

**East European Scientific Journal**  
(Ukraine, Kiev)

**The journal is registered and published in Poland.** The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

**Editorial**

**Editor in chief - Adam Barczuk**

**Mikołaj Wiśniewski**

**Szymon Andrzejewski**

**Dominik Makowski**

**Paweł Lewandowski**

**The scientific council**

**Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)**

**Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Peter Cohan (Princeton University)**

**Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)**

**Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)**

**Kolub Frennen (University of Tübingen)**

**Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)**

**Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)**

**Dawid Kowalik (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College  
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Kehan Schreiner(Hebrew University)**

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan  
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet  
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia  
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut  
Stosunków Międzynarodowych)**

**Redaktor naczelny - Adam Barczuk**

**1000 kopii.**

**Wydrukowano w Ukraina, Kijów,  
Pobedy Avenu, 56/1, Biuro 115**

**Sp. z o.o."Grupa Konsultingowa  
"Образование и наука"**

**Ukraina, Kijów, Pobedy Avenu, 56/1,  
Biuro 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,**

**<http://eesa-journal.com/>**

**Reprezentacja czasopisma naukowego  
w krajach afrykańskich.**

**Republika Angoli.**

**ADAMSMAT\_SU\_LDA,**

**Sede: Rio Longa\_ prédio Z11 Quarteirão Z,  
N\*23, Município: BELAS, província: LUANDA**

**E\_mail: Adamsmat@mail.ru**

**Contribuinte n\* 5417331007**

**Tel:+244-929527658**

**Dawid Kowalik (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College  
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Kehan Schreiner(Hebrew University)**

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan  
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet  
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia  
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut  
Stosunków Międzynarodowych)**

**Editor in chief - Adam Barczuk**

**1000 copies.**

**Printed in the Ukraine, Kiev, Pobedy  
Avenue, 56/1, office 115**

**LLC "Consulting group  
"Образование и наука"**

**Ukraine, Kiev, Pobedy Avenue, 56/1,  
office 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,**

**<http://eesa-journal.com/>**

**Representation of a scientific journal in  
African countries:**

**Republic of Angola**

**ADAMSMAT\_SU\_LDA,**

**Sede: Rio Longa\_ prédio Z11 Quarteirão Z,  
N\*23, Município: BELAS, província: LUANDA**

**E\_mail: Adamsmat@mail.ru**

**Contribuinte n\* 5417331007**

**Tel:+244-929527658**

# СОДЕРЖАНИЕ

## ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

<b>Дашко І.М.</b> ІННОВАЦІЇ ЯК РУШІЙНА СИЛА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА .....	4
<b>Дем'яненко А. А.</b> МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ .....	9
<b>Євенко Т.І.</b> НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК».....	15
<b>Kalina I.I.</b> GRUNDPINZIPIEN DER DIGITALISIERUNG DER UKRAINISCHEN WIRTSCHAFT .....	18
<b>Логоша Р. В., Колесник Т. В.</b> НАУКОВИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН .....	23
<b>Mazur A., Mazur K.</b> THE PROBLEMS OF THE COOPERATIVE FORMATIONS DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL ECONOMY .....	31
<b>Моргачёв И.В.</b> ОЦЕНИВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ОСНОВЕ СРАВНЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ.....	37
<b>Nurgaliyeva A., Kunyazova S., Karimbergenova M., Rakhimova S., Sultanov A., Beisembina A.</b> WAYS TO IMPROVE THE ECONOMIC MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR ...	41
<b>Pakholchuk V.V.</b> IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND ANALYTICAL SYSTEMS IN THE AFFAIRS OF FINANCIAL SECURITY MANAGEMENT MEASURES.....	45
<b>Теслюк Ю.В.</b> ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ .....	49

## ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

<b>Барбул П.О.</b> ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	54
<b>Хабутдинов А.К., Гайсин Н.И.</b> ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ НОРМЫ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ ИСПЫТАТЕЛЬНОМ СРОКЕ .....	59
<b>Hradova Yuliia</b> GENERAL CHARACTERISTICS OF CYBERBULLYING AND WAYS OF ITS PREVENTION .....	61
<b>Канасевич А.С.</b> НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КОНСЕРВАЦИИ ОБЪЕКТОВ КАПИТАЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ .....	65

## ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

*Dashko I.M.*

*c.e.s.,*

*associate Professor of the Department of accounting and management,  
Zaporizhzhya National University,  
faculty of ZNU in Kryvyi Rih*

### INNOVATION AS THE DRIVING FORCE OF ENTERPRISE COMPETITIVENESS

*Дашко І.М.*

*кандидат економічних наук,*

*доцент кафедри обліку та менеджменту*

*Криворізький факультет*

*Запорізького національного університету*

### ІННОВАЦІЇ ЯК РУШІЙНА СИЛА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

**Abstract.** The article analyzes the nature and types of innovations and interconnections with the competitiveness of the enterprise, identifies the distinctive features of an innovatively active enterprise and substantiates the impact of innovation on the formation of competitiveness.

**Анотація.** В статті проаналізовано сутність та види інновацій й взаємозв'язок з конкурентоспроможністю підприємства, визначено відмінні риси інноваційно-активного підприємства та обґрунтовано вплив інновацій на формування конкурентоспроможності.

**Keywords:** *competitiveness, innovations, economy, business activity, processes, market orientation, enterprise*

**Ключові слова:** *конкурентоспроможність, інновації, економіка, бізнес-діяльність, процеси, ринкова орієнтація, підприємство*

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** У сучасному ринковому середовищі, що постійно змінюється, проблема забезпечення конкурентоспроможності є надзвичайно актуальною для підприємств, що намагаються вести успішну господарську діяльність. Загострення конкуренції ставить нові вимоги до бізнес-процесів діяльності суб'єктів господарювання, тому підтримка конкурентоспроможності підприємства є важливим фактором успішного функціонування у довгостроковій перспективі і виходячи з цього можна сказати, що саме інновації є запорукою успіху сучасних підприємств як підґрунтя модернізації, фактор успішної діяльності, завдяки чому вони сприяють формуванню та підтриманню конкурентоспроможності, а також є стимулом економічного зростання держави. Активна інноваційна діяльність не тільки забезпечує прогресивність розвитку суспільства, а й сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності підприємств [6].

**Метою статті** є визначення особливостей взаємозв'язку між інноваційною діяльністю та конкурентоспроможністю підприємства й особливостями їх формування на підприємстві.

#### **Виклад основного матеріалу.**

Утримання стійкої конкурентної позиції на ринку залежить від визначення та підтримання ключових чинників успіху. Це вимагає постійної уваги до внутрішніх інноваційних процесів і чинників ринкової орієнтації.

У наш час підприємствам дуже важко вести ефективну господарську діяльність через велику кількість конкурентів, тому привабити до себе споживачів можна лише за наявності суттєвих переваг над суперниками. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства шляхом створення особливих властивостей продукції чи підприємства в цілому є запорукою успіху на ринку. Основним завданням спеціалістів є забезпечення успіху підприємства через створення переваг, що є складними чи навіть неможливими для копіювання конкурентами. Створення унікального іміджу чи товару створить умови для підтримання лояльності, популярності та відомості серед споживачів, посилить їх увагу до продукції та діяльності компанії, тому задля досягнення дійсно великого успіху підприємствам необхідно забезпечити себе найкращою конкурентною стратегією, що матиме успіх та гарантуватиме підприємству тривале існування й лідируючі ринкові позиції, а наступним кроком після визначення та реалізації існуючих переваг є формування системи управління конкурентоспроможністю [6], головною ознакою якої є її інноваційність, тобто здатність системи до безперервного розвитку, оновлення та змін діяльності на основі засвоєння нововведень. Інноваційність також означає використання наявного науково-технічного, інформаційного та інтелектуального потенціалу, з метою подальшого розвитку, підвищення результатів діяльності та якості життя. Ставка на інновації в сучасних економічних умовах є найбільш перспективним підходом, адже, перемогти в конкурентній боротьбі

отримують саме ті учасники ринку, які займають активну позицію у використанні інновацій [2].

Як приростові, так і радикальні інновації впливають на три важливі сфери, які є вирішальними для конкурентоспроможності:

1. Економіка і сектори, що її утворюють.
2. Підприємства і реалізовані ними бізнес-діяльності.
3. Продукти і процеси (табл. 1):

Таблиця 1

**Види інновацій та сфери впливу [3]**

Види інновацій	Сфери впливу інновацій		
	1. Економіка та її сектори	2. Підприємства, бізнес-діяльність	3. Продукти і процеси
Зростаючі	Стосунки між підприємствами (B2B) Інтеграція ланцюга поставок	Процеси удосконалення організації, (реінжиніринг, TQM)	Модифіковані процеси і продукти
Радикальні	Нові, інноваційні структури секторів і економіки	Створення нових бізнес-концепцій	Зміна конфігурації процесів Нові продукти

У першій сфері вплив зростаючих інновацій проявляється переважно у побудові бізнес-стосунків типу B2B, а також змінах й удосконаленні ланцюга поставок. Своєю чергою, радикальні інновації створюють нові сектори економіки. Створюють їх як так звані підприємства нової економіки, так і інших секторів, що застосовують, наприклад, біотехнології чи нанотехнології. Виникнення нових секторів приводить до структурних змін усєї економіки, посилюючи в ній роль і частку підприємств, які спираються на знання.

У сфері підприємств і їхньої бізнес-діяльності зростаюча інноваційність пов'язується з удосконаленнями організації, такими, як, наприклад, реінжиніринг або TQM. Радикальні інновації, в свою чергу, створюють нові бізнес-концепції, які значно більше, ніж, наприклад, нові технології, змінюють систему конкуренції, часто тим самим руйнуючи стан речей.

Вплив зростаючих інновацій у сфері продуктів і процесів виражається в їхньому покращанні і модифікації. Радикальні інновації викликають

зміни конфігурації процесів, створюють нові продукти та процеси.

Незважаючи на складнощі, що обумовлені новизною та творчим характером, керівникам підприємств необхідно здійснювати заходи щодо:

- розробки, виробництва і удосконалення продукції та технології;
- розширення масштабів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР);
- залучення висококваліфікованих наукових співробітників;
- удосконалення системи управління, стилю керівництва та структури підприємства;
- застосування нових методів комерційної реалізації нововведень.

Це дозволить створювати нову інноваційну продукцію, яка буде пристосована до умов сучасного конкурентного середовища. Для того, щоб слідувати інноваційним змінам визначимо відмінні риси інноваційно-активного підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

**Особливі характеристики інноваційно-активного підприємства [1]**

Ознаки	Характеристики інноваційно-активного підприємства
1	2
Мета діяльності	Розробка інноваційної продукції (технологій), їх використання у власному виробництві чи продаж іншим суб'єктам підприємництва.
Розвиток підприємства	Проведення науково-дослідних робіт, створення та розповсюдження інновацій, що сприяє розвитку інноваційної діяльності.
Ринок	Ринок - новий та невідомий. Існує великий ризик, що продукція буде незатребуваною та не відповідати смакам і уподобанням споживачів.
Ресурси	Головними є не просто матеріальні, нематеріальні, фінансові та людські ресурси, це також постачальники, споживачі, партнери, конкуренти, інтелектуальні ресурси співробітників: знання та компетенції.
Головна цінність	Людські ресурси, що забезпечують умови конкурентоспроможності і довгострокового розвитку
Фінансове забезпечення	Власні фінансові ресурси підприємства, венчурне фінансування, бюджетне фінансування, кредитування, інвестування, благодійництво, спонсорство.

Організаційна структура	Рухома структура, завдяки чому ідеї, знання, інформація рухаються по всьому підприємству: між відділами, керівниками, співробітниками, споживачами, партнерами і постачальниками. Характерне використання децентралізації, персонал приймає участь в управлінських функціях та прийнятті рішень, поділ на тимчасові команди, проектні групи, використання неформальних правил та процедур. Найбільш поширені матрична та проектна структури управління.
Кадрова складова	Структура персоналу: наукові та науково-технічні кадри, науково-допоміжний і обслуговуючий персонал, виробничий та адміністративно-господарський персонал. Саме наукові співробітники (дослідники, інженери, технологи, конструктори, проектувальники, та ін.) беруть участь у НДДКР, створенні наукових знань і підготовці наукових результатів до практичного використання. На патентний відділ покладені завдання з підготовки документації, реєстрацією об'єктів інтелектуальної власності, продаж патентів, ліцензій на їх використання стороннім підприємствам. Співробітники – це інвестиції. До них ставляться особливі вимоги – освіченість, досвід практичної роботи у відповідній галузі, знання стадій розробки інноваційного продукту, високий рівень відповідальності, серйозності, креативності, швидка реакція на зміни та пристосованість до нового, схильність до ризику, гнучкість, можливість працювати понаднормово, вміння вирішувати конфліктні ситуації, постійне вдосконалення власних навичок, бажання навчатися новому.
Соціальна складова	Отримання прибутку та ефективності діяльності, також спрямована на впровадження соціальних інновацій, які вирішують соціальні проблеми
Організація праці	Часто застосовується гнучкий графік робочого часу, надаються можливості для творчої роботи поза робочим місцем.
Процес виготовлення продукції	Інноваційний процес орієнтований на пошук, розроблення і впровадження нового, та складається з таких етапів: виникнення ідеї нововведення, дослідження можливостей, формування концепції, НДДКР (фундаментальні та прикладні дослідження; дослідні та конструкторські роботи), дослідження ринку, апробація, доробка, комерціалізація, задоволення суспільних потреб.
Життєвий цикл товару (ЖЦТ)	Стадії життєвого циклу нового товару: розроблення (зародження ідеї, проведення НДДКР для перетворення ідеї на придатний до промислового виготовлення продукт), виведення на ринок (налагодження технологічного процесу, випуск пробної партії та її ринкова апробація, формування стратегії та каналів збуту), зростання (швидке сприйняття нового товару ринком і швидке зростання прибутків, споживачі відкривають для себе новизну й оцінюють її як споживчу вартість), зрілість (уповільнення темпів збуту внаслідок придбання товару більшістю покупців, товар перестає бути новинкою), занепад (різка падіння збуту й зниження прибутків, товар знімають з виробництва).
Науково- дослідні та дослідно- конструкторськ і роботи	Розглядаються як активи, інвестиції. Управління здійснюється у взаємодії з іншими підрозділами підприємства. НДДКР являються невід'ємною складовою підприємства, що задає напрям його розвитку, визначає стратегію та культуру. На стадії НДДКР ідея нововведення набуває матеріальної форми, теоретичний задум перетворюється на тестовий продукт. Відбувається дослідження інноваційного об'єкту, його техніко-економічному обґрунтуванню, вибору оптимального варіанту конструювання, проведення випробування виробу.
Навчання	Безперервний процес навчання на підприємстві, розвиток необхідних знань та компетенцій, активізація творчої, інтелектуальної діяльності.
Ділові комунікації	Відкрита інформаційна система, інформаційні потоки мало або неформалізовані, повідомлення відправляються часто не структуровані (відсутні стандарти листів, звітів, наказів тощо), перевага надається усним повідомленням ніж письмовим.
Об'єкти інтелектуальної власності (ОІВ) та їх комерціалізація	Власне створення ОІВ, прав власності на результати розумової діяльності працівників підприємства та оформлення довгострокових прав на їх використання. Комерційна реалізація ОІВ здійснюється через: використання у виробничому процесі та постановки їх на баланс власного підприємства, трансфер технологій: внесення у статутний фонд підприємства чи повне / часткове передання всіх прав (патенти, авторські права, торгові знаки і торгові марки, франшизи, ліцензії).
Ризик	Високий рівень ризику, що обумовлено новизною, невизначеністю, творчим та інтелектуальним характером науково-дослідної роботи, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату.

З метою активізації інноваційної діяльності для інноваційно-активних підприємств є доцільним використання таких напрямів як:

1) збільшення джерел фінансових ресурсів інноваційної діяльності за рахунок підвищення ефективності комунікацій між виробниками, ринком науково-технічної продукції; підвищення уваги до такої складової інноваційної діяльності, як реалізація та просування інновацій;

2) активне стимулювання підвищення ефективності маркетингових відділів та впровадження інноваційного маркетингу;

3) стимулювання працівників щодо позитивного сприйняття різних форм та видів інновацій;

4) активна взаємодія із навчальними закладами, особливо на етапах науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт [4].

Якщо розглядати саме вплив інновацій на формування конкурентоспроможності наведено на рис. 1.

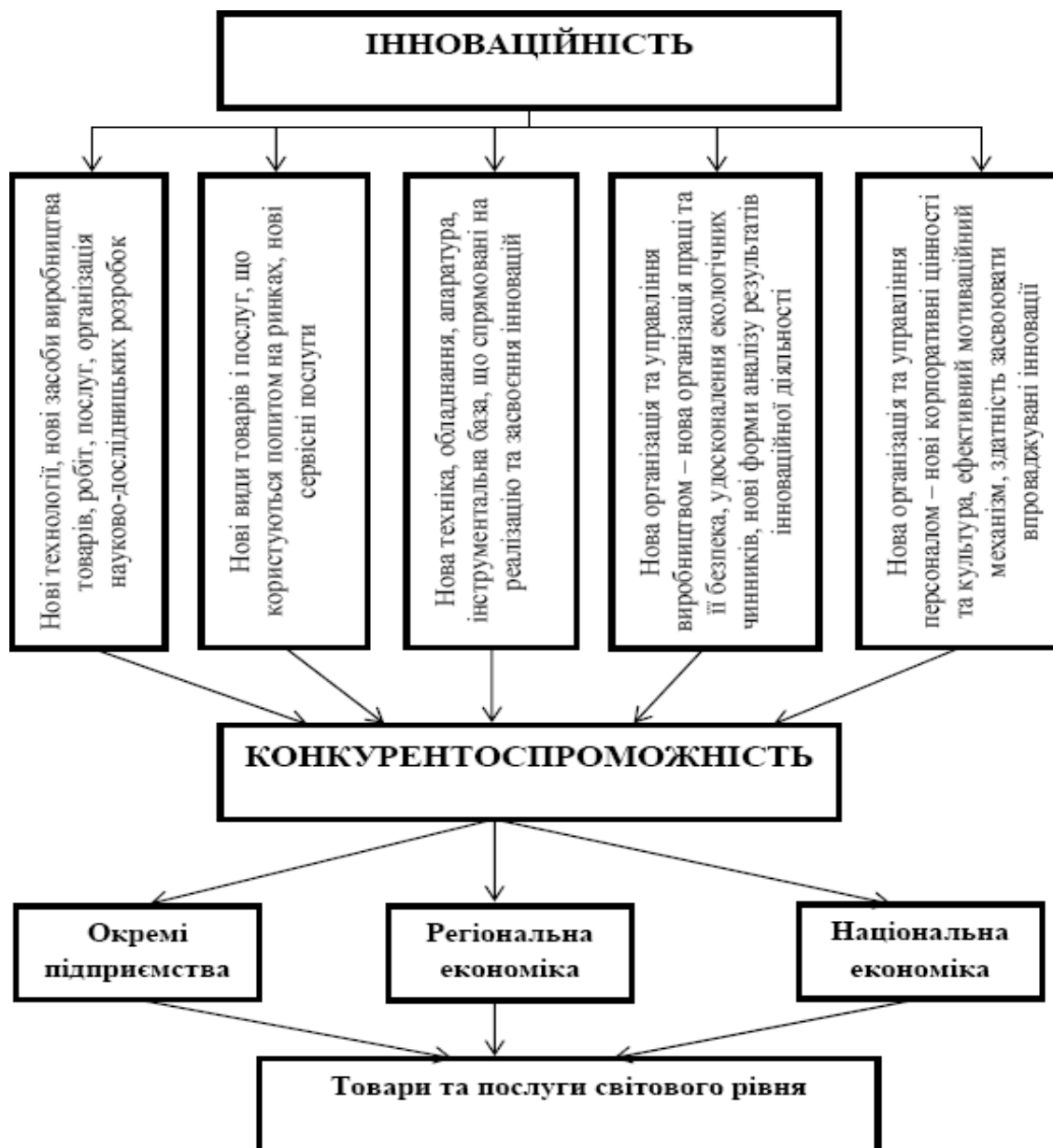


Рис. 1. Вплив інноваційності на формування конкурентоспроможності [2, 3]

Інноваційність спирається на процес удосконалення, відкриття нового, тобто на ефективне засвоєння та впровадження нововведень, спрямованих на оновлення технологій, техніки, організації виробництва та розроблення нової продукції, так і на проведення

соціальних інновацій, спрямованих на ефективну зміну поведінки персоналу з метою отримання запланованих результатів. Саме поєднання всіх складових дозволяє системі не тільки вижити в умовах загострення конкуренції, але й досягти необхідного рівня конкурентоспроможності.

В якості показника, що відображає рівень формування зовнішніх і внутрішніх умов активізації інноваційної діяльності і напрям структурних змін в умовах економічної модернізації, пропонується використовувати величину інноваційної конкурентоспроможності, яку в загальному сенсі можна трактувати, як здатність набувати конкурентних переваг за рахунок ведення інноваційної діяльності, тобто інноваційна конкурентоспроможність характеризує те, наскільки даний суб'єкт використовує наявний інноваційний потенціал, а також наскільки розвинена інноваційна система, в якій він функціонує, оскільки наявність або відсутність елементів інноваційної інфраструктури безпосередньо впливає на можливість ведення інноваційної діяльності і на ефективність інноваційного процесу.

Управління інноваціями на підприємстві має стратегічно визначати напрями інтеграції зусиль у створення нових технологій, продуктів, послуг і процесів на основі розроблення й трансформації ключових компетенцій підприємства відповідно до мінливих факторів і умов зовнішнього середовища. Інноваційний розвиток підприємства можна визначити як циклічний процес, який відображає якісну еволюцію підприємства в часі, що забезпечує йому стійку конкурентну перевагу й стратегічну гнучкість [5].

**Висновки.** На сьогоднішній момент немає країни, де економічне змагання за лідерство на світових ринках не було пов'язано з інноваціями. Ще більшою мірою це стосується нашої держави, адже створити і особливо утримати національні конкурентні переваги, реалізувати їх в економіці глобального ринку можна лише шляхом інноваційного розвитку, який дозволить досягти необхідний рівень конкурентоспроможності продукції з метою вільного конкурування на світових ринках.

Оцінювання інноваційної конкурентоспроможності характеризує рівень інноваційного розвитку досліджуваного господарюючого суб'єкта, дозволяє запропонувати заходи щодо розвитку інноваційної сфери в рамках

економічної модернізації і інноваційного розвитку, направлених на економічний розвиток території і підвищення добробуту населення.

Отже, накопичення та використання знань у всіх господарських процесах, освоєння інноваційних технологій та продуктів має вагоме значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. А для досягнення високих показників діяльності у майбутньому величезну роль відграють знання як джерело інновацій та розвитку, що базуються на основі системи управління ними, впровадження інноваційних продуктів і технологій, підвищення рівня компетентності, стимулювання творчої активності персоналу, підготовки та перепідготовки фахівців тощо.

#### Список літератури:

1. Артеменко Л. П. Формування конкурентоспроможності інноваційно-активних підприємств. Економіка і організація управління, № 1(17). 2014. С. 19-26.
2. Богма О. С., Болдуєва О. В. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. Вісник Запорізького національного університету, № 3 (7). 2010. С. 166-170.
3. Позняк С. В. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. Електронний журнал «Ефективна економіка». № 10, 2015. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4614>
4. Турило А. М., Зінченко О. А. Інновації : сутність і теоретичні характеристики. Актуальні проблеми економіки, № 5. 2005. С. 76-79.
5. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. Маркетинг і менеджмент інновацій, № 2. 2014. С. 122-135.
6. Ямненко Г. Інноваційні аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : «Економіка», 1(178). 2016. С. 47-52.

УДК 330.3:612.6-049.5

JEL Classification C13, O15

*Demianenko A. A.,*

*PhD student of the Department of Economics and Social Sciences,  
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

#### MECHANISM OF ANALYTICAL SUPPORT FORMATION FOR ASSESSMENT OF HUMAN DEVELOPMENT SECURITY

*Dem'yanenko A. A.*

*аспірант кафедри економіки та соціальних наук,  
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця*



**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ**

**Abstract.** In the article the mechanism of forming analytical support for the assessment of human development security was improved. Research has been carried out to clarify the theoretical foundations of the mechanism, determine the resources and functional components (organizational and communication, information, methodological) of analytical support for the assessment of human development security. The purpose of the formation the mechanism is to develop a strong information and analytical framework aimed at creating conditions for successful assessment of human development security.

**Анотація.** У статті удосконалено механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку. Проведено дослідження із уточнення теоретичних засад механізму, визначення складових ресурсного забезпечення, якими є кадрове, матеріально-технічне, організаційне і фінансове.

А також обґрунтування функціональних складових механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку (організаційно-комунікаційної, інформаційної та методичної). Метою розробки механізму є формування потужного інформаційно-аналітичного базису спрямованого на створення умов успішного оцінювання безпеки людського розвитку.

*Key words: analytical support, assessment, mechanism, security of human development.*

*Ключові слова: аналітичне забезпечення, оцінювання, механізм, безпека людського розвитку.*

**Постановка проблеми.** Наслідки світової економічної кризи, екологічної небезпеки та соціальних потрясінь спонукали міжнародне товариство привернути увагу до проблем людини, її безпеки, захисту прав і свобод, розширення людських можливостей. Нині міжнародні організації та установи, учені усіх країн світу приділяють більше уваги питанням людського розвитку, його оцінюванню та підвищенню його рівня. Водночас на сьогодні відсутня єдина думка щодо формування ефективного механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Недоліками сучасного механізму аналітичного забезпечення оцінювання людського розвитку є відсутність цілісної системи формування аналітичного забезпечення, що відображається у наступному. По-перше, відсутність єдиної методики оцінювання людського розвитку. Адже У 2012 році була розроблена Національна методика вимірювання регіонального людського розвитку, затверджена Постановою спільного засідання Президії НАН України та Державного комітету статистики України, що дозволяє вирішувати широке коло проблем: здійснювати моніторинг стану людського розвитку в регіонах України, відстежувати зміни рейтингів регіонів та тенденції покращення розвитку чи його гальмування у цілому, так і за складовими людського розвитку, а також відіграє важливе значення у розробці регіональних стратегій розвитку. У 2017 році, затверджено Постанову про Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [1] (далі – Постанова). Відповідно до Постанови, урядом запропонована нова методика розрахунку індексу регіонального людського розвитку. Як зазначається у Постанові, застосування розробленої методики дозволить вимірювати соціально-економічний розвиток регіонів, що допоможе підвищувати результативність реалізації державної стратегії

регіонального розвитку. Обидві методики є діючими, але різними за складом показників, технологією розрахунків, до того ж мають певні недоліки [2, с. 227] та розраховуються різними державними органами, що створює плутанину та розбіжності у формуванні загальнодержавної стратегічних пріоритетів та формуванні державних, регіональних та галузевих пріоритетів та програм розвитку. По-друге, відсутність узгодженості інформації між інформаційно-аналітичними службами, тобто низька їх координація викликає перешкоди у систематизації даних та створенні бази даних щодо безпеки людського розвитку. По-третє, відсутність «єдиного центру» та налагодженого організаційного забезпечення у сфері безпеки людського розвитку та проведенні оцінювання щодо визначення пріоритетів людського розвитку; формування інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку, здійснення аналізу рівня безпеки людського розвитку, моніторингу загроз, а також розробки пропозицій до проектів державних цільових, галузевих та регіональних програм і стратегій у сфері безпеки людського розвитку; щодо здійснення координації діяльності у сфері безпеки людського розвитку структурних підрозділів міністерств та відомств, а також місцевих державних адміністрацій, надання їм організаційно-методичної допомоги щодо правильності застосування законодавства у цій сфері; щодо сприяння реалізації державної політики у сфері безпеки людського розвитку на регіональному та державному рівні.

Вищезазначене обумовлює необхідність подальших досліджень у напрямку розроблення механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Над питанням формування аналітичного забезпечення оцінювання людського розвитку займалися і займаються зарубіжні: Махбуб уль Хак і А. Сен, М. Пелях і А. Іванов, Д. Хастінг та ін., та

вітчизняні учені О. Власюк, Т. Іващенко, Е. Лібанова, О. Макарова, С. Пирожков. Проте питання удосконалення механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку регіону залишається відкритим. Результати аналізу наукової літератури свідчать про відсутність єдиної думки щодо ефективного механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку. Тому удосконалення механізму формування аналітичного забезпечення є цілком актуальним питанням.

**Метою дослідження** є удосконалення механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Під час дослідження змістовно-сутнісного наповнення поняття безпеки людського розвитку (далі – БЛР), автором з'ясовано, що цей процес є слабо-структурованим та динамічним. А складність оцінювання безпеки людського розвитку обумовлена багатогранністю процесу, великою кількістю чинників, що впливають на безпеку людського розвитку; великою кількістю загроз, здатних впливати на людський розвиток, що унеможлиблює їх врахування визначенні рівня безпеки людського розвитку [2].

За таких обставин закономірним удосконалення сучасного підходу до оцінювання безпеки людського розвитку та формування його аналітичного забезпечення, які дозволять оперативно вирішувати існуючі проблеми та мінімізувати вплив загроз на безпеку людського розвитку. Це зумовлює необхідність розроблення механізму як базового інструменту формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку.

Розробка механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку потребує конкретизації сутності і змісту поняття «механізм», визначення його складових та послідовності формування. Сутність економічного механізму А. Кульман розкриває як «сукупність взаємозв'язків економічних явищ, які виникають в певних умовах під впливом імпульсу» [3]. Українські науковці, зокрема, В. С. Пономаренко, О. М. Ястремська та В. М. Луцьковський, під механізмом розуміють сукупність станів та процесів, із яких складається явище [4], наголошуючи на його системності та комплексності. Ж. В. Дерій, досліджуючи механізм капіталізації людського потенціалу, пропонує таке визначення поняття механізму – «система методів, форм та сукупності суб'єктів, об'єктів, важелів та інструментів впливу» [5]. С. В. Мішина та О. Ю. Мішин, під механізмом управління фінансовими ресурсами пропонують розуміти «послідовність етапів управління фінансовими ресурсами через фінансові важелі за допомогою фінансових методів» [6].

Але й досі дискусійним є питання щодо сутності та структури механізму, його складових

елементів і можливості їх формалізації. Вищезазначені трактування економічного механізму близькі до процесу.

До того ж результати ґрунтовного дослідження стосовно понятійної невизначеності терміну «механізм» в економічній науці, здійснене А. Ю. Чаленком, демонструють існування двоякої природи цього поняття як процесу і як ресурсів процесу, що створює плутанину та не дозволяє проводити об'єктивні дослідження. Тому вирішенням даної проблеми полягає у новому визначенні поняття «механізм» та усуненні термінологічної невизначеності [7].

Вагомим внеском А. Ю. Чаленко є обґрунтування нового напрямку розвитку теорії економічних механізмів, особливість якого полягає у представленні механізму у вигляді функціонального блоку процесу, який перетворює «входи» на «виходи» при наявності необхідних ресурсів в керованих умовах; удосконалення сутності поняття механізму, особливість якого полягає у розгляді поняття як сукупності ресурсів економічного процесу і способів їх з'єднання. У той же час, розробка механізму є гіпотетичним процесом, який може бути адаптований для великої кількості економічних завдань» [7].

А. Кульман відзначає, що складовими елементами механізму є «вхідне явище, процес, що відбувається між вхідним і вихідним явищем та вихідне явище» [3].

Розробка економічного механізму проводиться в такій послідовності:

- 1) аналізуються «вхід», що представляє собою наявні ресурси механізму;
- 2) аналізується «вихід» склад і взаємодія ресурсів, його основні характеристики, призначення, ефективність;
- 3) визначається керуюча підсистема механізму;
- 4) обґрунтовується керована підсистема механізму: визначається об'єкт, мета, завдання та ін.

Отже, головним у визначенні поняття «механізм» є те, що це система елементів, функцій, методів, способів та засобів що визначають певний процес, явище або послідовність діяльності.

Механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку представлено на рис.1.

Метою розробки механізму є формування потужного інформаційно-аналітичного базису спрямованого на створення умов успішного оцінювання безпеки людського розвитку. А основна мета аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку полягає в інтеграції певного масиву знань, з метою їх використання для проведення комплексного оцінювання безпеки людського розвитку та його складових з урахуванням впливу загроз.

Аналітичне забезпечення не є замкнутою системою і забезпечує процес оцінювання безперервно, підвищуючи якість і розширюючи

сфери практичного застосування отриманої аналітичної інформації [8, с. 171; 9]. Тож розробка механізму аналітичного забезпечення дозволить створити єдину інформаційно-аналітичну платформу, що буде підтримувати процес виявлення доміантних загроз та оцінювання безпеки людського розвитку.

Механізм аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, як складається з керуючої (суб'єкти) та керованої (об'єкти) підсистеми. Так, головними суб'єктами аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є органи державної влади у тому числі Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Міністерство внутрішніх справ України, у тому числі підпорядкована Міністерству внутрішніх справ України Національна поліція України (Департамент кіберполіції, Департамент захисту економіки); Міністерство цифрової трансформації України; Державна служба статистики України та інші, що забезпечують необхідною аналітичною інформацією для проведення оцінювання безпеки людського розвитку, а також аналітики, фахівці – які, безпосередньо, здійснюють аналітичну діяльність.

Важливою складовою формування механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є визначення його завдань. Так, основними завданнями механізму аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є:

- формування якісної бази статистичних даних;
- розробка ефективної системи показників та ідентифікація доміантних загроз безпеки людського розвитку та складу їх показників;
- розробка схеми взаємодії між органами державної влади щодо аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку тощо.

Для вирішення основних завдань механізму формування аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку необхідно дотримуватись конкретних принципів. Під принципами прийнято розуміти правила, норми і положення при розробці та реалізації механізму формування аналітичного забезпечення безпеки людського розвитку. Аналіз наукової літератури дав змогу узагальнити та виокремити найважливіші принципи, врахування яких забезпечить дієвість механізму забезпечення ефективності оцінювання безпеки людського розвитку. Відбір основних принципів, мають відображати специфіку аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку, обумовлений необхідністю розкриття сутності формування середовища безпеки

людського розвитку, її функцій, організаційно-комунікаційного, методичного та інформаційного забезпечення.

Отже, основні принципи аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є: системність [10]; цілеспрямованість [11]; комплексність [12]; повнота інформації та єдність. До вищезазначених принципів пропонується додатково виділити принцип дієвості (здатність активно впливати на покращення процесу оцінювання, своєчасно виявляючи недоліки і упущення в оцінюванні, загрози БЛР); динамічності (процес БЛР динамічний, тому повинні враховуватись різні аспекти фактора часу, в тому числі потребує постійного вдосконалення аналітичне забезпечення його оцінювання); результативність (аналітичне забезпечення покликане сприяти спрощенню комплексного оцінювання БЛР враховуючи ризики і загрози та прагнути досягнення високого рівня БЛР).

Аналітичне забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку має виконувати ряд функцій, серед яких слід виділити наступні: інформаційна, аналітична, комунікаційна та координаційна.

Ресурсне забезпечення механізму представлено кадровим, матеріально-технічним, організаційним та фінансовим.

Кадрове забезпечення представлено: працівниками-аналітиками відділу у сфері безпеки людського розвитку, які забезпечують керівників вищої ланки управління: органів законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування необхідною аналітичною інформацією для вирішення стратегічних питань.

Вирішення завдання формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку з необхідною точністю й достовірністю та в установлені строки неможливе без застосування сучасних засобів обчислювальної техніки. До технічних засобів належить уся сукупність пристроїв, обладнання, програмного забезпечення, які застосовуються для автоматизації та механізації.

Досягнути динамічного та якісного проведення оцінювання безпеки людського розвитку неможливо без ефективної підтримки цього процесу, тобто «адекватного, фінансового забезпечення». Ретельне дослідження фінансової компоненти у парадигмі людського розвитку проведене українським науковцем Ю. О. Гернего [13], а роль бюджету у регулюванні людського розвитку досліджувалось Е. М. Лібановою [14]. Бюджетні ресурси призначені поліпшити добробут суспільства і підвищити якість життя населення, тому вони мають сприяти розширенню людських можливостей.

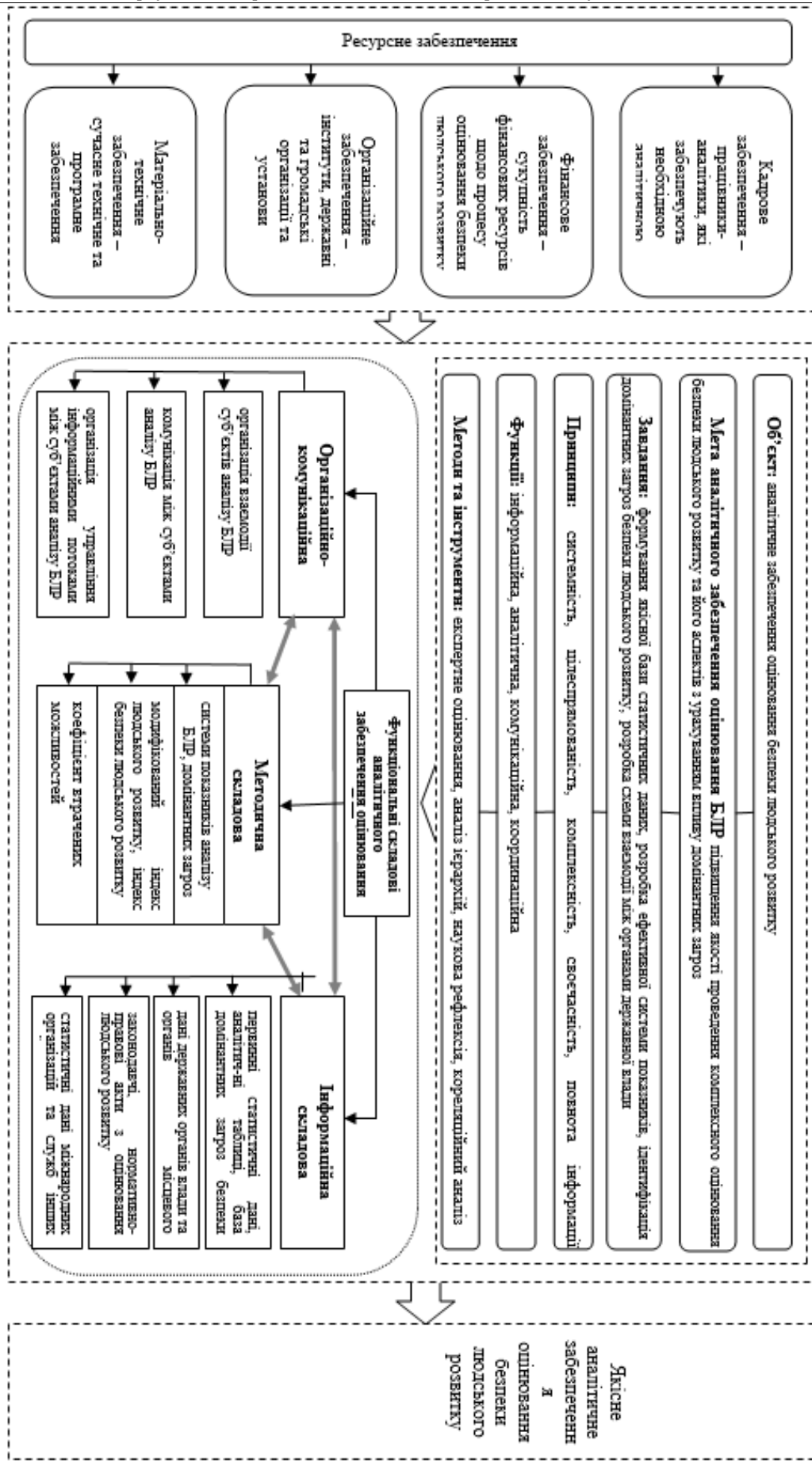


Рис.1. Механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку (розроблено автором)

Функціонування механізму відбувається за допомогою методів та інструментів пошуку, відбору, оброблення, аналізу та оцінки інформації. Так, до основних методів слід віднести: метод наукової рефлексії, метод експертного оцінювання, кореляційного аналізу, економіко-статистичні методи, таксономічного аналізу, використання методу аналізу ієрархій метод групування, кластерний аналіз.

Досліджуючи механізм аналітичного забезпечення необхідно розкрити його функціональні складові, оскільки вони є «двигуном» організації аналітичного забезпечення і проведення оцінювання. У результаті пошуку і аналізу літературних джерел з даного питання, вважаємо доцільним звернути увагу на запропоновані Л. В. Гнилицькою «функціональні складові організації аналітичного забезпечення у системі економічної безпеки» [15]. Проведений нами аналіз складових свідчить про аргументованість їх використання для організації аналітичного забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Оскільки аналітичне забезпечення – це взаємозалежна та відповідним чином сформована сукупність організаційних, інформаційних та методичних складових, що забезпечує необхідну якість проведення комплексного оцінювання безпеки людського розвитку та його аспектів з урахуванням впливу загроз і небезпек, основними складовими аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку є організаційна, інформаційна та методична.

Сутність організаційної складової аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку полягає у формуванні цілісної системи субординаційних, координаційних та взаємозалежних зв'язків, а також сукупність організаційних методів аналізу, оцінки, звітності, прогнозування та правових норм, втілених у національному та / або міжнародному законодавстві, за допомогою яких державні органи влади здатні мінімізувати негативний вплив дестабілізуючих чинників, тим самим гарантуючи безпечні умови людського розвитку.

Організація взаємодії користувачів інформації між собою, з метою вимірювання безпеки людського розвитку досягається створенням потужного інформаційного забезпечення [16]. Адже, саме ефективність формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку залежить від якості інформаційного забезпечення, тобто від того, наскільки оперативно та точно буде отримана необхідна інформація для прийняття певних рішень, розроблення стратегій та програм розвитку.

З точки зору системного підходу інформаційне забезпечення – це динамічна система даних і способи їх обробки, які дають змогу вивчити реальний стан безпеки людського розвитку, ідентифікація домінантних загроз, а також виявити

можливості здійснення необхідних управлінських дій щодо мінімізації загроз.

Таким чином, інформаційна компонента є однією із головних функціональних складових аналітичного забезпечення процесу оцінювання. Складність формування інформаційної бази оцінювання безпеки людського розвитку, на нашу думку, полягає у:

- перевантаженні інформацією (надлишку інформації), обумовленою складністю відбору і групування показників оцінювання безпеки людського розвитку і в той же час проблема повноти даних для вимірювання безпеки людського розвитку на мезорівні;

- узгодженості інформації між інформаційно-аналітичними службами, тобто низька їх координація викликає перешкоди у систематизації даних та створенні бази даних;

- багатопрофільності інформації (багатоаспектності), що пов'язане із застосуванням комплексного підходу в оцінюванні безпеки людського розвитку (оцінювання за всіма складовими);

- врахуванні фактора часу, що виникає у зв'язку з підготовкою та обробкою інформації в умовах динамічного розвитку зовнішнього та внутрішнього середовища.

Саме відсутність достовірної та повної інформації є причиною прийняття неефективних рішень, які негативно впливають на ефективність безпеки людського розвитку. До того ж інформація повинна відповідати таким вимогам: повноті й точності, своєчасності й оперативності, корисності, об'єктивності, доступності, стислості, економічності, однозначності сприймання, зручності передавання, оброблення та зберігання. Лише за умови дотримання цих вимог до інформації можливе ефективне забезпечення безпеки людського розвитку.

Основними джерелами статистичної інформації є

- первинні та статистичні дані, аналітичні таблиці, база даних домінантних загроз безпеки людського розвитку;

- дані державних органів та органів місцевого самоврядування;

- оцінки та розрахунки, що здійснюються на основі вищезазначених даних.

- статистична інформація міжнародних організацій, а також статистичних служб інших країн тощо.

Методична складова аналітичного забезпечення полягає у необхідності застосування широкого спектру аналітичних методів для досягнення задач оцінювання безпеки людського розвитку: формування системи показників безпеки людського розвитку (за допомогою методів експертного оцінювання, кореляційного аналізу); у тому числі домінантних загроз; проведення аналізу його стану за допомогою аналітичних методів (вертикального і горизонтального аналізу та інших статистичних методів); розробка методики

оцінювання безпеки людського розвитку (за допомогою таксономічного аналізу, використання методу аналізу ієрархій для формування вагових коефіцієнтів складових людського розвитку), групування регіонів України за рівнем безпеки людського розвитку і коефіцієнту втрачених можливостей (використання кластерного аналізу).

Розробка методу оцінювання безпеки людського розвитку потребує визначення логіки побудови інтегрального індексу, результати якого б дали змогу комплексно визначити його об'єктивний рівень. У якості композитарного показника пропонуємо ввести індекс безпеки людського розвитку [17].

Підсумовуючи вищенаведене, процес розроблення та реалізації механізму формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку вкладається у певну послідовність. Так, відповідно до рис.1, на «вході» процесу наявні ресурси механізму (де зазначається певний ресурсний потенціал), на «виході» процесу маємо розроблений механізм – систему взаємопов'язаних та взаємодіючих ресурсів. Враховуючи вищезазначене, розроблений механізм формування аналітичного забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку представляє собою сукупність процесів збору, обробки, узагальнення, аналізу і цілеспрямованої передачі аналітичної інформації у відповідності до вимог оцінювання, та у подальшому розробленні пропозицій щодо мінімізації впливу дестабілізуючих чинників. Даний механізм виступає основоположним базисом формування аналітичного забезпечення оцінювання, оскільки спрямований на формування якісної, своєчасної, точної, релевантної та достовірної інформації для потреб оцінювання, що у подальшому слугуватиме основою для прийняття рішень задля досягнення бажаного рівня безпеки людського розвитку.

### Список літератури:

1. Постанова від 20 грудня 2017 року № 1029 про Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: / Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF>.

2. Nazarova G. Improvement of the method measuring the security of human development: case of Ukraine / G. Nazarova, M. Jaworska, N. Nazarov, I. Dybach, A. Demianenko // *Problems and Perspectives in Management*. – 2019. – № 17(4). – С. 226–238. DOI:10.21511/ppm.17(4).2019.19.

3. Кульман А. Экономические механизмы / пер. с фр. Островской Е. П.; общ. ред. Хрустальной Н. И. – М.: ПРОГРЕСС, 1993. – 189 С. – (сер. : Деловая Франция).

4. Пономаренко В. С. Механизм управления предприятием : стратегический аспект / В. С. Пономаренко, Е. Н.

Ястремская,

В. М. Луцковский. – Х. : Изд. ХГЭУ, 2002. – 252 с.

5. Дерій Ж. В. Механізм капіталізації людського потенціалу складові та їх взаємодія / Ж. В. Дерій // *Економічний простір*. – 2013. – № 79. – С. 69–77. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros\\_2013\\_79\\_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2013_79_9).

6. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві [Текст] / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин. – Х. : ХНЕУ, 2006. – 176 с.: рис., табл. – (Наукове видання). – Бібліогр.: с. 136–144. – ISBN 966-676-156-4

7. Чаленко А. Ю. О Понятии неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях. – *Электронный ресурс*. – Режим доступу: [http://www.econindustry.org/arhiv/html/2010/st\\_51\\_04.pdf](http://www.econindustry.org/arhiv/html/2010/st_51_04.pdf).

8. Пуцентейло П. Р. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства / П. Р. Пуцентейло // *Сталий розвиток економіки*. – 2015. – № 1. – С. 168–174. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre\\_2015\\_1\\_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_1_27).

9. Савчук В. К. Інформаційно-аналітичний процес: праксеологічний підхід : монографія / [Костенко О. М., Краєвський В. М.]; за заг. ред. В. К. Савчука – К. : видавництво «Вік принт», 2013. – 204 с.

10. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор // *Исследования по общей теории систем: Сборник переводов / Общ. ред. и вст. ст. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина*. – М.: Прогресс, 1969. – С. 23–82.

11. Mahbulul Haq. 1976. *The Poverty Curtain: Choices for the Third World*. New York: Columbia University Press.

12. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 129 с.

13. Гернего Ю. О. Організаційні засади дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку / Ю. О. Гернего // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. – 2018. – Вип. 30(2). – С. 72–75. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu\\_en\\_2018\\_30\(2\)\\_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_30(2)_16).

14. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с

15. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. В. Гнилицька // *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал*. – Луганськ.: СНУ ім. В.Даля, 2011. – №3 (157). – С. 57–65.

16. Дяченко Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. / Н. Дяченко. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp\\_2013\\_2\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_14).

17. Nazarova G. Modification of the human development index in Ukraine in the regional aspect / G. Nazarova, V. Volikov, A. Demianenko // Web of Conferences. – 2019. – № 67 (06037). DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196706037>.

УДК 336.774

**Yevenko T.I.**,  
candidate of economic sciences,  
senior teacher of department of finances,  
National university of Life and Environmental sciences of Ukraine

## DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF CREDIT ACTIVITIES OF BANKS AT THE EXAMPLE OF PJSC CB "PRIVATBANK".

**Свенко Тетяна Іванівна**  
кандидат економічних наук,  
старший викладач кафедри фінансів,  
Національний університет біоресурсів і природокористування України

### НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК».

**Summary.** The article analyzes the general indicators of financial and economic activity of PJSC CB "PrivatBank" and investigates the directions of development of its lending activity; offers on improving the management of a loan portfolio at PJSC CB "PrivatBank".

**Анотація.** У статті проаналізовано загальні показники фінансово-господарської діяльності ПАТ КБ «ПриватБанк» та досліджено напрями розвитку його кредитної діяльності; запропоновано пропозиції з покращення управління кредитним портфелем на ПАТ КБ «ПриватБанк».

**Key words:** commercial bank, commercial bank lending, solvency, deposits, real sector of the economy, bank risk, yield.

**Ключові слова:** комерційний банк, кредитний портфель комерційного банку, платоспроможність, депозити, реальний сектор економіки, банківський ризик, дохідність.

**Постановка проблеми.** Розвиток банківського сектору є необхідною умовою нормального функціонування економіки будь-якої країни. Тільки через ефективну банківську систему можна здійснити реструктуризацію економіки, якої так потребує Україна. Крім того, надійний і розвинений банківський сектор відіграє надзвичайно важливу роль в стабілізації економіки країни. В утвердженні розвитку ринкової економіки важливу роль відіграють комерційні банки, які є одним з інструментів ринкової економіки. В сучасних умовах функціонування ринкових відносин банківська справа набуває все більшої популярності. Система комерційних банків охоплює усі сфери ринкової економіки, а саме виробництво, розподіл, обмін і споживання, і є невід'ємною складовою діяльності як фізичних, так і юридичних осіб. Значення комерційних банків на фінансовому ринку визначається їхніми можливостями залучати тимчасово вільні кошти та спроможністю ефективно використовувати акумульовані ресурси для задоволення фінансових потреб реального сектору економіки. Саме тому, перед комерційними банками України постає питання удосконалення напрямів управління кредитним портфелем, які впливають з постійного

аналізу та знаходження основних шляхів підвищення якості їх надання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженням кредитної діяльності банків України та впливу кредиту на реальний сектор економіки присвячено праці Л. Кузнецової, Н. Жукова, С. Реверчука, С. Подік, О. Солодкої, О. Васюренка, В. Міщенко, А. Мороза, Т. Павленка, М. Савлука, О. Лаврушина, Д. Коваленка.

**Метою статті** є дослідження впливу кредитної діяльності банків на прикладі ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» на розвиток реального сектору економіки України.

**Виклад основного матеріалу.** Кредитна діяльність банку пов'язана з отриманням найбільшого прибутку та появою найбільших втрат внаслідок настання несприятливих подій. Держава і банки за допомогою інструментів регулювання кредитної діяльності можуть впливати не тільки на її прибутковість та ризикованість, але й на ділову активність суб'єктів господарської діяльності, спрямовуючи кредитні ресурси, насамперед, у ті сфери економіки, розвиток яких найбільше потрібен суспільству [4].

Правильна організація процесу банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої

системи управління кредитними операціями виступають основою фінансової стабільності й ринкової стійкості комерційних банків (враховуючи те визначальне місце, яке посідають кредитні операції в портфелі банківських активів). Тому необхідно правильно організувати кредитну політику в банку.

В свою чергу кредитна політика комерційного банку — це стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку позичальників на основі принципів поворотності; терміновості; диференційованості; забезпеченості; платності [6].

Кожен банк визначає власну кредитну політику, беручи до уваги всю множину ризиків (внутрішніх і зовнішніх), якими він обтяжений, які впливають на ефективність його діяльності, враховуючи також ставлення керівництва банку до ризику.

Необхідно наголосити, що кредитна політика є основою стратегії ризику в діяльності банку. Вона може бути агресивною й традиційною (класичною). Кредитна політика як основа процесу управління кредитом визначає пріоритети в процесі розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму - з другого [5].

Загалом кредитна політика, в розрізі стратегії, включає пріоритети, принципи та цілі окремого банку на кредитному ринку, а стосовно тактики - фінансовий та інший інструментарій, що використовується даним комерційним банком для реалізації його цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу.

Оскільки головною метою комерційного банку є отримання прибутку, і кредитні операції займають досить вагоме місце в діяльності банку взагалі, то необхідно створити всі умови для максимального і повного залучення всіх верст населення, всіх суб'єктів господарювання до кредитного процесу. Проте кредитування є досить ризикованою діяльністю, оскільки наявний ризик неповерненості позики, що в свою чергу вже виключає отримання прибутку від даної операції. Тому необхідно зважувати всі ризики [2].

Провівши детальний аналіз кредитної діяльності ПАТ КБ «ПриватБанк» можна виділити ряд недоліків, а саме:

- недостатня диверсифікація кредитних вкладень;
- збільшення суми зважених класифікованих позик;
- занадто ризикова кредитна політика;
- недостатня увага при оцінюванні платоспроможності позичальників на стадії надання кредитів;
- послаблена увага по цільовому використанню наданих позик та контролю за діяльністю позичальника з метою своєчасного виявлення негараздів та запобігання можливих втрат за позиками;

- недостатнє забезпечення позик;
- послаблення захищеності позик власним капіталом.

Таким чином, спираючись на викладену інформацію, можемо виділити ряд напрямків, які дозволять в подальшому удосконалити процес кредитування ПАТ КБ «ПриватБанк», а саме[3]:

- запровадження нових видів банківських продуктів для юридичних осіб, таких як револьверне та контокорентне кредитування;
- запровадження нових видів банківських продуктів для фізичних осіб з орієнтацією на найменш захищені верстви населення;
- створення програми з кредитування підприємців, які бажають створити власну справу (кредитування стартового капіталу);
- шляхи підвищення зарплати і поліпшення соціального забезпечення залучення професійних кадрів;
- стимулювання потенційних клієнтів для отримання кредиту саме в ПАТ КБ «ПриватБанк» шляхом впровадження диференціації рівня процентних ставок відповідно до результатів аналітичної роботи стосовно кожного індивідуального позичальника та відповідно до умов позичкової операції, визначених у процесі структурування кредиту;
- розширення складу фінансових коефіцієнтів, які використовуються банком для аналізу кредитоспроможності позичальника, що дає можливість отримати різнобічну оцінку його господарської діяльності та у певній мірі нівелювати розбіжності, що можуть виникати між прогнозованими і фактичними тенденціями, що складаються у процесі індивідуального відтворення;
- перегляд діючих лімітів для існуючих надійних позичальників;
- індивідуальний підхід при зборі проблемної заборгованості;
- вдосконалення роботи щодо оцінки ділової репутації клієнта;
- розроблення мінімального переліку необхідних документів для оформлення кредиту та скорочення часу отримання кредиту;
- здійснювати моніторинг за структурою активів та пасивів по валютах для вжиття заходів при необхідності;
- акцентування уваги та роз'яснення найбільш значимих аспектів кредитної угоди;
- постійне залучення клієнтів шляхом проведення рекламних акцій та презентацій;
- удосконалення системи управління, її динамічності та гнучкості, зберігаючи при цьому можливість зниження ризиків за рахунок масштабних ресурсів;
- створення позитивного образу банку для клієнтів.

Зважаючи на існуючі тенденції, що склалися на грошово-кредитному ринку України, слід обов'язково усвідомлювати притаманні ризики, перед впровадженням будь-яких нововведень, тому



в (табл. 1) відобразимо напрямки покращення процесу кредитування з урахуванням можливих ризиків [7].

Таблиця 1

**Напрямки удосконалення кредитної діяльності ПАТ КБ «ПриватБанк»**

№ п/п	Напрямки	Результат	Ризик
1	2	3	4
1	Запровадження нових кредитних продуктів для юридичних осіб	Застосування індивідуального підходу до кожного позичальника при оцінці його фінансового стану, обігових коштів, масштабів виробничо-комерційної діяльності та репутації при запровадженні револьверного та контокорентного кредитів.	Ризик відсутності стабільних і платоспроможних клієнтів, яких би задовільні умови кредитування
2	Запровадження нових кредитних продуктів для фізичних осіб	Розроблення оптимальних умов кредитування для найменш захищених верств населення (студентів, пенсіонерів, інвалідів) із використанням більш послаблених вимог до позичальника.	Ризик неплатежу по кредиту
3	Створення програми кредитування стартового капіталу СПД	Детальна оцінка підприємницького проекту з врахуванням всіх аспектів щодо ризиків, терміну окупності та можливого прибутку від кредитування даного суб'єкта підприємницької діяльності.	Ризик відсутності вдалих проектів
4	Удосконалення маркетингової політики (створення позитивного іміджу комерційного банку)	Проведення систематичних рекламних заходів через ЗМІ та інтернет, прес-конференцій, розповсюдження рекламних буклетів, додаткової інформації на банківських виписках, заохочення існуючих клієнтів та мотивації персоналу до залучення ними нових клієнтів, проведення благодійних заходів.	Ризик не покриття затрат, направлених на здійснення всіх заходів
5	Розширення складу фінансових коефіцієнтів	Підбір та розроблення фінансових коефіцієнтів для всебічного аналізу майбутнього позичальника, враховуючи не лише фінансові показники його діяльності, а й інші аспекти, такі як ділова репутація, сімейний стан та інші.	Ризик відсутності значної кількості клієнтів, що мають відповідати всім встановленим параметрам оцінки
6	Збір проблемної заборгованості	Індивідуальний підхід під час збору проблемної заборгованості, враховуючи кожну окремо взятую справу та оптимізація процесу для прискорення розгляду справ.	Ризик не реалізації заставленого майна позичальника

Отже, перераховані напрямки можуть позитивно вплинути на діяльність ПАТ КБ «ПриватБанк» та дозволить гідно конкурувати на ринку банківських послуг в складних економічних умовах, що позитивно вплине і на банківський сектор, і на стан економіки цілому.

**Висновки і пропозиції.** Отже, для стабільної та безперервної кредитної діяльності банків, перш за все, необхідно удосконалити організаційний та фінансово-економічний механізм банківської системи України, збільшити обсяги банківських кредитів та вдосконалити бізнес-планування фінансової та операційної діяльності [8].

Таким чином, для ефективного розвитку кредитної діяльності банкам, необхідно:

- по-перше, удосконалити регулятивну базу, в тому числі закони, котрі захищають права кредиторів;

- по-друге, банкам варто покращити методики оцінки кредитоспроможності позичальників, з метою зниження ризиків неповернення кредитів, основний акцент при прийнятті рішення про надання кредиту необхідно робити на кредитну історію та аналіз доходів і, лише в останню чергу, на забезпечення;

- по-третє - забезпечити дотримання принципів, пов'язаних з умовами банківського кредитування та здійснити адаптацію міжнародного досвіду кредитування до української банківської практики;

- по-четверте – банки мають визначити основні напрями розробки методологічних підходів, щодо управління кредитними ризиками, зокрема планувати розподіл кредитних вкладень на довгостроковий період, в основу якого буде покладено зважену кредитну політику,

обгрунтовану загальноекономічними умовами, а не метою агресивного захоплення ринку.

#### Список використаних джерел

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 року № 2121-III (редакція від 01.01.2013).
2. Банківські операції: Підручник / За ред. А.М. Мороз. - К.: КНЕУ, друге видання. - 2002. - 476 с.
3. Бугель Ю. В. Напрямки удосконалення системи банківського кредитування позичальників / Ю. В. Бугель // Світ фінансів. - 2008. - № 2. - С. 132-136.
4. Волохов В.І. Оцінка ефективності кредитної діяльності банків // Фінанси України. - 2003. - № 4. - С.115-124.
5. Грошово-кредитна діяльність банків : навч. посібник. / [М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, Л.М. Худолій та ін.]. - К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. - 339 с.
6. Пасічник І., Вовк В. Розробка аналітичного інструментарію оцінки ефективності кредитної політики банку // Вісник НБУ. - 2008.- №1.С. 36-39.

7. Тиркало Р.І., Шивоблок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг. Навч.посібник, - К., «Слобожанщина»,2008. - 236 с.

8. Чайковський Я. І. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування / Я. І. Чайковський // Банківська справа. - 2005. - № 2. - С. 36

9. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. - К.: КНЕУ, 2002. - 183 с.

10. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.privatbank.ua> - офіційний сайт ПАТ КБ «ПриватБанк».

11. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://books.efaculty.kiev.ua/bank/1/r1/#6>. - Створення та організація діяльності комерційного банку.

12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrbanking.com/> - Принципи банківського кредитування.

13. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua> - Матеріали Національного банку України.

**Kalina I.I.**

*Candidate of Economic Sciences,*

*Professor of the Department of Advertising and Public Relations*

*of Institution of higher education « Institute of Design, Architecture and Journalism»,*

*Kyev*

## MAIN PRINCIPLES OF DIGITALIZATION OF UKRAINE'S ECONOMY

**Kalina I.I.**

*Kandidat der Wirtschaftswissenschaften,*

*Professor der Abteilung für Werbung und Öffentlichkeitsarbeit*

*Hochschule «Institut für Design, Architektur und Journalismus»,*

*Kiew*

## GRUNDPRINZIPIEN DER DIGITALISIERUNG DER UKRAINISCHEN WIRTSCHAFT

**Annotation.** Diese Grundprinzipien der Digitalisierung der ukrainischen Wirtschaft werden untersucht: der Zweck, der "Wachstumspunkt", die Zugänglichkeit, die Informationsfreiheit, Offenheit und Zusammenarbeit, Standardisierung, Vertrauen und Sicherheit, Fokussierung und Komplexität. Die wirksame Umsetzung der Grundsätze gibt den neuen Märkten, Waren, Dienstleistungen und Kompetenten Personal wirksame Impulse, die die Entwicklung von Gesellschaft, Unternehmen und des Landes sicherstellen.

**Summary.** The basic principles of digitalization of the Ukrainian economy are studied: purpose, "point of growth", accessibility, freedom of information, openness and cooperation, standardization, trust and security, focus and complexity. The effective implementation of the principles gives an effective impetus to new markets, goods, services and competence of the personnel, which ensures the development of society, enterprise and the state.

*Schlüsselwörter: Digitalisierung, Prinzipien, Transformationsprozesse, Geschäftsumfeld.*

*Keywords: digitalization, principles, transformation processes, business environment.*

**Problemstellung.** Das heutige informatisierte Geschäftsumfeld hat unglaublich größere Positionen, Prinzipien und Faktoren für die Entwicklung von Unternehmen, Organisationen und Firmen als vor einigen Jahren. Dies ist auf das zunehmende öffentliche Bewusstsein für Internettechnologien zurückzuführen, das Unternehmen dazu drängt, ihre digitalen Arbeitspläne zu verbessern (Online-Verkauf (Webshops), Produkteinkäufe, Serviceaufträge usw.).

Die Aufgabe von Unternehmen ist es, das interne Umfeld des Unternehmens in digitale Technologien umzuwandeln, daher jede Struktureinheit (Abteilung, Department) in unser Modell zu integrieren und so weiter. Die Digitalisierung erhöht die wirtschaftliche Sicherheit sowohl des Unternehmens als auch seiner Struktureinheiten. Dies ist die Hauptmethode für neue Wettbewerbsfähigkeit, die kurzfristig zu einer Gewinnmaximierung und langfristig zu einer primären

Marktposition führt. Wenn also jedes Unternehmen, einschließlich des Agrarsektors, seine elektronische Informationskomponente (lizenzierte Software, Computerausrüstung, aktiver Internetzugang (soziale Netzwerke) usw.) verbessert, trägt dies zur Entwicklung sowohl der Unternehmen als auch des Landes insgesamt bei.

**Analyse aktueller Forschungsergebnisse und Veröffentlichungen.** Eine Vielzahl von Wissenschaftlern und Praktikern im Bereich der Digitalisierung befasst sich heute unter verschiedenen Aspekten mit den Transformationsprozessen und digitalen Fähigkeiten von Unternehmen und Ländern. So analysierte T. Niebel das Phänomen der Kollision von Information und Technologie, die Auswirkung neuer Kommunikationsinstrumente auf die Prozesse des Wirtschaftswachstums am Beispiel der EU-Länder über einen Zeitraum von 15 Jahren [1].

S.V. Ivanov und A.S. Vishnevsky untersuchen die Probleme der Modernisierung der ukrainischen Wirtschaft durch die Entwicklung ihrer digitalen Komponente und untersuchen die Entwicklungstendenzen digitaler Plattformen als Teil der digitalen Wirtschaft [2].

N.U. Korovaychenko untersucht die Voraussetzungen für die Integration der Ukraine in den digitalen Markt der EU, um die Realitäten des inländischen digitalen Marktes mit den Integrationsprioritäten in Einklang zu bringen [3].

Das Problem des Aufbaus einer Netzwerkwirtschaft in der Ukraine und in der Welt wird im Artikel von L.Z. Kit untersucht.

Die Autoren der Monographie Vishnevsky V.P. Zbarazskaya L.O. Zanizdna M.U. [5]. betrachten die Rolle digitaler Technologien bei der Gestaltung der modernen technologischen Plattform der neoindustriellen Entwicklung, betonen jedoch das Problem der Komplexität bei der Erzielung «digitaler Dividenden». Die Autoren der Monografie «Smart-Industrie in der digitalen Wirtschaft: Perspektiven, Richtungen und Mechanismen für die Entwicklung» untersuchten die Eigenschaften der Smart-Industrie und ihre Rolle bei der Modernisierung des industriellen Potenzials [6].

**Ungelöste Teile des allgemeinen Problems.** Zunächst müssen die Grundprinzipien begründet werden, die die digitale Transformation der Informationsunterstützung gewährleisten, die die Entscheidungen in den Bereichen Marketing, Logistik, Personal, Betrieb und Finanzen beeinflusst. Die ungelöste, unvollständige Berichterstattung in den wissenschaftlichen Publikationen dieser Ausgabe wurde entscheidend für die Auswahl und Begründung des Themas und des Zwecks des Artikels.

#### **Formulierung der Ziele des Artikels**

Ziel des Artikels ist es, die Auswirkungen der Grundprinzipien der Digitalisierung auf die Entwicklung des Geschäftsumfelds zu belegen.

**Darstellung des Hauptmaterials.** Die Digitalisierung ist keine Dienstleistung, kein Produkt oder eine Technologie. Dies ist ein Ansatz zur Nutzung digitaler Ressourcen für organisatorische

Veränderungen in der Arbeit eines Unternehmens, einer Organisation oder einer Firma. Das heißt, Änderungen in Technologien und Geschäftsprozessen zur Verbesserung des Arbeitsumfelds der Mitarbeiter, der Interaktion mit Kunden und anderen Teilnehmern im modernen Unternehmen.

Geschäftsprozesse passieren immer und werden immer passieren, weil es sich um eine systematische und konsistente Bewegung handelt, die bestimmte positive und negative Ergebnisse hervorbringt, oder um einen spezifischen Algorithmus für verwandte Aufgaben oder Operationen, die erforderlich sind, zu erhalten.

Repin V.V. merkte an, dass «der Geschäftsprozess als eine strukturierte Abfolge von Aktionen verstanden wird, um eine geeignete Art von Aktivität in allen Phasen des Lebenszyklus der betreffenden Aktivität auszuführen» [7].

Besonders hervorzuheben ist die von M. Hammer und J. Chamri vorgeschlagene Definition: «Ein Geschäftsprozess ist eine Reihe verschiedener Aktivitäten, in denen eine oder mehrere Ressourcen «in der Eingabe» verwendet werden, und als Ergebnis dieser Aktivität «in der Ausgabe» wird ein Produkt erstellt, das für den Verbraucher einen Wert hat» [8].

Der Wert der Definition wird durch die Verwendung eines funktionalen Ansatzes verdeutlicht, bei dem Geschäftsprozesse eine Art Black Box sind, die «Input Ressourcen» in «Ergebnisse» umwandelt. Der Grad der Effizienz der Ergebnisse hängt direkt vom Grad der Erreichung der Synergie die Geschäftsprozesse in der Mitte der Organisation ab.

Die Wissenschaftler M. Porter und V. Millar haben folgende Definition vorgeschlagen: «Geschäftsprozesse sind eine Reihe von Aktivitäten, die durch Eingangs- und Ausgangsstellen definiert sind und organisatorische Ressourcen nutzen, um Wert für Waren / Dienstleistungen für den Verbraucher zu schaffen» [9].

Ein weiterer wichtiger Beitrag von M. Porter ist die Definition der Grenzen von Geschäftsprozessen, daher der Endpunkte von Geschäftsprozessen. Porter M. merkte an, dass die Grenzen von Geschäftsprozessen diejenigen Geschäftsprozeduren sind, die zur Implementierung von «organisatorischen Ressourcen» und Mehrwert führen. Aus dieser Definition geht hervor, dass jedes Unternehmen in der Menge der Geschäftsprozesse, aus denen es besteht, einzigartig ist. Die Spezifität der Tätigkeit und organisatorische Faktoren können jeweils die Grenzen der Geschäftsprozesse verschieben. Ein weiterer wichtiger wissenschaftlicher Ansatz besteht darin, die Unfähigkeit den in jedem Unternehmen stattfindenden Standardgeschäftsprozess in die Praxis umzusetzen rechtfertigen. Weil jedes Unternehmen in seiner Struktur, den Ergebnissen seiner Tätigkeit, den Wettbewerbsbedingungen und der Wertschöpfung einzigartig ist.

J. Harrington und K. Esseling definieren Folgendes: «Geschäftsprozesse sind logische, konsistente und miteinander verbundene Maßnahmen,

die Lieferantenressourcen verbrauchen, Werte schaffen und dem Kunden Ergebnisse liefern. » [10]

Die Bedeutung dieser wissenschaftlichen Erkenntnisse liegt in der Tatsache, dass sie eine Hierarchie von Geschäftsprozessen entwickelt haben, die den Hauptgeschäftsprozess (kombiniert mehrere Funktionen in einer einzigen Organisationsstruktur), den Unterprozess (Teil des Hauptprozesses, der für die Funktionsweise der Organisation eine besondere Rolle spielt) und das Ereignis (Unterprozessaktionen) hervorhebt. Die Definition der Struktur ist allgemein und gibt kein klares Verständnis für die Essenz jeder Komponente der Struktur von Geschäftsprozessen, spiegelt jedoch deren Hierarchie wider, was ein wichtiger Punkt für das Verständnis der Prinzipien der Funktionsweise von Geschäftsprozessen ist [10].

Die Wissenschaftler L.I. Chornobay, O.I. Duma, schlugen vor, dass «Geschäftsprozesse das System kontinuierlicher, miteinander verbundener, ordnungsgemäß geordneter und verwalteter Aktionen (Verfahren, Operationen, ausgeführte Funktionen), verstehen sollten. Dieser Geschäftsprozess ist wiederum ein Element des Wertschöpfungsmechanismus durch die Transformation von Organisationsressourcen, der auf die Erreichung eines integrierten Ziels ausgerichtet ist und darauf abzielt, die Produktivität und Effizienz der gesamten Organisation sicherzustellen und die Wertschöpfung auf dem Zielmarkt durch das Unternehmensgeschäftsmodell sicherzustellen. » [11]

Daher unterscheiden sich die Geschäftsprozesse des Unternehmertums, insbesondere in verschiedenen Tätigkeitsbereichen. Im heutigen Geschäftsumfeld gibt es objektive Gründe für den Betrieb und die Entwicklung von Unternehmen, die auf die Notwendigkeit einer digitalen Wirtschaft hinweisen und diese rechtfertigen.

Bei der Betrachtung der Geschäftsprozesse eines Unternehmens mithilfe von Digitalisierungswerkzeugen handelt es sich um ein

wirtschaftlich nützliches Werkzeug zur Automatisierung der innerbetrieblichen Aktivitäten in allen Phasen des Unternehmenslebenszyklus. Die digitale Wirtschaft schreibt heute vor, dass Marktführer nicht durch eine lange Erfolgsgeschichte, nicht durch den Wert von Immobilien und Vermögenswerten, nicht durch die Anzahl der Patente oder den Zugang zu Kapital, sondern durch die Fähigkeit, ihr Geschäft zu ändern und sich an neue Bedingungen anzupassen, bestimmt werden. Die im letzten Jahrzehnt aufkommenden digitalen Technologien tragen dazu bei, Quellen für Effizienz und rasche Wettbewerbsentwicklung für Unternehmen zu finden. Gleichzeitig müssen bestehende Managementmodelle geändert werden. Kommunikation, Technologie und Organisationsstruktur von Unternehmen auf der Grundlage neuer Werte, Prioritäten und Wahrzeichen auf der Grundlage von Partnerschaft, Kundenorientierung, Innovation und Synergie neu formatiert werden [12].

Die Einführung der digitalen Wirtschaft in der Ukraine sollte zunächst in drei Richtungen gleichzeitig erfolgen: technologisch, wobei alle technischen und technologischen Lösungen standardisiert, daher sicher und zertifiziert sein müssen; institutionell und wirtschaftlich, was die Organisation neuer Managementmodelle und Geschäftsmodelle unter Verwendung intelligenter Ressourcen, industrieller Internetressourcen, Blockchain-Technologie und ihrer institutionellen Unterstützung zur Einhaltung des Rechtsrahmens für die Regulierung der sozialen und wirtschaftlichen Beziehungen der Gesellschaft einschließt; Produktion, einschließlich spezifischer Geschäftsanwendungen, die die Anforderungen von Managementmodellen der zweiten Richtung erfüllen, basierend auf erstem technischen Support und Infrastruktur [13].

Die Grundprinzipien der Digitalisierung der ukrainischen Wirtschaft sind in Bild 1 dargestellt.

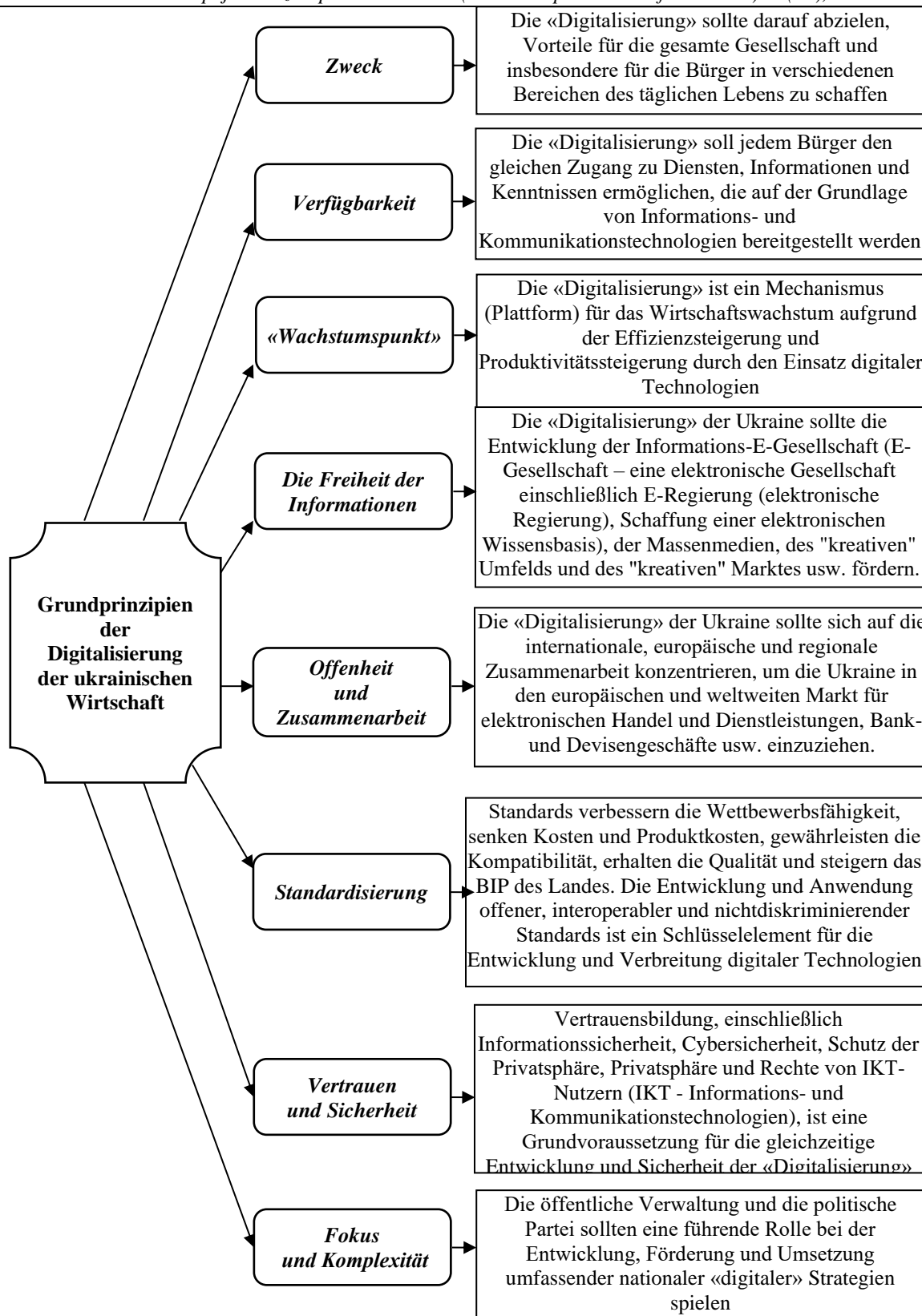


Bild 1.1 Grundprinzipien der Digitalisierung der ukrainischen Wirtschaft  
[Vom Autor verallgemeinert basierend auf 13]

**Schlussfolgerungen.** Der wichtigste Faktor bei der Digitalisierung ist die Geschwindigkeit des Ergebnisses, daher die Entwicklung, da Unternehmen schneller als je zuvor handeln werden. Im allgemeinen theoretischen Aspekt wird die Kategorie «digitale Entwicklung» nicht berücksichtigt, aber es kann

argumentiert werden, dass sie im Laufe der Zeit die Art der Änderungen aufdeckt, die im Unternehmenssystem auftreten. Mit anderen Worten, es ist eine logische Folge der Transformation des sozioökonomischen Systems eines Unternehmens von einem Status in einen anderen, vom Zeitpunkt seiner Gründung bis zum

Zeitpunkt seiner Auflösung (rechtlich und materiell). Es ist zu beachten, dass im Rahmen dieser Arbeit das Unternehmen als organisatorisch getrenntes, wirtschaftlich unabhängiges, offenes sozioökonomisches System erklärt wird, das auf der Grundlage des internen Zustands mit der äußeren Umgebung interagiert und Produkte (Waren, Werke, Dienstleistungen) produziert.

Die digitale Unternehmensentwicklung ist ein irreversibler Prozess, der durch Veränderungsprozesse (Transformation) spontane oder kontrollierte Übergänge von einem eindeutigen Zustand in einen anderen ermöglicht. Die Einzigartigkeit jedes einzelnen wirtschaftlichen Zustands des Unternehmens wird dadurch gewährleistet, dass es unmöglich ist, die Vielfalt, Qualität, Quantität und Stärke der ihn bestimmenden Faktoren vollständig zu wiederholen. Die verschiedenen zeitlichen Veränderungen, die sich aus dem Zusammenspiel von Wirtschaftsobjekten, ihren unterschiedlichen Eigenschaften, Merkmalen und Parametern ergeben und zu ihrer Aktivierung führen, sollten als Grundlage der digitalen Unternehmensentwicklung betrachtet werden.

#### Literaturangaben

1. Niebel T. ICT and Economic Growth: Comparing Developing, Emerging and Developed Countries. ZEW Centre for European Economic Research. Mannheim. 2014. ZEW Discussion Paper 14-117.

2. Ivanov S.V., Vishnevsky A.S. Elektronische Plattformen als Instrument zur Modernisierung der ukrainischen Wirtschaft. Bote der Wirtschaftswissenschaften der Ukraine. – 2017. – №1 (32). Seiten 47-53.

3. Korovaychenko N.U. Voraussetzungen für die Integration der Ukraine in den digitalen Markt der Europäischen Union. Effiziente Wirtschaft. – 2017. – № 6. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5648>.

4. Kit L.Z. Evolution der Netzwerkökonomie.

Bote der Khmelnytsky National University. Wirtschaftswissenschaften. – 2014. – № 3 (2). – Seiten 187-194.

5. Nationales Modell der neindustriellen Entwicklung der Ukraine: Monogramm / V.P. Vishnevsky, L.O. Zbarazskaya, M.U. Zanizdra und andere; herausgegeben von V.P. Vishnevsky / NAS der Ukraine, Institut für Industrieökonomie. Kyiv, 2016. – Seite 518.

6. Smart-Industrie in der digitalen Wirtschaft: Perspektiven, Richtungen und Entwicklungsmechanismen: Monogramm. / V.P. Vishnevsky, O.V. Vietskaya, O.M. Garkushenko und andere; herausgegeben von V.P. Vishnevsky / NAS der Ukraine, Institut für Industrieökonomie. Kyiv, 2018. – Seite 192.

7. Repin V.V. Geschäftsprozesse des Unternehmens: Konstruktion, Analyse, Regulierung. RIA «Standards and Qualität», 2007. - Seite 240.

8. Hammer M., Chamri J. Reengineering the corporation: a manifest of business revolution. – New York, NY: Harper Business, 1993. – 223.

9. Chornobay L.I. Duma O.I. Geschäftsprozesse des Unternehmens: allgemeine Eigenschaften und wirtschaftliches Wesen, 2013. - Seiten 125-131.

10. Porter M.E., Millar V.E. How Information Gives You Competitive Advantage // Harvard Business Review, 1985, 85, (July-August), 149-160.].

11. Harrington J., Esseling K.C. Optimierung von Geschäftsprozessen: Dokumentation, Analyse, Management, Optimierung. - Azbuka, BMicro, 2003. – Seite 317.

12. Gudz O.E. "Die digitale Wirtschaft: «Änderung der Werte und Richtlinien des Unternehmensmanagements.» Wirtschaft. Management. Geschäft. Nr. 2 (24), Seite 18.

13. Projekt. Digitale Agenda der Ukraine 2020 (Digitale Tagesordnung 2020) Konzeptioneller Rahmen 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

УДК 338.433

**Logosha R.V.,**

*Doctor of Economics, Associate Professor,  
Associate Professor of Agrarian Management Department,*

**Kolesnik T.V.,**

*Candidate of economic sciences, associate professor,  
Associate Professor of Administrative Management Department  
and alternative energy sources,  
Vinnytsia National Agrarian University  
(Vinnytsia)*

#### SCIENTIFIC SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF THE DOMESTIC VEGETABLE MARKET IN THE CONDITIONS OF FORMATION AND DEEPENING OF MARKET RELATIONS

**Логоша Роман Васильевич,**

*доктор экономических наук, доцент,  
доцент кафедры аграрного менеджмента,*

**Колесник Татьяна Васильевна,**

*кандидат экономических наук, доцент,  
доцент кафедры административного менеджмента*

## **НАУЧНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА ОВОЩНОЙ ПРОДУКЦИИ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ И УГЛУБЛЕНИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

*Логоша Р. В.,*

*доктор економічних наук, доцент,  
доцент кафедри аграрного менеджменту,*

*Колесник Т. В.,*

*кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри адміністративного менеджменту  
та альтернативних джерел енергії,  
Вінницький національний аграрний університет*

*(м. Вінниця)*

## **НАУКОВИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

**Summary.** The article provides a retrospective analysis of scientific support for the development of the vegetable market in Ukraine. The analysis of the main scientific works of the monographic level, as well as related research projects of the dissertation level in Ukraine for the last more than twenty years, allows to confirm, on the one hand, the great achievements in the field of solving the current problems of the vegetable industry, first of all, in the sphere of formation and improvement of the proposal. vegetable production, and on the other hand, the lack of a correct understanding of the true state of the vegetable market in Ukraine, its belonging to the stage of interpretation, is sufficiently complete the model describing the ideal state (the most perfect possible or effective). As a consequence, there is no theoretical basis for defining the essence and applied algorithm of regulatory policy, on the one hand, and on the other, a model for managing the state and transformation of the vegetable market in Ukraine to the set parameters.

The scientific provisions on organic agro-production, in particular for the vegetable industry, where Ukraine has enormous resource potential, determine the need for a comprehensive study of the development of agricultural enterprises of organic vegetable production in the new economic realities of the market, which gravitates to the parameters of post-industrialism, which determines the relevance of research.

**Аннотация.** В статье проведен ретроспективный анализ научного обеспечения развития рынка овощной продукции в Украине. Проведен анализ основных научных работ монографического уровня, а также смежных исследовательских проектов диссертационного уровня в Украине за последние более двадцати лет, что позволяет утверждать, с одной стороны, о большие наработки в сфере решения текущих проблем отрасли овощеводства, прежде всего, в сфере формирования и совершенствования предложения овощной продукции, а с другой, об отсутствии корректного представления о действительном состоянии рынка овощной продукции в Украине, его принадлежности к стадийной интерпретации, достаточно завершена и модели описания идеального состояния (наиболее возможного совершенного или эффективного). В результате указанного, нет теоретической основы для определения сути и прикладного алгоритма регулятивной политики, с одной стороны, а с другой - модели управления состоянием и трансформацией рынка овощной продукции в Украине с заданными параметрами.

Конкретизированы научные положения о органического агропроизводства, в частности для отрасли овощеводства, где Украина имеет огромный ресурсный потенциал, определяет необходимость комплексного исследования развития сельскохозяйственного предприятий органического овощеводства в новых экономических реалиях рынка, тяготеет к параметрам постиндустриализма, что и определяет научную и прикладную актуальность исследования.

**Анотація.** У статті проведено ретроспективний аналіз наукового забезпечення розвитку ринку овочевої продукції в Україні. Проведено аналізування основних наукових робіт монографічного рівня, а також суміжних дослідницьких проектів дисертаційного рівня в Україні за останні понад двадцять років, що дозволяє стверджувати, з одного боку, про великі напрацювання у сфері вирішення поточних проблем галузі овочівництва, насамперед, у сфері формування і вдосконалення пропозиції овочевої продукції, а з іншого, про відсутність коректного уявлення про дійсний стан ринку овочевої продукції в Україні, його приналежності до стадійної інтерпретації, достатньо завершеної моделі опису ідеального стану (найбільш можливого досконалого чи ефективного). Як наслідок зазначеного, немає теоретичного підґрунтя для визначення суті і прикладного алгоритму регулятивної політики, з одного боку, а з іншого – моделі управління станом та трансформацією ринку овочевої продукції в Україні до заданих параметрів.

Конкретизовано наукові положення щодо органічного агровиробництва, зокрема для галузі овочівництва, де Україна має величезний ресурсний потенціал, що визначає необхідність комплексного

дослідження розвитку сільськогосподарського підприємств органічного овочівництва у нових економічних реаліях ринку, що тяжіє до параметрів постіндустріалізму, що й визначає наукову та прикладну актуальність дослідження.

*Key words: vegetable production, market of vegetable products, branch of vegetable growing, demand, supply, price, regulation.*

*Ключевые слова: овощная продукция, рынок овощной продукции, отрасль овощеводства, спрос, предложение, цена, регуляции.*

*Ключові слова: овочева продукція, ринок овочевої продукції, галузь овочівництва, попит, пропозиція, ціна, регуляції.*

**Постановка проблеми.** В умовах загострення продовольчої проблеми особливого науково-теоретичного і практичного значення набувають дослідження розвитку аграрного ринку і окремих його галузей на світовому та національних рівнях. Важливою складовою вітчизняного аграрного ринку є ринок овочевої продукції. Водночас, поряд із значним потенціалом галузі та перспективами подальших ринкових трансформацій, слід підкреслити, що нині її ресурсна, технологічна, організаційно-управлінська, маркетингова складові значно відстають від рівня аналогів економічно розвинутих країн. Відсутність достатнього досвіду господарювання та регуляцій у ринкових умовах, своєрідність набутого досвіду в умовах пострадянського ринку, застарілі чи недостатньо функціональні матеріально-технічна, технологічна база, комунікації та інфраструктура ринку вимагають вирішення низки управлінських питань. Це потребує пошуку усіх елементів інтелектуального обґрунтування – від парадигмально-концептуального до методико-аналітичного і прикладного.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження особливостей формування і розвитку ринку овочевої продукції в Україні в умовах глобально-трансформаційних висвітлено в працях таких науковців як В. Амбросов, О. Барабаш, Р. Близький, Г. Бондаренко, В. Бойко, О. Вишневська, Л. Гіль, Б. Губський, О. Захарчук, В. Криворучко, Т. Кучеренко, І. Лесік, П. Макаренко, В. Муковоз, В. Писаренко, В. Рудь, П. Саблук, Р. Скупський, О. Ульянченко, Н. Федорчук, О. Шестопаля, О. Шпичак та ін. Водночас досить дискусійними залишаються питання розвитку ринку овочевої продукції в Україні в сучасних ринкових умовах.

**Постановка завдання.** Метою статті є проведення ретроспективного аналізу наукового забезпечення розвитку ринку овочевої продукції в Україні в умовах глобально-трансформаційних змін.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Початок розвитку процесу наукового забезпечення галузі овочівництва припадає на другу половину XIX ст. – початок XX ст. з періоду формування товарного галузевого ринку, коли актуальними стали питання обґрунтування можливості різко збільшити продуктивність та ефективність виробництва. Саме з цього часу у колишній Російській імперії з'являються перші праці з практичного овочівництва, авторами яких стали А. Болотов, М. Ритов, Н. Кічунов, В. Едельштейн, Р.

Шредер, І. Мічурін та ін. Тематика цих робіт була присвячена питанням наукового овочівництва, овочівництва відкритого та захищеного ґрунту, городнього насінництва, закономірностей формування врожаю овочевих рослин в залежності від їх видової і сортової приналежності та умов зовнішнього середовища. Велике значення для становлення овочівництва як науки мали теоретичні дослідження з біології рослин: роботи з систематики рослин К. Ліннея, А. Декандоля, Е. Регеля, роботи з фізіології рослин К. Тімірязева та Н. Железнова та ін. У подальшому значний внесок у розвиток теоретичних основ овочівництва було здійснено вченими відділу овочевих культур ВИР ім. Н. І. Вавилова, де на базі екологічного вивчення сортового різноманіття овочевих рослин були розроблені основи класифікації культур, виділений вихідний матеріал, що було успішно використано у практичній селекції тодішнього СРСР. Слід відзначити, що економічне обґрунтування галузі на даному етапі не здійснювалося.

Створення інтенсивних технологій виробництва овочів у відкритому і захищеному ґрунті, селекція нових сортів і гібридів, розробка наукових основ насінництва сприяли перетворенню овочівництва у велику спеціалізовану галузь промислового виробництва починаючи з 60-х років XX ст.

Можна стверджувати, що тематика ринкових трансформацій об'єктивно актуалізувалася у науковому просторі України з другої половини 80-х рр. XX ст., особливо з початку 90-х рр. після розпаду колишнього СРСР. Значна частина таких досліджень стосувалася аграрного сектору економіки, ринків сільськогосподарської продукції тощо.

Якщо розглядати проблематику формування саме ринку овочевої продукції в Україні, то слід зазначити, що загалом вітчизняною економічною наукою приділено достатньо уваги формуванню наукових основ овочівництва. До найбільш ґрунтовних робіт у даному напрямку можна віднести монографічні праці О. Барабаша, Г. Бондаренка, П. Березівського, Р. Близького, О. Вишневської, Л. Гіля, В. Криворучка, І. Лесік, П. Макаренко, В. Писаренка, В. Рудь, Р. Скупського, О. Ульянченка, та ін., які були опубліковані впродовж 90-х – 2000-х рр. в Україні.

Слід зазначити, що традиційно удругій половині 80-х – початку 90-х рр. XX ст. галузеві наукові пошуки було спрямовано, в першу чергу, на забезпечення ефективного виробництва овочів,



тобто вдосконалення пропозиції. Таке акцентування можна було пояснити явним дисбалансом щодо обсягів виробництва овочевої продукції, особливо якості та усталеності постачання впродовж календарного року. На той час і в УРСР, і у колишньому СРСР виробництво та споживання овочів було значно менше оптимального за кількісними і структурними показниками. Відіграло свою роль зрозуміла практично повна відсутність знань та інформації щодо ринкових механізмів вирішення проблеми за умов адміністративно регульованої економічної системи та на перших етапах становлення ринкових відносин в країні. Фактично сектор одноосібного господарювання та існуючі на той час форми ринку було ігноровано як заздалегідь неефективні і неперспективні.

В межах тодішніх уявлень про можливості забезпечення економічної ефективності галузі, в першу чергу, виробництва овочів у колгоспах та радгоспах УРСР, а також колективних господарствах на їхній основі вже у незалежній Україні, відповідні пропозиції було ґрунтовно представлено у монографіях Г. Бондаренка та ін. [1], О. Барабаша [2] та ін.

Стан та проблеми формування і функціонування ринку овочів стали предметом детальних досліджень українських економістів з 2000-х, здебільшого – з 2010-х рр. У цьому контексті слід перш за все відзначити напрацювання П. Березівського та ін., де у монографії було представлено наукові основи формування пропозиції та попиту на овочі в Україні [3]. Заслугове на увагу монографія Р. Близького, у якій було теоретично обґрунтовано основи формування плодоовочевої галузі та ринку, у т. ч. процеси державного регулювання галузі, а також запропоновано концептуальну модель управління її розвитком [4]. О. Вишневською та І. Лесік запропоновано методику оцінювання інфраструктурних елементів ринку продукції овочівництва та можливостей його вдосконалення на основі оптимізації економічних зв'язків між суб'єктами ринку [5].

Водночас слід зазначити, що питання підвищення ефективності пропозиції/сфери виробництва не втратили своєї актуальності і в міру становлення ринкової економіки в Україні. Численні дослідження у цьому напрямку продовжували переважати до останнього часу. До фундаментальних робіт у цьому плані можна віднести монографії О. Ульянченко, В. Рудь [6-7] та Р. Скупського [8], Л. Гіля та ін. [9] та ін.

Значну увагу з початку 2010-х рр. було приділено питанню маркетингу аграрного бізнесу у сфері овочівництва. Детально наукові основи ефективного маркетингу овочевої продукції розкрито у монографії В. Писаренка [10], П. Макаренка, В. Криворучко [11] та ін.

Виняткове значення в науковому, практичному та теоретичному висвітленні проблем формування та функціонування ринку овочевої

продукції висвітлено у працях В. Бойка, Р. Близького, В. Криворучка, Л. Мармуль, В. Муковоза, О. Рудь, П. Саблука, В. Скупого, О. Шестопаля та інших вчених-аграрників. Разом з тим специфіка галузі овочівництва, мінливість ринкового середовища, структурні особливості ринку овочевої продукції та його вагомість у формуванні продовольчої безпеки та експортного потенціалу України в світлі сучасних пріоритетів розвитку вітчизняної аграрної економіки потребують постійного коригування та дослідження.

На нашу думку, найбільш важливі наукові пошуки було здійснено в рамках написання дисертацій з вказаної тематики. В даній статті аналізування дисертаційних досліджень з тематики ринкоутворення та ефективності функціонування овочівництва в Україні було здійснено за період з початку 2000-х р., коли стан галузі набув ознак достатньо чітких ринкових механізмів, і це мало адекватне наукове підтвердження. За цей час по овочівництву було захищено до 30 кандидатських і докторських дисертацій економічного профілю таких авторів як С. Дементьєва, В. Гальчинської, О. Доброзорова, Р. Левкіна, М. Канінського, О. Лебединської, Г. Атамась, Д. Трачова, С. Кальченка, Л. Міронової, В. Рудь, А. Іляшенко, Н. Васько, Г. Рябенка, В. Даниленка, Н. Перепелиці, Т. Артюх, Л. Пархоменко, К. Улянич, О. Кіях, Н. Федорчук, Н. Андрусяка, В. Роганіної, В. Писаренка, Р. Близького та ін. Більшість із цих робіт була присвячена загальноекономічним проблемам ефективності галузі чи окремим технологічним аспектам такої.

Певним підсумком всього етапу формування ринків сільськогосподарської продукції може слугувати дослідження Ю. Пруднікова, де на 2017 р. було підведено підсумок про досконалість таких ринків (автором було використано термін «сформованості» та, відповідно, «несформованості» окремих ринків) [12, с. 14–16]. Так, було зроблено висновок про те, що ті ринки, де домінують підприємства, досягли сформованого стану, тоді як ринки, де переважають господарства населення, залишилися (чи, мабуть, стали) несформованими. До перших автором було віднесено ринки зернових та зернобобових, олійних культур, цукрових буряків, до других – картоплі, овочів, плодів та ягід, молока та молочних продуктів, вовни. Неефективними було визнано ринки худоби та птиці. При цьому було встановлено, що на ринках рослинної продукції, де домінують господарства населення (овочів зокрема), сформувалася модель ціноутворення на основі попиту (яка, очевидно, розглядалася автором як економічно прийнятна), тоді як для неефективно функціонуючих ринків тваринницької продукції – модель недосконалого ціноутворення. Критерієм несформованості локальних ринків автором розглядалася відсутність стабільних каналів розподілу продукції [13, с. 255–261].

На вище зазначене хотіли б висловити власну точку зору. Так, на наш погляд, термін «сформованість» ринку є не зовсім вдалим – найчастіше під цим розуміється стан інфраструктури ринку, що само по собі про досконалість ринку і його функціональність мало що свідчить. Більш коректним вважали б терміни «ефективність» та/або «досконалість» ринку. З іншого боку, потребує уточнення те, на основі чого ринки були згруповані на сформовані та несформовані: наприклад, не згодні із тим, що таким критерієм є стабільність каналів розподілу продукції. Так, ринок зернових, олійних культур може вважатися взірцем за деякими критеріями, натомість, як вважаємо, такі ринки відображають явно нераціональні моделі організації і контролю за ринками – навряд чи критерій максимізації експорту якоїсь продукції за заниженими цінами може вважатися однозначно позитивним. З іншого боку, невіршеною проблемою залишаються відсутність кореляції між експортом сільськогосподарської продукції та станом вітчизняних сільських територій. Ці претензії можна продовжувати. Так, досить дивно вважати, на наш погляд, ринок цукрових буряків в Україні на даний час ефективним.

Проте загалом дані висновки представляються дуже важливими. Нам, перш за все, імпонує сама постановка питання про, по-перше, негативні наслідки результатів ринкової влади як результату достатньо тривалого процесу трансформації ринкових обмінів в Україні як результату ринкових реформ; по-друге, про реально існуючу і діючу на економічну систему в цілому ієрархію ринків за ступенем їхньої функціональності. На наш погляд, саме у такому контексті і повинно ставитися питання про результативність ринкових реформ загалом. Зокрема, щодо вітчизняного ринку овочевої продукції, то слід зазначити відсутність якоїсь ясної картини, яка б дозволила надати зважені оцінки реального стану ринку та його перспектив.

Так, щодо безпосередньо проблематики ринкових механізмів в овочівництві, то слід зазначити – за хронологією – дисертаційні роботи О. Федько (1999р.) [14], Г. Атамась (2003 р.) [15], В. Рудь (2006 р.) [16] та Н. Васько (2007 р.) [17], що були присвячені питанням формування і функціонування регіонального ринку овочевої продукції в Україні, Л. Міронової (2006 р.) – роботи, що була присвячена розвитку та ефективності овочепродуктового підкомплексу в умовах ринку [18], Н. Федорчук (2011 р.), де вивчалися формування та державне регулювання ринку овочів [19], В. Янковського (2011 р.) [20] та І. Лесік (2014 р.) [21], де досліджувалося формування та функціонування ринку овочів. Окремо слід зазначити дослідження докторського рівня В. Писаренка (2011 р.), де було обґрунтовано основи галузевого маркетингу [22], та Р. Близького (2013 р.), що була присвячена питанню механізмів

формування ринку плодоовочевої продукції в Україні [23].

Отже, можна зазначити, що на початковому етапі – 1999-2007 рр. – актуальним серед дослідників вважалися питання формування та підтримання ефективності ринку овочевої продукції регіонального рівня; надалі увагу було приділено переважно питанням регулювання даного ринку; певним підсумком всього етапу можна вважати докторські дисертаційні дослідження В. Писаренка та Р. Близького, які – умовно кажучи – підвели певний підсумок у питанні формування ринку овочевої продукції в Україні на 2010-2020 рр. З останніх для нас найбільшу цікавість мали роботи Р. Близького.

Аналізування зазначених робіт є достатньо важливими з огляду на те, наскільки розробки згаданих авторів є коректними – з нашої точки зору – в світлі загальної і деталізованих теорій ринку. Так, слід зазначити, що практично у всіх згаданих дисертаціях в тій чи іншій мірі приділено багато уваги таким питанням як вплив концентрації, спеціалізації та інтенсифікації на ефективність виробництва овочів на основі науково-обґрунтованих нормативів, територіального розміщення овочівництва, сегментної оцінки ринку, методам визначення ємності ринку, розвитку ринкової інфраструктури, ринкових відносин та ціноутворення, маркетингу, логістиці та удосконаленню економічних відносин у процесі переміщення їх від виробника до споживача, моделювання попиту на овочеву продукцію за різних умов, у т. ч. еластичності попиту, розроблення організаційної структури оптових галузевих ринків, розвитку кооперативів і т. ін. Якісь із цих питань у згаданих роботах набули достатньо детального наукового вивчення і обґрунтування: наприклад, ідеї створення регіональних оптових продовольчих ринків, заготівельно-збутових кооперативів, кооперативних оптово-роздрібних ринків овочевої продукції і т. ін. Активно вивчалися питання економічного моніторингу овочевого ринку на основі визначення показника ємності ринку як одного з найголовніших чинників у питанні інвестування коштів, наприклад у роботах В. Рудь [16, с. 5], Р. Близького [23, с. 6] та ін.

Натомість, недоліком згаданих досліджень вважаємо відсутність аналізу ринку-(ів) як динамічних систем – практично в усіх роботах історія ринку (на відміні від історії галузі) не досліджена, а звідси, не досліджені динамічні тенденції його розвитку. Лише у роботах Г. Атамась окреслено важливість сучасного становлення овочевого ринку в контексті глибинної трансформації вітчизняного села та економічної глобалізації [135, с. 1]; етапи розвитку ринку плодоовочевої продукції за критерієм трансформації виробництва від малих до великих організаційних форм представлені у роботі Р. Близького [23, с. 4]. Останній підхід, де за критерієм змін обрано не джерело таких, а

наслідки, методологічно спотворює можливість опису моделі динаміки ринку.

Заслугує на увагу підхід Ю. Пруднікова щодо використання терміну «локальні ринки сільськогосподарської продукції» [13, с. 14], де такі визначено як територіально визначені господарські системи, в межах яких укладаються реальні ринкові угоди і які характеризуються інституційною обмеженістю. Вважаємо, що зазначене має сенс, насамперед, у тому контексті, що констатується певна ієрархія загального національного ринку: згодні зокрема із тим, що в межах певної адміністративної території можуть бути представлені по суті декілька споріднених ринків, тобто між такими ринками є диференціація. Вказаним автором правильно, на нашу думку, акцентовано увагу на негативних наслідках прояву «ринкової влади», що є причиною наявності т. з. «несформованих ринків». В свою чергу, останній термін асоціюємо із недосконалим/ неефективним станом ринку, як це означено у даній нами роботі. Водночас не поділяємо точку зору Ю. Пруднікова щодо ролі «ринкової влади», на нашу думку, така влада априорі не може нести негативного ефекту, тоді як мова йде про те, що реальні дисфункції якогось ринку слід розглядати:

- 1) за наявною нееквівалентністю обміну у системі міжнародного ринку;
- 2) недосконалістю/ неефективністю цього ринку.

Не згодні також із позицією автора про те, що сформовані ринки мають місце у разі домінування на них відносно великих сільськогосподарських підприємств, тоді як несформовані – у т. ч. на ринках овочів та фруктів – мають місце за поширення господарств населення.

У ряді досліджень акцентовано увагу на важливості опису історії ринку. Так, за даними Р. Близького, визначено основні періоди становлення ринку плодоовочевої продукції в Україні, де визначено, що відбувається повернення до великотоварного спеціалізованого виробництва, здатного виробляти продукцію з високим рівнем рентабельності та застосовувати комплексну механізацію; відзначено, що це сприяє усуненню деяких проблем виробництва, але разом із тим висуває нові проблеми перевиробництва, які призводять до дисбалансу ринку овочевої продукції, що потребує створення відповідної ринкової інфраструктури та державного регулювання [23, с. 4]. На нашу думку, реальна динаміка є іншою, тому що відбуваються інші якісні зміни за іншими суттєвими критеріями змін, які приводять і до кількісних. Наша позиція полягає у тому, що сучасний стан ринку є логічною похідною загального історичного процесу, де наслідковість, зміни та тенденції є узгодженими ретроспективно і динамічно. При цьому важливим є визначення дійсно об'єктивних критеріїв динаміки процесу, у зв'язку із чим актуальним є опис самої моделі динаміки, чого, на нашу думку, досі в інших роботах представлено не було. Більше того, у

жодній дисертації не згадується ознака постіндустріального ринку як особливого стану ринку, який має якісь відмінності і власну логіку функціонування, а це ключове питання побудови моделі розвитку.

З іншого боку, критичним є наше відношення до позиції Г. Атамась [15], О. Федько [14], Н. Васько [17], Р. Близького [23] та ін., які виділяють регіональний овочевий ринок як такий, що має чітку інтерпретацію в межах певної території, а також має природно-кліматичні, соціально-економічні, політико-правові, історичні та етнографічні особливості. Окремі висновки, наприклад у Р. Близького, про те, що виробництво має бути спрямованим як на забезпечення власних потреб регіонального ринку [23, с. 31], вважаємо швидше всього схоластичними абстракціями, відірваними від реальності, тому що ніхто і ніде у практиці бізнесу такими критеріями у плануванні пропозиції не користується. Вказане відбиває стереотипи традиційного адміністративного підходу в ієрархії обласної бюрократії, яскравим прикладом чого є Програми розвитку овочівництва на державному та обласному рівні (Вінницької обл.) [24].

На нашу думку, такого замкнутого, повноцінно функціонуючого регіонального ринку просто не існує, а існує ієрархія менш і більш розвинених ринків, які співіснують з більшою чи меншою ефективністю. Тому коректніше стверджувати про наявність якихось регіональних особливостей і не більше. Натомість, класифікацію та структурування ринків слід здійснювати за принципово іншими ознаками, в основі яких покладені перш за все норми ринкового обміну у відповідній ієрархії.

Слід відзначити наше ставлення до визначених у деяких із згаданих робіт системи показників стану галузевого ринку. Через важливість даного питання хотіли б відзначити вірність позиції Н. Васько, яка до системи показників віднесла такі динамічні характеристики як тенденції розвитку: коливання, стійкість і циклічність розвитку [17, с. 15–16]. Натомість така система показників представляється розробленою явно недостатньо. Критичним є наше відношення до спроб моделювання та оптимізування розміщення овочівництва відкритого ґрунту в регіоні з використанням кластерів виділених за біокліматичним потенціалом, що представлено у роботах Л. Міронової [18, с. 4]; на нашу думку, моделювання ринку за вказаними критеріями неможливе і нераціональне.

Науковий інтерес представляє, на нашу думку, спроба ідентифікації ринку (овочевого) як економічної категорії. Так, В. Рудь відзначено поняття овочевого ринку як системи установ, методів і ресурсів, головним завданням якої є координація та управління виробництвом, сферами переробки та зберігання овочевої продукції на основі обмінних процесів з метою задоволення споживчих потреб її громадян [7, с. 253; 16, с. 8]. Ця

позиція передбачає правильний – з нашої точки зору – комплексний підхід, де поєднано функціональні та інституційні критерії визначення якогось ринку. Негативним прикладом інших підходів може слугувати, наприклад, точка зору В. Дудченка при визначенні іншого сегментного ринку – ринку рису, де під таким розуміється складова частина аграрного ринку, де здійснюється оптова та роздрібна торгівля даною продукцією [25, с. 52]. В свою чергу Г. Атамась надає визначення регіонального овочевого ринку як сукупності економічних взаємовідносин між виробниками та споживачами з приводу купівлі та продажу продукції овочівництва в межах певної території, що має природно-кліматичні, соціально-економічні, політико-правові, історичні та етнографічні особливості [15, с. 9].

Подібні підходи, представлені і в інших дослідженнях (наприклад, у Р. Близького), де ринок плодоовочевої продукції розглядається як система технологічних, організаційних та економічних взаємозв'язків, які визначають суб'єктно-об'єктну структуру, функціонування якої забезпечує реалізацію ланцюга цілей (від поточних до стратегічних) від задоволення потреб споживачів до формування продовольчої безпеки країни через цілорічне забезпечення населення продукцією [23, с. 5]. Як вважаємо, такі підходи не виправдано ускладнюють розуміння ринку на відміну від традиційного, де ринок – це система норм і економічних механізмів, в рамках яких здійснюються ринкові обміни. Вважаємо, що головним завданням ринку не може бути задоволення будь-яких споживчих потреб; дана функція може розглядатися як критерій ефективності якогось ринку за умови ефективності інших критеріїв, тоді як кількість таких критеріїв є множиною універсальних елементів; керуючий вплив на ринок (наприклад, система управління розвитком ринку) може будуватися на врахуванні зазначеної функції з усіма критеріальними обмеженнями.

Водночас слід звернути увагу на важливості визначення В. Рудь особливостей формування та функціонування овочевого ринку, перша група яких співпадає з особливостями формування та функціонування загальнонаціонального сільськогосподарського ринку, друга – має характер, який притаманний тільки овочевому [16, с. 13].

На нашу думку, ринок овочевої продукції – це сукупність відносин у сферах виробництва, розподілу, обміну і споживання овочевої продукції, і тому його ефективне функціонування залежить від рівня розвитку всіх елементів ринку. При цьому ринок овочевої продукції є системою взаємовідносин, що формується під дією внутрішнього споживання, залежністю від кон'юнктури зовнішніх ринків продовольства, а також розвиненістю ринкової інфраструктури [26, с. 80].

Натомість відзначаємо те, що у жодній роботі не ставиться питання про ефективність ринку як такої. Якимись аналогами ідеї про визначення ідеального – ефективного – стану ринку є те, що у роботах Н. Федорчук обґрунтовано як система показників ефективності для усіх учасників ринку [19, с. 6], а в роботах І. Лесік – як підхід щодо формування ринку продукції овочівництва у контексті реалізації економічних інтересів учасників [5, с. 20; 21, с. 16]. Проте визначення критеріїв ідеального, тобто суспільно бажаного і економічно підтвердженого ринку досі фактично не розглядалося.

Критичним є наше відношення до поширеного у переважній більшості згаданих робіт ідеї про необхідність посилення і вдосконалення регулятивної політики. Як правило, твердження на кшталт того, що на розвиток галузі негативно впливає відсутність ефективного механізму державного регулювання, наприклад у Р. Близького [23, с. 16] та ін., наведено без будь-яких наукових аргументів. Як відомо, кризи галузі в Україні відбувалися на фоні достатньо масованого регулювання. Звідси наша антитеза вказаній точці зору полягає у тому, що регуляції у своєму апіорному змісті є похідними від вже розвинутого ринку, чого в Україні ще, по суті, немає. Натомість маємо лише проторинкові форми обміну з елементами розвинутих ринкових обмінів, тому регуляції, якщо і повинні бути, повинні бути у напрямку формування розвиненого ринку, а не регулювання такого. В свою чергу, моделі, які б підтверджували економічний зиск від регуляцій, вважаємо необхідним елементом, без яких висновки стають скоріше релігійними канонами. Проте таких моделей і досі не створено.

Принципово не згодні із висловленою Н. Федорчук тезою про послаблення саморегулюючої функції ринку (у т. ч. і щодо ринку овочевої продукції) і посилення необхідності державного регулювання на національному, регіональному і місцевому рівнях [19, с. 14]: в першу чергу, тому що незрозуміло, що було обрано як аргумент для даного твердження. Зі свого боку вважаємо, що стан ринку овочевої продукції в Україні жодних підстав для такого не мав і не має, а також ніяких майбутніх тенденцій не надає. Більше того, відносно незначний досвід України у побудові ринку свідчить швидше всього про неефективну політику формування ринкових механізмів в обмеженому часовому періоді, а не про обмеженість ринку як такого. Теза про зростання ролі регуляцій є достатньо поширеною, проте лише однією із точок зору, яка потребує доведення на конкретних прикладах. Іншим словами, ринок в Україні ще не набув того стану, коли роль регуляцій закономірно зростає, звідси, актуальним є формування справжнього – ефективного як ми його визначаємо – ринку, а не регуляція такого.

Маємо власну точку зору по відношенню до позицій згаданих авторів і щодо деяких питань тактичного рівня, наприклад, створення системи

моніторингу ринку в інтерпретації, наприклад, Р. Близького. На його думку, головною метою проведення економічного моніторингу овочевого ринку є визначення показника ємності ринку як одного з найголовніших чинників у питанні інвестування коштів [23, с. 6]. Вважаємо, що такий моніторинг має набагато більш комплексний характер і має охоплювати різносторонні аспекти функціонування репрезентативного ринку. Іншими словами, ринок існує щоб виконувати якісь функції, і моніторинг потрібний для того щоб відслідкувати таку функціональність. Такі аспекти продиктовані критеріями і показниками стану ринку, зокрема, стану ідеального – ефективного – ринку, де головним завданням моніторингу повинно стати відслідковування відмінностей від ідеального і реального станам, наслідком цього для реципієнтів і бенефіціаріїв ринку, а звідси, бути інформативним полем логіки можливих обмежень, стимулювань, регуляцій.

Водночас основним зауваженням до суміжних робіт дисертаційного рівня українських вчених вважаємо відсутність напрацювань теоретичного рівня, які б мали завершений, комплексний характер. Така теорія, перш за все, представляє інтерес у контексті узагальнення досвіду країн з транзитивною економікою, де формуються ринки у специфічних умовах, а також теоретичної його інтерпретації. Адже у цьому разі загальна теорія ринку А. Сміта та неокласиків є швидше всього парадигмою, аніж конкретним інструментарієм; цікавим є теоретичне обґрунтування особливостей саме ринку овочевої продукції в силу специфіки такого. Отже, для окремо взятого ринкового простору національного рівня потрібний принаймні аналог теорії ринку, передусім, в аспекті його формування та розвитку, де такі процеси належним чином модельовані з відповідними критеріями. При цьому концептуальним для нас є змістовна узгодженість власної теорії із парадигмою постіндустріального суспільства та відповідною теорією ринку.

В контексті вище викладеного слід звернути увагу на згадування у роботі Р. Близького теорії формування ринку, де наводиться категоріальний апарат щодо визначення підґрунтя розвитку [23, с. 5]. Сама постановка питання свідчить про значні перспективи дослідження. В цій же роботі хотіли б підкреслити важливість тези про архітектуру ринку плодоовочевої продукції, яка, на відміну від існуючих, розглядається через укрупнені процеси, що формуються під впливом взаємовідносин між предметами та об'єктами ринку.

Окремим проблемним питанням є напрям екологізації сільськогосподарського виробництва та овочівництва зокрема, що привертає увагу багатьох українських та іноземних науковців [27]. Процесам організації ефективного виробництва органічної продукції присвятили свої праці такі зарубіжні вчені як К. Каро та Г. Кірхманн. Процес становлення органічного виробництва в Україні досліджували В. Артиш, Н. Берлач, О. Варченко, В.

Вовк, Л. Дейнеко, А. Дуб, О. Корчинська, Ю. Манько та ін., що зосереджувались на питаннях підбору оптимальних територій для вирощування органічної продукції; механізмах ціноутворення на неї; підбору сільськогосподарських культур для їх вирощування в Україні за органічними стандартами; чинниках активізації галузевого розвитку органічного виробництва тощо. В центрі уваги українських дослідників С. Веремєнка, В. Грекова, О. Дейнеко, В. Зацерковного, О. Ковальнової, В. Потапенка і О. Ульяновченка [28] та ін. перебували екологічні та економічні аспекти виробництва конкурентоспроможної екологічної і органічної продукції. С. Антонєць і В. Писаренко [29-30] вже тривалий час займаються питанням адаптації іноземних та розробляють українські технології вирощування продукції органічного рослинництва.

Але на сьогодні для врахування кризових умов діяльності необхідно конкретизувати наукові положення органічного агроприводництва, зокрема для галузі овочівництва, де Україна має величезний ресурсний потенціал [31, с. 10]. Загальним проблемам забезпечення ефективного виробництва овочів присвячені фундаментальні праці багатьох науковців. Окремі дослідження економічних особливостей органічного овочівництва і плодівництва, що виконані виконані Ю. Амеліною, Р. Безусом, Т. Білоконь, В. Дубовим, Д. Легезою, Р. Левкіною, Ю. Лупенком, Є. Миловановою, Н. Прокопчук, О. Пеньовою, Ю. Самойлик, В. Ткалич, І. Шишком засвідчують, що нові реалії у вигляді підвищення ризиків агроприводництва, зменшення державної підтримки, посилення конкуренції потребують подальшої розробки питань стосовно визначення напрямів та спеціалізації розширення органічного рослинництва, обґрунтування переходу сільськогосподарських підприємств на органічні стандарти виробництва з оптимальним асортиментом продукції, формування маркетингових стратегій при вирощуванні органічних овочів, плодів і ягід відкритого та закритого ґрунту.

Зазначені проблеми вказують на необхідність комплексного дослідження розвитку сільськогосподарського підприємств органічного овочівництва у нових економічних реаліях ринку, що тяжіє до параметрів постіндустріалізму, що й визначає наукову та прикладну актуальність дослідження.

**Висновки.** Таким чином, підсумок аналізування основних наукових робіт монографічного рівня, а також суміжних дослідницьких проектів дисертаційного рівня в Україні за останні 20 років дозволяє стверджувати, з одного боку, про великі напрацювання у сфері вирішення поточних проблем галузі, насамперед, у сфері вдосконалення пропозиції, а з іншого, про відсутність коректного уявлення про дійсний стан ринку, його приналежності до стадійної інтерпретації, достатньо завершеної моделі опису

ідеального стану (найбільш можливого досконалого чи ефективного). Звідси, немає теоретичного підґрунтя для визначення суті і прикладного алгоритму регулятивної політики, з одного боку, а з іншого – моделі управління станом та трансформацією ринку до заданих параметрів.

Все зазначене визначає перспективи подальших досліджень. Напрямами таких вбачаємо:

1) формування коректної методології вивчення ринку (що, як вважаємо, є актуальним загалом і для світової економічної теорії) з адаптацією такою методології до особливостей ринку овочевої продукції, у т. ч. органічної продукції;

2) опис теорії постіндустріального ринку як об'єктивної видозміни інституту ринку у новій економічній системі сучасності (що також відсутнє і в світовій літературі);

3) формування – на основі зазначеної методології – нової по суті чи уточненої теорії ринку, де б така модель мала належну імплементацію до теорії постіндустріального ринку;

4) перевірка та верифікація такої теорії з врахуванням особливостей ринку овочевої продукції в Україні із адекватним врахуванням особливостей такої;

5) створення логічної моделі управління процесами формування та розвитку цього ринку. Зазначені питання належного наукового обґрунтування досі не мали.

#### Список літератури:

1. Індустріальні технології виробництва овочів: кол. монографія/за ред. Г. Л. Бондаренка. Харків: Ін-т овочівництва, 1986. 192 с. [in Ukrainian].

2. Барабаш О. Ю. Овочівництво: підручник. Київ: Вищ. шк., 1994. 374 с. [in Ukrainian].

3. Березівський П., Липчук В., Янковський В. Ринок овочів: стан і проблеми, формування та функціонування: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. 176 с. [in Ukrainian].

4. Близький Р. С. Плодоовочева галузь України: механізми та інструменти формування і розвитку: монографія/Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Донецьк: ДНУЕТ, 2012. 326 с. [in Ukrainian].

5. Вишневіська О. М., Лесік І. М. Інфраструктурне забезпечення формування і функціонування ринку продукції овочівництва: монографія. Миколаїв: Швець В. М., 2017. 324 с. [in Ukrainian].

6. Ульяновченко О. В., Роганіна В. Є., Рудь В. П., Кіях О. О., Черненко Ю. Ю. Економічна ефективність виробництва овочів: кол. монографія. Харків: ХНАУ, 2011. 288 с. [in Ukrainian].

7. Рудь В. П. Овочевий ринок. аспекти формування продовольчої безпеки України. Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 5 (1). С. 252–255. [in Ukrainian].

8. Скупський Р. М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку промислового

овочівництва в аграрних підприємствах: монографія. Херсон: Грін Д. С., 2013. 442 с. [in Ukrainian].

9. Гіль Л. С., Пашковський А. І., Суліма Л. Т. Сучасні технології овочівництва закритого і відкритого ґрунту. Ч. 2. Відкритий ґрунт: навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2008. 312 с. [in Ukrainian].

10. Писаренко В. Маркетинг овочевої продукції (методичні та практичні аспекти): монографія. Полтава: Говоров С. В., 2008. 304 с. [in Ukrainian].

11. Агробізнес в овочепродуктовому підкомплексі України: монографія/Макаренко П. М., Криворучко В. І. та ін. Київ: Нива, 1997. 138 с. [in Ukrainian].

12. Прудніков Ю. В. Формування та функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції: автореф. дис. канд. екон. наук. 08.00.03. Житомир, 2017. 20 с. [in Ukrainian].

13. Прудніков Ю. В. Локальні ринки сільськогосподарської продукції. Інноваційна економіка. 2014. № 6. С. 255–261. [in Ukrainian].

14. Федько О. В. Економічний механізм формування і функціонування ринку овочевої продукції в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Київ, 1999. 20 с. [in Ukrainian].

15. Атамась Г. П. Формування і функціонування регіонального ринку овочевої продукції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Миколаїв, 2005. 21 с. [in Ukrainian].

16. Рудь В. П. Формування та ефективність функціонування регіонального ринку овочевої продукції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Харків, 2006. 20 с. [in Ukrainian].

17. Васько Н. А. Формування і забезпечення ефективного функціонування регіонального ринку плодоовочевої продукції: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Миколаїв, 2007. 20 с. [in Ukrainian].

18. Міронова Л. О. Розвиток і ефективність овочепродуктового підкомплексу в умовах ринку: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Днепропетровск, 2006. 19 с. [in Ukrainian].

19. Федорчук Н. В. Формування та державне регулювання ринку овочів у аграрному секторі економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2011. 20 с. [in Ukrainian].

20. Янковський В. Т. Формування та функціонування ринку овочів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Львів, 2012. 20 с. [in Ukrainian].

21. Лесік І. М. Формування і функціонування ринку продукції овочівництва: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Миколаїв, 2014. 25 с. [in Ukrainian].

22. Писаренко В. В. Маркетинг овочевої продукції (теоретичні та практичні аспекти): автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ, 2011. 33 с. [in Ukrainian].

23. Близький Р. С. Механізм формування ринку плодоовочевої продукції в Україні: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03. Донецьк, 2013. 38 с.

[in Ukrainian].

24. Про схвалення Концепції розвитку овочівництва та переробної галузі : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовт-ня 2011 р. № 1120-р. URL: <http://www.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

25. Дудченко В. В. Формування і функціонування ринку рису в Україні: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2015. 300 с. [in Ukrainian].

26. Логоша Р.В. Формування постіндустріального ринку овочевої продукції в Україні: монографія. Вінниця: ПрАТ «Вінницька обласна друкарня». 2017. 515 с. [in Ukrainian].

27. Логоша Р.В., Підвальна О.Г. *Фактори розвитку ринку продукції органічного овочівництва в Україні*. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". 2018. №11. URL: <https://www.inter-nauka.com/ua/archive/archive-of-issues> [in Ukrainian].

28. Ульянченко О. В., Безус Р. М. Проблеми та

тенденції розвитку органічного овочівництва і плодівництва в Україні. Вісн. ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія: Економічні науки. 2016. № 2. С. 23–32. [in Ukrainian].

29. Антоненко С. С., Писаренко В. М. Коли Україна зрозуміє свою планетарну місію. Вісн. Полтав. держ. аграр. акадї. 2011. № 2. С. 5–8. [in Ukrainian].

30. Органічне землеробство: з досвіду ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області/Антоненко С. С., Писаренко В. М. та ін. Полтава: Камелот, 2010. 198 с. [in Ukrainian].

31. Logocha R. V., Kolesnik T. V. Formation, functioning and development feature of agricultural markets in Ukraine. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2019. №9. С. 7-18. [in Ukrainian].

**Anatoliy Mazur,**

*Doctor of Economic Science, Professor,  
Professor of Agrarian Management chair,  
Vinnytsia National Agrarian University*

**Kateryna Mazur,**

*Candidate of Economic Science,  
Associate Professor,  
Head of the Department of Agrarian Management,  
Vinnytsia National Agrarian University*

## THE PROBLEMS OF THE COOPERATIVE FORMATIONS DEVELOPMENT IN AGRICULTURAL ECONOMY

**Summary.** The article deals with topical issues of the cooperative movement formation in rural areas. The need to cover the rural economy with the cooperative formations is proved with the example of the developed foreign countries as a way of effective management in rural areas. The author gives a summary of the ways and the content of the state support for cooperation in the European Union with the framework of promoting and supporting this type of integration in agrarian production. In Ukraine, the processes of cooperation are considered as an opportunity to attract the peoples' economies with the framework of horizontal and vertical interaction. At the same time, a low effectiveness of cooperation is proved in the research, mainly due to the lack of its institutional support, which requires the state role and its institutions in supporting and implementing a number of economic and regulatory measures. The aim of this research is a characteristic of the current conditions of the cooperation in the agrarian sector of the Ukrainian economy and outlining the program principles for supporting its development in the future model of the agrarian economy.

The following methods are used in the research: monographic (for familiarization with the experience of cooperation); abstract-logical (for substantiation of the theoretical generalizations and a formulation of conclusions); graphic (for visualization of economic phenomena structural elements).

*Key words: cooperation, households, state support, forms of cooperation, economic relations, development program, stages, sphere of activity, measures, effectiveness, motivation.*

**The formulation of the problem.** In the system of the main priorities of the agrarian production development in Ukraine today the agricultural cooperatives takes a place. At various levels of the power hierarchy, in the circles of scientists-economists, the specialists in the field of agrarian business development and in other expert environments, the cooperation is now considered as a means to improve the effectiveness of the agricultural sector functioning of the economy and the most important factor in the life of rural areas.

At the same time, it should be emphasized that in the countryside the critical preconditions have already developed, which should contribute to the intensification of the households co-operation. These are: the price pressure from the resources suppliers and the harvesters of the agricultural raw stuff; the inaccessibility of machinery and the vehicles; the mobilization of trades in retail food markets by the retailers; loss of hope for state help. The co-operative movement in rural areas in Ukraine has not been properly spreaded, in particular, because legislatively it is not determined the unprofitable co-operatives. Due

to these and other problems, on the whole in Ukraine, one agricultural service cooperative now accounts for 34 rural settlements, while optimally it should have to serve 3-5 villages.

**The analysis of the recent researches and publications.** Many scientific publications are devoted to the problems of the cooperative movement in economic systems, from which the works of such Ukrainian scholars-agrarians are the most meaningful: V.V. Borshchevskiy [1], Yu.M. Gubeni [2], V.K. Zbarskiy [3], V.V. Zinovchuk [4], M.Y. Malik [5], A.O. Panteleymonenko [6], I.V. Prokop [7], Ye.O. Sira [8], G.V. Cherevko [9] and many others.

Their scientific researches became a significant development in the development of the agrarian science theory and practice, however, the cooperation as an economic category is a rather difficult economic phenomenon, and therefore requires additional systemic researches.

**Formulating the goals of the article.** The purpose of this research is to outline the problems of the cooperative movement in the agrarian sector of production, with emphasis on the existing "narrow" places of its development and the proposals justification for the development of the agro-industrial complex cooperation, provided that it is supported by the state authorities and management.

**The presentation of the main materials.** In evolutionary terms, the cooperation as a means of efficient functioning of peasant farms in a market economy was scientifically substantiated and found the practical usage even in the period of capitalism

penetration into agriculture. The most important aspects of its development were showed in the works of well-known economists-agrarians of the late 19th and early 20th centuries. In particular, acad. O. Nikonov, in his well-known work, "The Spiral of the Century Drama," noted that the existence of peasant (farmer) farms in a market economy without the co-operation is unthinkable at all; there are no peasant farms without the co-operation in the world. In his view, only the cooperation has the ability to combine the two principles: the owner's property, which gives him freedom, and the large size of production that has technical and economic advantages, as well as the economic weight in the market. The scientist avers that the peasant cannot enter the market at all without the co-operation; he will be crushed by the larger competitors [10]. In the context of the rural development, as it is noted by I.V. Prokop, the cooperation should be considered not only as a means of confronting the large capital, but also as the formation of the economic basis for the development of local communities, increasing the business activity of the rural population [7]. This formulation of the question is quite appropriate, provided that the whole small commodity sector of the rural economy is covered with the cooperative processes, as it happened in the countries of the European Union. Thus, the cooperative movement is characterized with almost one hundred per cent coverage of agriculture in Sweden, Denmark, Norway, Finland, Iceland, and the Netherlands. In France and Germany, cooperatives bring together at least 80% of all agricultural economies.

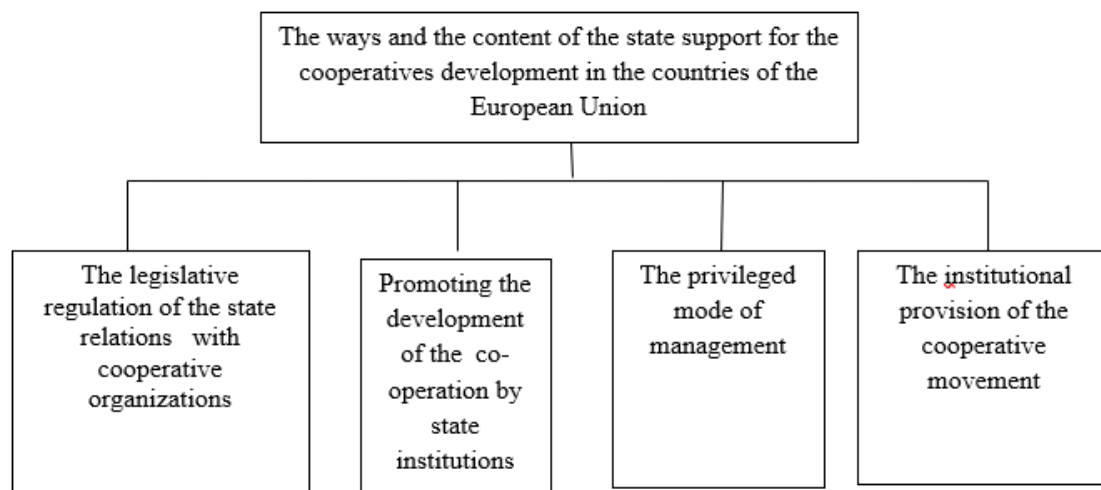


Fig. 1. Means of promoting co-operative movement in the countries of the European Union.

The source: compiled on the basis of N. Yu. Fedoryshyna's and G.Ya. Antonyuk's publications [13].

We will briefly comment the data in Fig. on 1. Thus, the legislative provision of the cooperation between the state and the cooperatives is present in the constitutions of Italy, Spain, Hungary, the Civil Code of Italy, which defines the state's tasks in support of the cooperative movement, which the state cannot refuse.

The practical support for the development of the cooperation in the EU countries lies with the relevant

government structures, such as: the UK Cooperative Development Agency or the relevant body in the government structures of France. Their functions include the provision of legal assistance to the cooperatives in the form of consultations, the development of economic projects with state financial support, which can provide the cooperatives, etc. At the same time, these mentioned government agencies are only concerned with the creation of favorable conditions for the development of cooperation, but do



not interfere in the economic activities of the cooperatives.

What about the preferential regime of economy or the subsidizing of cooperatives activities, for example, in Italy during the first years of its activities the cooperatives are completely free from taxes, and in Germany, the federal government provides tax

privileges and material assistance to consumer cooperatives.

Today, the cooperative movement in Ukraine is formed primarily through the involvement of households in the interaction of possible horizontal and vertical interaction (Fig. 2).

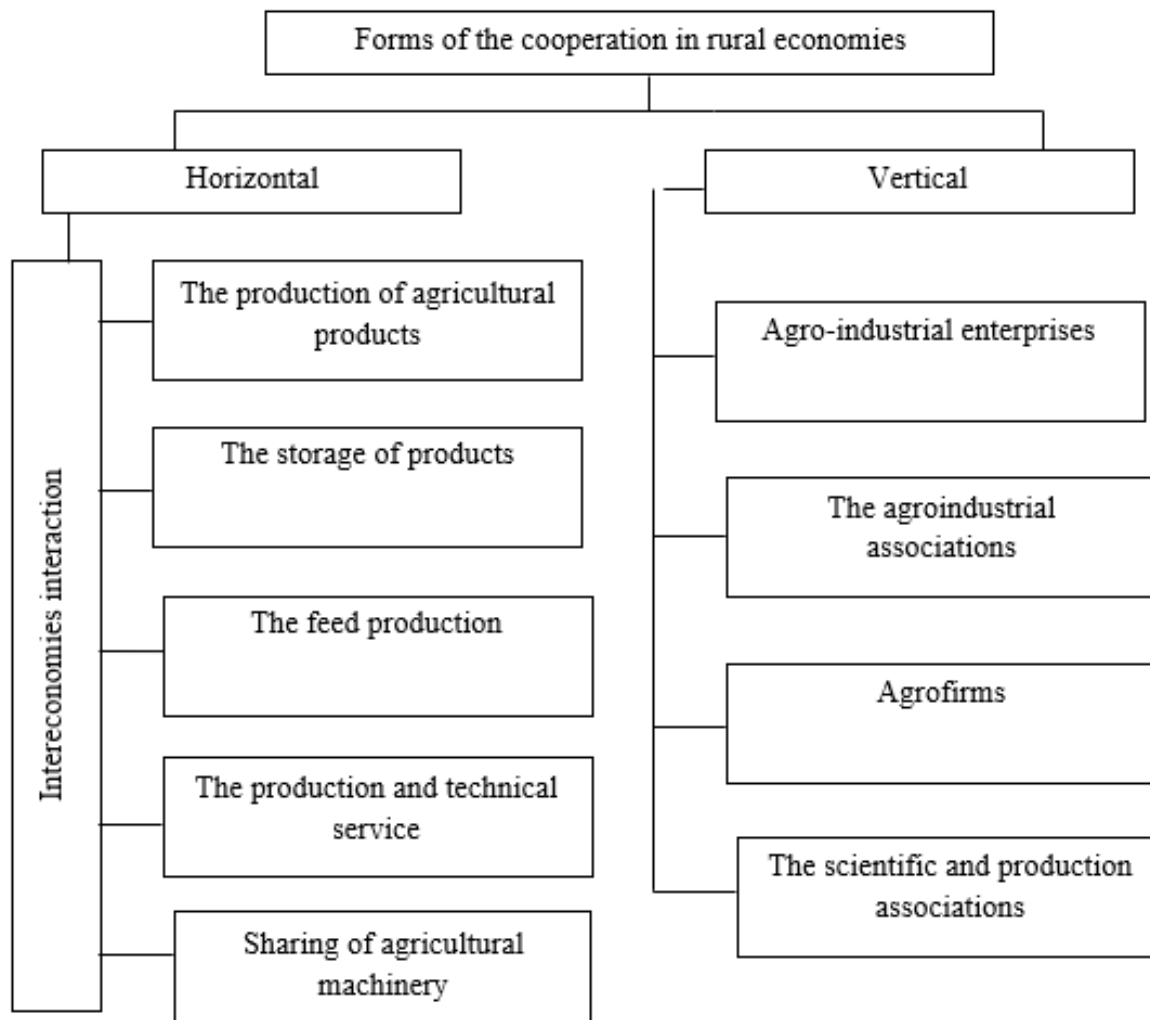


Fig. 2 The forms of the cooperations in agrarian sector in Ukraine

In Ukraine, the processes of the cooperation in rural areas are slow, and sometimes even difficult. The state in the legislative acts did not "write down" the rules of assistance to the process of the cooperation, especially with the participation of small agricultural products producers. Of course, the Law of Ukraine "About Agricultural Cooperatives" created certain preconditions for the formation and the development of the cooperation in the agrarian sector of the Ukrainian economy, but no preferential conditions were created to stimulate the cooperative movement in the countryside.

Economic relations between the participants of the cooperation are determined with the common property in the amount corresponding to the share participation of each of them in the co-produced products and received profits.

The experts and the practitioners on these problems aver that the cooperative interaction of the economies both among themselves, and the association with

powerful agricultural factory in producing cooperatives allows [3]:

The source: Zinovchuk V.V. [4].

- provide farmers with access to land resources and, on the basis of a higher production culture, increase their own profitability;
- to provide the opportunity to help the peasant farms from agricultural factories material resources, such as: seeds, feeds, machinery, fertilizers, etc.;
- improve the implementation of surplus food products in centralized food markets, processing them, or exporting.

However, the potential benefits of the cooperation can be offset by a number of problems, including the fair distribution of profits or the participation in management. Characterizing these processes, scientists-agrarians in different ways relate to the perspectives of the cooperation in the future model of the agrarian economy. In particular, M.Y. Malik [5]

avers that the agricultural co-operation, as a special form of socioeconomic activity, is undoubtedly an important institution for curbing the expansion of the speculative mediation capital in the countryside area; other scientists [8] indicate that the co-operation is the only way to survive small business forms in the fight against the big capital; a number of scientists [9] emphasize that only through the cooperation Ukraine's productive integration with the European Union is possible. At the same time, some researchers of this topic do not see the grounds for the development of the massive cooperative movement in agrarian production. According to A. Panteleymonenko, the curbing factor on the various types of the native cooperation development is the lack of understanding of the essence and purpose of the real cooperative organizations by the broad strata of Ukrainian society [6]. This is emphasized by I.V. Procope [7]. In this case, there is a lack of the institutional support for the cooperative movement in the village, which manifests itself in the low quality of human capital of the rural inhabitants and the unwillingness to participate in self-governance processes and self-realization of their own production potential. Probably for this reason, the well-known Ukrainian scientist-agrarian Yu. Gubeni believes that generally it does not make sense to peasants to be united in the cooperatives, because in Ukraine today there are no economic, administrative and infrastructure grounds for the development of the cooperation [9].

In the result of this discussion can be considered W. Zinovchuk's statement, who says that a large number of the cooperatives in Ukraine is only registered but they are not working, and those who are working - adjust to the international donor programs and also stop to exist immediately after these programs [4]. A part of cooperatives exists also at the expense of

the native development programs, where financial support is emphasized. These are quite dangerous phenomena for the institutional environment of the agrarian market, since they provoke the spread of corruption and financial abuse.

The confirmation of the foregoing can be checked on the example of the cooperative movement development in Vinnytsia region [11]. Currently, out of 96 registered cooperatives, only 38 are active, that is 40% of the total. According to the structure they are divided into dairies - 42, or 12% of the total amount; fruit and vegetable - 6, for the provision of services for the land cultivation - 6, and cooperatives which are defined as multifunctional (Fig. 3).

A more detailed analysis of the creation and operation of the cooperatives in the region shows that their appearance is directly related to the implementation of the regional development program of personal peasants' and farmers' economies for the period of 2006-2010, according to which the funds were exuded for these purposes. During this time, 64 milk collection points were created, 42 of which acquired the status of the agricultural servicing cooperative. At the same time, there are very few examples where the rural cooperative organizations are created at the expense of rural people's initiatives. The peasants in their majority do not understand their essence and do not see the benefits in the activities of the cooperative. They are especially alarmed by the fact that in the charter fund of the cooperative must make cash contributions, as well as the probability of their loss in the liquidation of cooperative entities. The mentioned feature, as well as the unresolved nature of many organizational, economic and regulatory problems, is braking the progressive transformation by it's' nature of the countryside area.

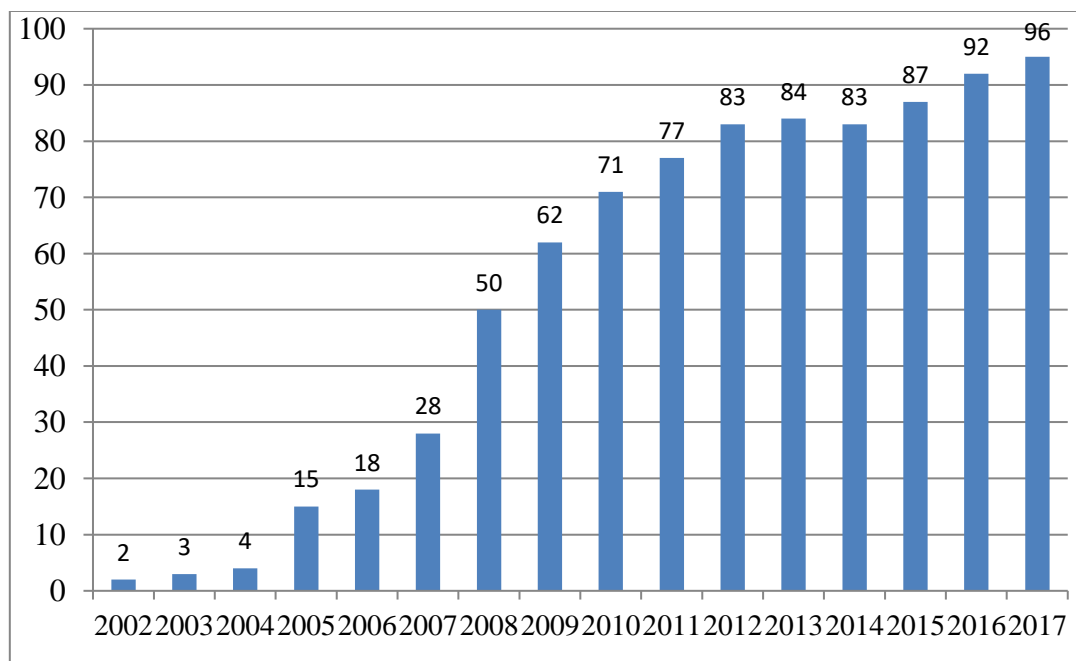


Fig. 3. The dynamics of the service cooperatives development in Vinnytsia region

The source: data of the Agricultural Development Department of Vinnytsia Regional State Administration

At the same time, the insufficient level of the cooperative segment of agrarian markets development leads to a retrenchment in the number of people self-employed in private peasant farms, outflow of the able-bodied population from the countryside areas, the destruction of its social objects and engineering infrastructure. It becomes clear that under the such conditions the solution of the problem is possible only with the selective support of the agricultural service cooperatives development as an important socio-economic institution, increasing the efficiency of agricultural production, the active development of countryside areas, and raising the level and quality of life of the rural population.

To this aim, The Program for the development of agricultural service cooperatives for the period 2013-2020, which consists of two stages of implementation [12], is developed and implemented in Ukraine with regional branches.

The first stage (2013-2017 y.) forecasted the implementation of the following priority measures:

- the improvement of the legislation on the regulatory basis in support of the cooperatives development in the agrarian sector of the economy;
- the development of a system plan of measures with the executants and the financing both in the center and on the ground regarding the development of the service cooperation;

- the development of educational and other programs for all-Ukrainian all-inclusive specialists in the organization of the service cooperatives in the village;

- the targeted support for existing service cooperatives;

- the organization of not less than 4000 new agricultural service cooperatives creation;

- the creation of at least 1 million jobs in rural areas on the basis of the newly created cooperatives;

- the achievement of food products through the service cooperatives of the dairy products not less than 10%, potatoes and vegetables – 25%, fruits – 20%.

The second stage (2017-2020) of the program is directed at the creation of another 1,000 new agricultural service cooperatives and the resolution of previously created activities. These cooperatives at the national level should specialize in the implementation of dairy, vegetable, fruit products and access to it in foreign markets. It is believed that the export of the products sales by types through the service agricultural cooperatives by 2020 should be consisted of: dairy products - not less than 40%, vegetables and fruits – 60%, fruits - 50%, grain – 20%. The expansion of the cooperatives sphere of activity for this period should make up 60% of the rural population with 1.6 million jobs.

More clearly, the results of the Program can be outlined graphically (Table 1).

Table 1.

**The expected results of implementation of the agricultural servicing cooperatives development program**

The expected results of implementation of the agricultural servicing cooperatives development program in Ukraine for 2013-2020 y.	
The number of the agricultural servicing cooperatives	5000
The number of the cooperative members	2000000
The number of people covered by the co-operative services	5000000
The number of settlements covered by the system of cooperation	8000
The number of jobs created in rural areas	1600000
The number of farms	120000
The amount of land used by farmers and private peasants farms, hectares	20000000

The implementation of the Program for the service cooperatives development, according to the developer's intention, will be to: promote the poverty reduction and unemployment in the countryside; the strengthening of the food security of the country; the preservation of settlement network, social and cultural development of territories. An unconditional result of the Program should be the becoming of the effective agricultural production, where the entrepreneurial interest will form the basis of the economic motivation, and the innovative development model will become the driving force behind the economic growth.

The positive result of the software development of the service cooperatives within Ukraine is the financial security provided by the government (see Table 2).

The importance of the support for the cooperation and the creating the best conditions for the people's economies development is predetermined by the necessity for the softening the social tensions in the rural areas through the development of small and medium enterprises. It is forecasted that because through the cooperation as the mean "usage" of the small farms the strengthening and turn their parts of them into farms will happen.

**The financial provision of the Program for the service cooperatives development  
in Ukraine up to 2020 year**

		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.	The funds of the State Budget of Ukraine, billions	3	3	4	4	3	2	1	1
2.	Local budgets, billions	0,1	0,15	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
3.	The other sources (loans, investments), billions	0,5	0,7	1	2	3	3	4	5
4.	Total, billions	3,6	3,85	5,2	6,2	6,3	5,3	5,3	6,3

For the expansion of the cooperation, which is formed according to the well-known principles of the agricultural production organization, the activation of rural inhabitants is necessary, first of all through the popularization of the cooperative ideology in society of the cooperative production, the awareness of the population about the benefits of the common activities to achieve common goals, which is directly related to the accumulation of human and social capital of the rural communities. Necessary and unconditional is the increase of the cooperative education, the competence of the employees of all levels of the government, the formation of a cooperative policy and the relevant legislative framework.

**The conclusions.** Summing up the results of the work of the scientific substantiation of the cooperative movement in the village, it should be noted that the root cause of both internal and external factors of the inhibition of this form of the economic practice is the negative attitude towards small forms of agribusiness in society as unpredictable is formed, which should be transformed into the more powerful agrarian structures. Unfortunately, such a position is present in the strategic documents of the policy of the agrarian economy development. One has to hope that in the society there will be a radical change in the attitude towards the family type of economy with the possibilities of stimulating its steady development by the state and its power structures. In other words, without the organization of the constant and powerful state support of the cooperation in the institutional, organizational and financial directions, and the introduction of programmatic measures for their creation, one can hardly hope for an expansion of the number of the cooperative formations in the village on the basis of self-organization or self-surviving.

#### References

1. Borshevsky V.V., Magas V.M. Agricultural co-operation: market mechanisms of development. *Economy of the agroindustrial complex*, 2014, No. 11. P. 14-19.
2. Gubeni Y. There is no reason to develop cooperation in Ukraine [Electronic resource]. Access mode: <http://zik.ua/news/2013/091301431838>.
3. Zbarsky V.K., Kaninsky M.P. Participation of peasant farms in the processes of cooperation and agro-industrial integration. *Economy of agroindustrial complex*, 2011. No. 12. P. 87-92.
4. Zinovchuk V.V. Organizational and Legal Basis for the Establishment of Agricultural Cooperatives in Ukraine. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.znau.edu.ua/visnik/2012/2/3.pdf>.
5. Malik M.Ya., Kozak O.A. Problems and prospects of development of agricultural servicing cooperatives. Development of rural areas: agricultural co-operation. the collection of sciences works of economists-agrarians. Lviv: Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology. S.G. Gzhytsky 2012. p. 7-13.
6. Panteleymonenko A.O. Unprofitable nature of cooperative organizations. *Ukrainian co-operation: Electronic Journal*. 2009. No. 2 [Electronic resource]. Access mode: <http://ukrcoop-journal.com.ua/2009-2/num/panteleimonenko.htm>.
7. Prokopa I.V., Berkut T.V. Economies in the modern agrarian production and rural development. K.: NAS of Ukraine; Un-t ekon. and predicted. 2011. 240 p.
8. Sira E.O. Socio-economic problems of agricultural co-operation development in Ukraine. [Electronic resource]. Access mode: [http://www.rusnauka.com/2{KAND\\_2014./Economics/12-\\_156348ydoc.htm](http://www.rusnauka.com/2{KAND_2014./Economics/12-_156348ydoc.htm).
9. Cherevko G.V. The phenomena of cooperation in the agrarian economy: the problems of development. *Scientific and practical aspects of rural co-operation. The collection of sciences works add.* Lviv: Lviv National Agrarian Un-t, 2013. pp. 200-205.
10. Nikonov A.A. The spiral of centuries-old drama: agrarian science and politics of Russia (XVIII-XX centuries). M.: Encyclopedia of Russian Villages. 1995. pp. 476-477, 184.
11. Data of the Department of Agricultural Development of Vinnytsia Regional State Administration: report. 2015. 15 p.
12. Program of the development of agricultural servicing cooperatives in Ukraine for 2013-2020. K.: Union of Agricultural Servicing Cooperatives of Ukraine. [Electronic resource]. Access Mode: [http://www.coopution.org.ua/wp-content/uploads/ProgrammSOU\\_new\\_ver.pdf](http://www.coopution.org.ua/wp-content/uploads/ProgrammSOU_new_ver.pdf). (project).
13. Fedorishin N.Yu., Antonyuk G.Ya. Areas of strengthening the competitiveness of Ukraine's AIC in the European food market in the conditions of the expansion of the free trade zone. [Electronic resource]. Available from: <http://niss.lviv.ua/analytics/87.htm>.

**Morhachov Illia***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor  
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University***ASSESSMENT OF REGIONAL INNOVATION PROCESSES BASED ON A COMPARISON OF THE REGIONAL STRUCTURE OF INDICATORS****Моргачёв Илья Викторович***кандидат экономических наук, доцент  
Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля***ОЦЕНИВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ОСНОВЕ СРАВНЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ**

**Summary.** The article draws attention to regional innovation processes as key objects of state regulation. The problem of determining the degree of influence of certain groups of infrastructural support of regional innovation processes on the latter is considered. The aim of the article is to justify the methodological approach for assessing regional innovation processes and their infrastructure support based on the differentiation of the regional structure of indicators that have a causal relationship with the processes under study. This methodological approach allows not only to identify the relationship between the studied indicators, but also to determine the degree of influence of individual groups of infrastructural support of regional innovation processes on the latter. The method is based on the hypothesis that the features of the development of these processes in different regions differ. These features are due to the specifics of the regions, another combination of influencing factors, including state regulation of regional authorities. An analysis of the regional development of the processes under study by comparing the regional structure of indicators allows us to better identify many cause-effect relationships. Using the proposed methodological approach allows us to improve the state regulation of the studied processes.

**Анотация.** В статье обращено внимание на региональные инновационные процессы в качестве ключевых объектов государственного регулирования. Рассмотрена проблема определения степени влияния отдельных групп инфраструктурного обеспечения региональных инновационных процессов на последние. Целью статьи является обоснование методического подхода оценивания региональных инновационных процессов и их инфраструктурного обеспечения на основе дифференциации региональной структуры показателей, которые имеют причинно-следственную связь с исследуемыми процессами. Такой методический подход позволяет не только выявить связь между исследуемыми показателями, но и определить степень влияния отдельных групп инфраструктурного обеспечения региональных инновационных процессов на последние. Метод базируется на гипотезе, что особенности развития этих процессов по разным регионам отличаются. Эти особенности обусловлены спецификой регионов, иным сочетанием влияющих факторов, в том числе и государственного регулирования областных органов власти. Анализ регионального развития исследуемых процессов путем сравнения региональной структуры показателей позволяет лучше выявить многие причинно-следственные связи. Использование предложенного методического подхода позволяет усовершенствовать государственное регулирование исследуемых процессов.

*Key words: regional innovation processes, regional structure of indicators, infrastructural support of regional innovation processes, method for comparing regional structures*

*Ключевые слова: региональные инновационные процессы, региональная структура показателей, инфраструктурное обеспечение региональных инновационных процессов, метод сравнения региональных структур.*

**Постановка проблемы.** Региональные инновационные процессы во многих странах являются важным фактором обретения конкурентоспособности в международном разделении труда. Особенно актуален этот фактор в условиях глобализации и усиления конкуренции. В таких условиях региональные инновационные процессы являются приоритетным объектом государственного регулирования. Государство, в лице территориальных и национальных органов власти всячески поддерживает и стимулирует такие процессы, создает инфраструктурное обеспечение. Использование тех или иных методов

государственного регулирования на национальном и региональном уровне требует мониторинга, количественной оценки. Методические подходы соответствующей оценки должны учитывать имеющиеся информационные возможности и специфику объекта исследования. Важное значение региональных инновационных процессов, их специфичность – обуславливает актуальность исследований оптимальных методических подходов их оценивания.

**Анализ последних исследований и публикаций** по направлению совершенствования инфраструктурного обеспечения региональных

инновационных процессов [1-8] позволяет признать наличие глубоких разработок тематики. Проблемы инфраструктурного обеспечения исследуемых процессов сложны и многоплановые. Значительная часть таких проблем и вопросов тщательно изучена в трудах таких ученых, как: Бузько И.Р., Галгаш Р.А., Семененко И.М., Тяжкороб И.В. Несмотря на существенные научные результаты по этому направлению исследование особенностей оценивания региональных инновационных процессов имеют резервы для углубления.

**Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы.** Рассматривая работу отдельных групп инфраструктурного обеспечения региональных инновационных процессов часто возникают вопросы полезности и степени влияния такой инфраструктуры на исследуемые процессы. При этом какие то группы могут влиять больше, какие то меньше. Знание таких тонкостей позволяет лучше регулировать региональные инновационные процессы.

В нашем исследовании мы акцентируем внимание на возможность использования при оценке региональных инновационных процессов сравнение региональной структуры показателей, которые имеют причинно-следственную связь с такими процессами. Такой методический подход позволяет не только выявить связь между исследуемыми показателями, но и определить степень влияния отдельных групп инфраструктурного обеспечения региональных инновационных процессов на последние.

**Целью статьи** является обоснование методического подхода оценивания региональных инновационных процессов и их инфраструктурного обеспечения на основе дифференциации региональной структуры показателей, которые имеют причинно-следственную связь с исследуемыми процессами.

**Изложение основного материала.** Большинство стран делятся на регионы. Например, Украина – по областям, последние – по районам. Однако многие города в стране имеют «областное подчинение», поэтому их данные не отражаются в статистике районов. Деление станы также имеет место и по экономическим, природно-климатическим и иным территориальным образованиям. Нам важно деление на такие территориальные образования, по которым есть статистика для исследований, и она является представительной. На примере Украины такое условие соблюдается в разрезе областей.

Изучая региональные инновационные процессы и их инфраструктурное обеспечение, интересным является рассмотрение гипотезы, что особенности развития этих процессов по разным регионам отличаются. И эти особенности обусловлены спецификой регионов, иным сочетанием влияющих факторов, в том числе и государственного регулирования областных органов власти. Анализ регионального развития

исследуемых процессов позволяет лучше выявить многие причинно-следственные связи.

При изучении причинно-следственных связей важно выделять причину (фактор) и результат. Если последние количественно выражены в виде статистических показателей по регионам, возможным является анализ и сравнение их региональных отличий. Мы предлагаем количественное исследование региональных отличий инновационных процессов и их инфраструктурного обеспечения путем сравнения региональной структуры показателей, которые количественно характеризуют результаты и факторы исследуемых объектов. Региональная структура таких показателей показывает степень их региональной концентрации. По разным регионам такая степень, как правило, не совпадает, что дает основания для выявления причин.

Например, если в Киевской области Украины достигается максимальная доля числа внедренных инноваций и в этом же регионе имеет место также максимальная доля работников научных организаций, возможно предполагать наличие между ними причинно-следственной связи. Если все ж такая закономерность есть, идентичную должна быть региональная структура показателей и по остальным регионам. Учитывая сложный характер инновационных процессов, нелинейный характер влияния большого числа факторов, 100 % идентичность региональной структуры достичь невозможно, однако суммарное отклонение должно быть минимальным в случае сильной связи между показателями.

Задача заключается в измерении такого отклонения региональной структуры изучаемых показателей и сравнения отклонений по отдельным комбинациям факторов и результатов. Чем меньшим будет отклонение, тем сильнее будет связь между показателями.

Удельный вес (доля) распределения определенного (j-го) фактора в определенном регионе страны (i-м) определяется по формуле ( $d_{ij}$ ):

$$d_{ij} = \frac{Q_{ji}}{\sum_{i=1}^n Q_{ji}}, \quad (1)$$

где  $Q_{ji}$  — количественное значение j-го фактора в определенном (i-м) регионе;  
n — число исследуемых регионов.

Поскольку визуально трудно определить уровень соответствия региональных структур по показателям, наибольшую степень влияния и связи показателей предлагается определять по наименьшему суммарному отклонению соответствующей доли (удельного веса) по модулю:

$$\sum_{i=1}^m \Delta d_{ij} \rightarrow \min, \quad (2)$$

где  $\Delta d_{ij}$  — отклонение по модулю удельного веса (доли) показателей (результата и j-го фактора) по i-му региону, %;

m — количество регионов.

$$\Delta d_{ij} = |d_i^p - d_{ij}^q|, \quad (3)$$

где  $d_i^p$  — удельный вес (доля) результата в i-м регионе, %

$d_{ij}^q$  — удельный вес (доля) j-го фактора в i-м регионе, %.

То есть, чем меньше такое отклонение, тем в большей степени исследуемый фактор влияет на определенный результат.

Вышеприведенный метод анализа влияния факторов на региональные инновационные процессы и их инфраструктурное обеспечение можно использовать по данным статистики одного года, что значительно ограничивает надежность результатов такого анализа, поскольку в разные годы характер действия исследуемых факторов может быть разнообразным. Для повышения уровня объективности соответствующего анализа необходимо использовать статистические данные за несколько лет. В таком случае предлагается определять среднеарифметические значения удельного веса (структуры) как результатов, так и факторов, которые них влияют.

Среднеарифметическое значение удельного веса j-го фактора по i-му региону определяется по формуле:

$$\overline{d_{ij}^q} = \frac{\sum_{g=1}^T d_{ijg}^q}{T}, \quad (4)$$

где  $d_{ijg}^q$  — удельный вес j-го фактора по i-му региону в g-м году, %;

T — число лет.

Аналогично

определяется

среднеарифметическое значение удельного веса относительно результата.

Далее определяется отклонение по модулю среднеарифметических значений удельных весов показателей (результата и j-го фактора) по i-му региону ( $\overline{\Delta d_{ij}}$ ) по формуле:

$$\overline{\Delta d_{ij}} = \left| \overline{d_i^p} - \overline{d_{ij}^q} \right|, \quad (5)$$

Анализ отклонений удельных весов (структуры) результатов и факторов региональных инновационных процессов по регионам предлагается осуществлять в несколько этапов:

1) определяется то, что необходимо рассматривать в качестве результата, и то - что в качестве факторов влияния;

2) по каждому региону определяется значение удельных весов по каждому региону (региональная структура) как результата, так и факторов влияния за каждый год на интервале времени 3 – 5 лет;

3) определяются среднеарифметические значения по годам удельных весов (региональной структуры) исследуемых показателей;

4) рассчитываются отклонения по модулю среднеарифметических значений удельных весов (структуры) результата и фактора по каждому региону;

5) по каждому исследуемому фактору определяется суммарное отклонение региональной структуры;

6) определяется фактор, с наименьшим суммарным отклонением региональной структуры.

Пример использования предложенного метода приведены в табл. 1.

Таблица 1

**Определение отклонений удельного веса показателей по регионам**

Регионы	Среднеарифметические значения удельных весов, %			Отклонение среднеарифметических значений удельных весов по модулю, %	
	Результат	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 1	Фактор 2
Регион 1	$\overline{d_1^p}$	$\overline{d_{11}^q}$	$\overline{d_{12}^q}$	$\overline{\Delta d_{11}}$	$\overline{\Delta d_{12}}$
Регион 2	$\overline{d_2^p}$	$\overline{d_{21}^q}$	$\overline{d_{22}^q}$	$\overline{\Delta d_{21}}$	$\overline{\Delta d_{22}}$
....	...	...		...	...
Регион m	$\overline{d_m^p}$	$\overline{d_{m1}^q}$	$\overline{d_{m2}^q}$	$\overline{\Delta d_{m1}}$	$\overline{\Delta d_{m2}}$
Всего	-	-	-	$\sum_{i=1}^m \overline{\Delta d_{i1}}$	$\sum_{i=1}^m \overline{\Delta d_{i2}}$

Если  $\sum_{i=1}^m \overline{\Delta d_{i1}} < \sum_{i=1}^m \overline{\Delta d_{i2}}$ , то сила воздействия 1-го фактора на значения результата больше, чем 2-го фактора.

Применяя такой методический концепт относительно инфраструктурного обеспечения региональных инновационных процессов в Украине можно прийти к выводу, что такие процессы имеют связь с такими показателями: стоимостной объем выполнения научных и научно-технических работ, количество выполненных научных и научно-технических работ, печатных

работ, выданных охранных документов на права интеллектуальной собственности. Эти факторы различаются между собой уровнем объективности влияния на региональные инновационные процессы или уровнем косвенности отражения соответствующих результатов. Кроме того можно выделить ряд показателей, которые определенным образом характеризуют результат региональных инновационных процессов. Одни из них прямо, а другие скорее косвенно показывают такие результаты.

В таких условиях актуальным является определение уровня соответствующей объективности или косвенности. Этот уровень предлагается определять на основе следующих предположений: результат протекания региональных инновационных процессов должен быть обусловлен действием определенных факторов (причин). Такими факторами могут быть отдельные группы составляющих инфраструктурного обеспечения рассматриваемых процессов (научные организации, бизнес-инкубаторы, организации сферы инжиниринга, региональные инновационные фонды). Рассматривая последние такими факторами могут быть: общая численность работников организаций, численность работников с ученой степенью, стоимость основных средств, количество организаций, и тому подобное. Степень влияния этих факторов на результат реализации региональных инновационных процессов может быть разным.

Если при помощи количественных методов анализа прослеживается взаимосвязь между результатами реализации исследуемых процессов, и несколькими или одним фактором, то такой показатель (который показывает результат) в большей мере является объективным и в большей степени прямо характеризует соответствующий результат. Соответствующая взаимосвязь может быть определена, в том числе, с помощью предложенного выше метода.

Чем больше уровень соответствующей взаимосвязи, тем больше уровень объективности такого показателя и наоборот. Если взаимосвязь между показателем и разнообразными факторами, которые его обуславливают, носит стохастический характер, тем больше уровень опосредованности такого показателя в части характеристики результата региональных инновационных процессов.

Например, если динамика структуры показателей (которые рассматриваются в качестве факторов) по регионам не совпадает с динамикой структуры по регионам исследуемого показателя (рассматриваемого в качестве результата), то взаимосвязь между ними носит стохастический характер с высоким уровнем, и, соответственно, стохастическим является отнесение такого показателя к результатам региональных инновационных процессов.

Изначально выявлять причинно-следственную связь между результатом и фактором (причиной) следует начинать с макро-уровня, используя методы корреляционно-регрессионного анализа. Предложенный нами метод является дополнительным для уточнения региональной специфики связи между показателями и уровня его объективности.

Аналогично данный метод предлагается использовать для выявления региональной специфики взаимосвязи, косвенности и объективности в логической связи: инфраструктурное обеспечение региональных

инновационных процессов и факторов, которые влияют на деятельность отдельных групп такого обеспечения. Но основная его роль – это исследовать связь: группы объектов инфраструктурного обеспечения исследуемых процессов – региональные инновационные процессы.

**Выводы и предложения.** Использование предложенного методического подхода определения силы влияния групп инфраструктурного обеспечения региональных инновационных процессов на последние на основе региональных различий развития последних позволяет усовершенствовать их государственное регулирование. Метод основывается на определении отклонений структуры показателей по регионам и позволяет определять уровень опосредованности влияния результатов деятельности отдельных групп инфраструктурного обеспечения на региональные инновационные процессы.

#### Список литературы:

1. Бузько І.Р. Інституціональна модель стратегічної координації взаємодії підприємств в регіональних кластерах / І.Р. Бузько, Р.А.Галгаш // Вісник СХУ ім. В.Даля. - 2017. - № 6. - С. 45-51.
2. Галгаш Р.А. Регіональні кластери підприємств: розвиток та стратегічна координація : монографія / Р.А. Галгаш. – Северодонецьк: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2017. – 344 с.
3. Гончаров В.М. Державна інноваційна політика розвитку науково-технічних систем: монографія. / В.М.Гончаров, І.В.Моргачов // Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. - 372с.
4. Семененко І.М. Забезпечення сталого розвитку регіону: інституційні засади та трансформація цільового управління підприємствами: монографія / І.М.Семененко // Северодонецьк: СХУ ім. В.Даля, 2017. – 370 с.
5. Тяжкороб І.В. Просторові форми організації економіки регіону: стратегія розвитку та інвестиційне забезпечення: монографія / І.В.Тяжкороб. – Київ: «Видавництво Людмила», 2018. – 404.
6. Лисина А.Н. Методика оценки уровня инновационного развития региона / А.Н.Лисина // Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. – 2012. – Том 12. Выпуск 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-otsenki-urovnya-innovatsionnogo-razvitiya-regiona>
7. Uzlov K. Indicator evaluation of regional innovation system according to the cluster approach / K.Uzlov, T.Li-chun // Scholedge International Journal of Business Policy & Governance (ISSN 2394-3351). - 2016. - Vol.03, Issue 12. – p 178-184. DOI: 10.19085/journal.sijbpg031201
8. ŽÍTEK V. Assessment of regional innovation systems as an assumption for innovation policy adjustment / V. ŽÍTEK, V. KLÍMOVÁ, M. KRÁLOVÁ // Transylvanian Review of Administrative Sciences. – 2016. - No. 49 E, pp. 169-186



*Nurgaliyeva Ainash  
Kunyazova S., Karimbergenova M.,  
Rakhimova S., Sultanov A., Beisembina A.  
Pavlodar State University named after S.Toraighyrov*

## **WAYS TO IMPROVE THE ECONOMIC MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR**

**Abstract.** Research of social and industrial infrastructure of the village and development of proposals on development of social infrastructure investment process and protection rural population. Natural and effective form of management in agrarian sector is farm household.

At the modern stage occurs a requirement to ensure a balanced development of the economy on the basis of a correct and flexible definition needs of social progress and economic development. Without providing this condition it can be out of the question the complexity of region development.

One of the principal provisions which necessity does not require provement, is the fact that the continuous growth of the social structure.

*Keywords: territorial division, regional policy, territorial difference, social-economic development*

### **Introduction**

Research of social and industrial infrastructure of the village and development of proposals on development of social infrastructure investment process and protection rural population. Natural and effective form of management in agrarian sector is farm household.

Specificity of rural infrastructure cannot be considered out of agricultural sector features surviving during the crisis caused by the collapse of the old and the formation of new production relations in recent years has managed to stabilize and is now on the threshold of a new phase, which should ensure the effective development of the sector in conditions of open economy within the world system production and trade of agricultural production.

It's no secret that agriculture is a vital sector of the economy that provides the population with food, processing industry - raw materials. In addition to the above the agriculture has its own peculiarities, which should be considered by resolving any specific questions.

First, in the agricultural sector the land serves as the durable means of production.

### **Main part**

First, in the agricultural sector the land serves as the durable means of production.

Secondly to this industry is characteristic geographical dispersion, which often requires the construction of managerial body territorial-production principle and provides them greater than in other sectors of the operational and economic independence.

Third, a variety of natural and economic conditions, seasonal nature of production and the need to work with living organisms (plants, animals), require exact consistency between sub-sectors and agribusiness services.

Fourth, construction managerial body is greatly influenced by the diversity of patterns of ownership.

Fifth, the objective differences in lifestyle in town and country require peculiar solution of many Governance Matters, including thereto related the social sphere [1].

As a result of radical economic reform, the transition to market relations in agriculture of the republic originated radical changes. In rural areas, there formed a mixed economy. Agricultural commodity producers have acquired the right of self-selection of organizational and financial activities, orders produced products and receipts, price making for the products. It was increased responsibility for their results of economic activity.

Natural and effective form of economy management in agrarian sector is the farm household. It is there can be most completely into account the specific biological factors of production organization in the industry and created the most favorable conditions for the efficient use of land and water, growth and development of plants and animals.

At the present stage of development of the economy is important differentiated approach to specific economic issues, depending on the capabilities and characteristics of each region. Only a strict comprehensive survey of all natural and economic, demographic, environmental and other conditions and the characteristics of different regions give to form a reasonable combine addressing the major tasks of accelerated economic development with an effective regional development. Common regional problems for all regions of the republic mean reforming the economic structure, to overcome depressive state of separate regions, the creation of social infrastructure. Among the new problems of regional economy include the development of export and import replacing industries, creation of market infrastructure, entrepreneurial development. Economic role and importance of social infrastructure predetermine a special need for comprehensive improvement of management of the sphere at the level of each region. Despite significant differences scale and composition of solved problems, they have much in common. The main unifying motive is the specificity of the region, which is determined by the need to solve a variety of tasks on a proportional development of all economic sectors, including residential construction, health care, public education, municipal and cultural services, etc.

Specificity of rural infrastructure cannot be considered out of agricultural sector features surviving during the crisis caused by the collapse of the old and the formation of new production relations in recent years has managed to stabilize and is now on the threshold of a new phase, which should ensure the effective development of the sector in conditions of open economy within the world system production and trade of agricultural production.

It's no secret that agriculture is a vital sector of the economy that provides the population with food, processing industry - raw materials. In addition to the above the agriculture has its own peculiarities, which should be considered by resolving any specific questions.

Class creation of private owners and the development of farming have seen as levers that can ensure the effective development of agriculture and agribusiness (AIC) and just solve the problem of food supply.

Profitability of agriculture is local budgets replenishment of rural areas and accordingly the possibility of rural development. In its turn, these measures will help to a deeper restructuring of agricultural production, in particular through the employment of work-force, the substance of social infrastructure.

The main deterrent in organizing large farm households based on the family is the deficit of necessary material, financial, economic, institutional, and social and other means.

According to academician I. Buzdalov in order to work with profit and to withstand competition with agricultural producers in Western Europe, you must have a land area of 40 100 hectares, developed supply-marketing and social infrastructure, and investment needs of tens and hundreds of thousands of dollars [2].

Specificity and uniqueness of agricultural complex composed in the fact that it requires more unified management by local authorities. These managerial bodies help better organize more effective use of available human, material and financial resources, to considerate maximally of natural, economic, geographic and social conditions, because of the particular conditions, exigencies and opportunities of the area.

In modern conditions of transition to a market economy is required the establishment of an effective mechanism for the development of social management of rural infrastructure, which will certainly lead to expansion job offers in agrarian labor market and consequently to rising of living standards and quality of the rural population.

If you proceed from the natural premise that improving the rising of living quality of the population and trend support its growth is the main objective in the management services activities at different levels (from rural akims to the government of RK), the values of living quality can be interpreted as assessing the degree evaluation of controls relevant administrative services.

Many problems of rural areas for their permission require significant investments that the majority of

rural collectives cannot do alone. In solving these complex problems associated with acceleration of development a large role play in rural cooperative funds of enterprises, construction and building of necessary facilities on the basis of equity. The best possible coordination of these processes can performed only by local governments. At the same time to provide more operational management of agricultural production processes in the field considering specific conditions allows the territorial approach.

The area is an administrative-territorial formation, socio-economic development, which depends on interaction of their own elements - as resource components and control system element of region (area). Therefore, economic and social development of the region and small businesses should be made conditional on: first, the condition and environment of labor, material, technical, natural, financial and information resources; secondly, from the current system of regional economy, targeting at achieving medium-, long term orientation of the national economy. [3].

The main object of local government is the social infrastructure, which, by force of its features function in the reproduction process is closely related to populations residing in different regional systems of settlement, often coinciding with the boundaries of administrative regional assignment.

In the next 5-10 years, D. Shamyrganova considers, we need to create prerequisites for achieving much higher lines in the future, to reach deep qualitative changes in the economy, the decisive turning point in the intensification of the national economy. In this connection material and technical base and management system should acquire new, higher qualities. The most important task is to achieve the position where final products of social production become performance results of more sectors and units of the national economy. By this scales of development are closely linked to the resource potential of society, the requirements satisfy ever increasing requirements of the population and the economy.

Solving these problems could be achieved only by actuating forms of economic management in the region in line with the changing tasks and conditions of its functioning. In connection with this a special actuality got the issues related to perfection of management social infrastructure. This is caused first of all high social significance determined role in ensuring the general conditions of reproductivity and labor force. Moreover, it can reasonably be argued that social infrastructure comes out as essential prerequisite enhancement of product efficiency with the purpose of total solution social problems corresponding to significantly increasing demands, intellectual and social needs, the interests of balanced growth of the individual [3].

Particularly many problems in this connection occur in the development of social infrastructure. The most difficult task here is to rank requirements of the population according to the degree of urgency, as determined by a number of objective and subjective

reasons, strongly differentiated according to specific conditions.

At the modern stage occurs a requirement to ensure a balanced development of the economy on the basis of a correct and flexible definition needs of social progress and economic development. Without providing this condition it can be out of the question the complexity of region development.

One of the principal provisions which necessity does not require provement, is the fact that the continuous growth of the social structure. This process has a constant character, because the requirements run ahead in the development of social production possibilities, but at the same time "... you are a product of history and depend largely on the cultural development of the country."

In perspective it raises sharply value of new demands and requirements. These include the needs in infrastructure services, which are complex interacting system, depend on a great number of diverse socio-economic factors which ultimately formed specifically folding quantity demanded and structure. From mentioned it is easy to conclude that a very complex mechanism of the social infrastructure formation that predetermines the possibility of effective problem solving on satisfaction of wants of the population just through the development of comprehensive plan and its development in the regions.

Set this problem it cannot be ignored the fact that the territorial mobility of its objects, as this combined with socio-demographic and national characteristics of different segments of the population determines contrasting pattern of requirement. Many scientists have noted, for example, that pattern of requirements, including the spiritual, at rural people deviates from fit needs of citizens. In this connection it is important not just to plan activities fit needs, but also to influence the process of their formation.

In modern organizational disunity of social infrastructure to solve the problems of complex, dynamic and balanced development is very difficult. This is caused first of all by the absence of a comprehensive program that would embrace sufficiently socio-economic changes.

For the purpose of process improvement territorial development of the social infrastructure considers D. Shamyranova education deserves exacting attention in every region of the territorial social development funds. With certainty it can count on significant strengthening the efficiency of territorial administration, empowerment perspective of social development of the regions, the best use of social production of growth factors Major step towards rationalizing formation mechanism and functioning of regional systems social infrastructure should be strengthening the coordinating role of the local governments. This is not to lose sight of the need for widespread research development, allowing governments on the basis of scientifically substantiated proposals promptly and flexibly to address emerging economic and social problems. It should be emphasized that the norm setting of new economy management principles due to the increasing

role of market relations, will give new content to regional development.

The development of regional systems social infrastructure should be focused on the creation of normal conditions for the reproduction of the population, labor force, that is should be set the problem of providing universal comprehensive social infrastructure. [4].

Agro industrial complex needs to grow and to prosper making a living by their own production and non-production activities with minimal support from the government on the social and cultural needs. Decreased production in the agricultural sector lead the field to a sharp decrease life quality in rural areas the collapse of the social and industrial infrastructures. For the rural population are difficult to access social blessings such as health care, education, in short, the sphere of social infrastructure. On fall of living standards is significantly influenced by the territorial sparsity and remoteness centers of population, poor development of transport and communication infrastructure.

Rural population as the main source of labor resources greatly determines the possibilities of production and non-production of development in rural areas. From population composition by gender and age in many respects depend the possibilities of further defense buildup. At the same time, the number and composition of the population identifies quantitative, structural and qualitative need for housing construction, elements of social infrastructure. Such view prevails in research of the Soviet science representative S.G. Krapchan. [5].

This point of view develops N. Kalmanova. She writes that difference agricultural production from other industries and its specificity consists in the fact that agriculture - it is not only the manufacturing, but also a large sector of life of the country. Rural economy and rural settlement are inseparably linked: the rural settlements were historically formed on the basis of agricultural activity and ceased to exist with the termination of the last. Recent history only confirms this regularity: the crisis in agriculture entailed urbanization and the collapse of life support systems rural settlements.

Depressive positions of many villages and auls are explained by unemployment, which is higher than weaker agro formations. A low material level, the asperities of providing drinking water, telephone service deficiency, electricity, feeble provision of medical and general educational institutions-all this and more, as a consequence, leads to a poor life quality in rural areas. Specialists of state bodies with regional leaders and foreign experts conducted large-scale surveys of rural settlements. The technique, numbering 130 different criteria, the estimating level of development of each of the 7660 villages in collaboration with its economic potential, economical strength, economic status, engineering (water system, power grid) and social (the availability of schools and hospitals) infrastructures. As a result was presented a fairly complete alignment of each village: 14% of

villages where approximately live 1mln.600 thousand people have high potential for development, and therefore, the most optimistic future perspectives. Average potential possess 74% of rural settlements, in which more than 5.3 million inhabitants. Villages with low levels of turned out 10% (300 thousand inhabitants).

Agricultural people (peasantry) - is not just a stratum of society, it is also the bearer of certain moral and spiritual values. Just at that spot was fixed and passed on from generation to generation, manufacturing skills, love for land. Throughout the world the family farm is highly regarded as a special institution, preserving the social stability.

The compound farm properties, labor and managing are characteristic of peasant farming, giving a powerful impetus to conduct agrarian production in the most efficient manner. The stability of such farms is based on direct responsibility for the result of own work, the future of the family. Therefore, it has a large underlying strength; the ability to survive in times of economic ills, sufficient flexibility to adapt to the build up pressure of agribusiness, the requirements of scientific and technical progress.

Applied to Kazakhstan model it means that the essence of the current land reform comes down to achieve the transition to variety of forms of land ownership, land tenure and land use types. It is necessary to ensure socio-fair and economically sound land redistribution and to form equal conditions for all forms of management.

The problem of poor returns from agricultural production does not allow agriculture to compete in attracting investment to the industry and services in urban areas.

Efficient industrial activity of agricultural enterprises requires the creation of necessary conditions for workers in the labor process, and in the reproduction of the workforce. This task is intended to perform business and support units of infrastructure. In the long term development of agriculture it also depends on social conditions in rural areas.

#### **Conclusion**

Agricultural people (peasantry) - is not just a stratum of society, it is also the bearer of certain moral and spiritual values. Just at that spot was fixed and passed on from generation to generation, manufacturing skills, love for land. Throughout the world the family farm is highly regarded as a special institution, preserving the social stability.

The compound farm properties, labor and managing are characteristic of peasant farming, giving

a powerful impetus to conduct agrarian production in the most efficient manner. The stability of such farms is based on direct responsibility for the result of own work, the future of the family. Therefore, it has a large underlying strength; the ability to survive in times of economic ills, sufficient flexibility to adapt to the build up pressure of agribusiness, the requirements of scientific and technical progress.

Efficient industrial activity of agricultural enterprises requires the creation of necessary conditions for workers in the labor process, and in the reproduction of the workforce. This task is intended to perform business and support units of infrastructure. In the long term development of agriculture it also depends on social conditions in rural areas.

*Given clause (article) is devoted maintenance of a harmonious combination of interests of economy of republic and its (her) each region and area.*

#### **Corresponding Author:**

Dr. Ainash Nurgaliyeva Pavlodar State University named after S.Toraighyrov, Kazakhstan. 140000, c. Pavlodar, st. Lomova, 64

#### **References**

1 Zubareva Yu.V., Pilipenko L.M. Problemy vedeniya agrobiznesa i napravleniya ih resheniya // Fundamental'nye issledovaniya. - 2016. - № 12(4). - S. 858-862.

2 Moldashev A.B. APK Kazahstana: problemy razvitiya i poisk ih resheniya // Problemy agrorynka. - 2016. - №3. - S. 7-13.

3 Ermolaeva S. G. Rynok truda: uchebnoe posobie. - Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 2015.- 108 c. URL: <http://http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/30847/1/978-5-7996-1393-8.pdf>

4 Нурғалиева А.А. Ауылдық аудандарда әлеуметтік инфрақұрылымды дамытудың экономикалық механизмі // монография. - Павлодар, 2011.

5 Evenson, R.E. 2001. «Economic Impacts of Agricultural Research and Extension». [Electronic resource]. 2001. Mode of access: <http://escop.ncsu.edu/infobook/evensonhandbookchapter1.pdf>. - Date of access: 13.08.2013

6 More and Better Investment in Agriculture//World Bank [Electronic resource]. 2010. Mode of access: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:23092384~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html>.-Date of access: 10.09.2013.

*Пахольчук В.В.**ад'юнкта,**кафедри фінансового забезпечення військ  
Військового інституту Київського національного  
університету імені Тараса Шевченка*

## ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО – АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У ЗАХОДАХ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ВІЙСЬК

*Pakholchuk V.V.**Adjunct,**Department of military forces financial support  
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

## IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND ANALYTICAL SYSTEMS IN THE AFFAIRS OF FINANCIAL SECURITY MANAGEMENT MEASURES

**Анотація.** У статті проведено дослідження причин виникнення проблемної ситуації стосовно використання програмного забезпечення з фінансового та бухгалтерського обліку російського виробництва, а також розглянуто рекомендації стосовно подальших дій суб'єктами державного сектору. Розроблені і науково обґрунтовані теоретико-методологічні засади формування політики впровадження нових програмних продуктів, вимог до них. Обґрунтовано та чітко окреслено мінімальний обсяг модулів та їх специфікацію, що дає змогу прийняти рішення про впровадження продуктів на певному рівні. Виділено та запропоновано необхідні переваги від впровадження програмних комплексів. Проаналізовано перспективи та можливості використання програмних комплексів для аналізу великих даних. Практична реалізація отриманих наукових результатів надає можливість обґрунтованого і цілеспрямованого управляти інноваційним розвитком військових формувань в умовах інформаційної економіки, створює передумови їх переходу до глибинного аналізу та використання машинного навчання у фінансовому забезпеченні військ.

**Abstract.** The article analyzes the causes of the problematic situation with regard to the use of Russian's software for financial and accounting control. Was made short reviews of recommendations for further action by public sector entities. Theoretical and methodological foundations of forming the policy of introduction of new software products, requirements for them have been developed and scientifically substantiated. The minimum size of the modules and their specifications are justified and clearly specified, which makes it possible to make a decision on product implementation at a certain level. Necessary advantages from the implementation of software complexes are highlighted and offered. Prospects and possibilities of using software complexes for Big Data analysis are analyzed. The practical realization of the obtained scientific results gives the opportunity of the grounded and purposeful management of the innovative development of military formations in the conditions of an information economy. This creates the preconditions for their transition to in-depth analysis and the use of machine learning in the financial support of the military forces.

*Ключові слова: програмне забезпечення; військовий бюджет; фінансове забезпечення; Збройні Сили, військова аналітика, інформаційно – аналітичні системи.*

*Key words: software; military budget; financial support; Armed Forces, military analytics, informational – analytical systems.*

**Introduction.** According to the present pace of the development of information and analytical systems, it becomes impossible to ignore their importance for the measures of financial support of the military forces. The ability to process and use up-to-date information is an important element in complex economic systems. This also applies to the Armed Forces and other military formations. Ukraine is one of the few countries in the world to be a party to armed conflicts, both on its own territory and as part of peacekeeping contingents to maintain peace and security in other countries. In view of the above, in such circumstances, it is necessary to develop innovative methods and tools for managing the data, material and financial flows of troops, military forces and the means that use them. Not only the gathering, processing, and transmission of information, but also its actual and fast operational analysis in real-

time is of paramount importance. This will take into account absolutely all or most of the interconnections that arise in our time between objects of different systems. The management of the above processes will help to assess risks effectively and improve the effectiveness of providing military units, to formulate strategies and information sets for decision-making at different levels. This is possible if the financial information systems are effectively implemented.

### **Actual scientific researches and issues analysis.**

Problems of financial support development of the Armed Forces were investigated by M. Semenikhin, Y. Medvedev, I. Vashchenko, C. Vikulov, V. Fedosov, B. Andresyuk, O. Cheberyako and Z. Varnalii, F. Pedan, G. Rudenskaya, M. Tkachenko, R. Fedorenko, H. Çakmak, Avigur-Eshel and D. Filc, B. Phillips, P. Yesilyurt and E. Esilurta, T. Sandler and others. At the

same time, the very question of the methodology of implementing financial information systems in the Armed Forces needs research.

**Aim and tasks.** The purpose of the study is to develop recommendations for the implementation of financial information-analytical systems, as well as to reveal the essence of the capabilities of financial analysis software within the framework of a systematic approach to the financial security of the troops. The totality of research methods is a methodology for analyzing and organizing the main legislative acts and laws, namely the methods of generalization, comparison, analysis, and generalization.

**The statements of basic materials.** Presidential Decree №133/2017 on the Decision of the National Security and Defense Council of April 28, 2017 “On the application of personal special economic and other restrictive measures (sanctions)”, on the application of sanctions against more than 1000 individuals and 400 legal entities. The list of software products included, among others, «IC» and «Parus», which were extremely popular in budgetary institutions, in particular in the Armed Forces [5].

The expected effect of these measures was to strengthen the state's cybersecurity level:

- protection of state secrets and other information protected by law;
- protection of Ukrainian society from the aggressive influence of destructive propaganda, information propaganda.

In practical terms, these changes have caused users to lose the ability to receive regular software updates from distributors and service providers. Also, in case of termination of the license (sub-license) agreement, the use of the program becomes illegal. Users may be held liable (primarily criminal) for actions involving the use of unlicensed software. These are just a few of the problems with using products that have been included in the sanction list.

The biggest blow to the decision was given to the security structures. As for a long period of time the Armed Forces and other security forces were investing considerable financial, labor and time resources in the construction of infrastructure using the «Parus» software as a basis. In the context of the transition to a new plan of accounts in the budgetary sector and fighting, this caused a negative effect on the financial system of agencies.

The reaction to the presidential decree was implemented in the form of an internal order for the forces and means of military formations to disconnect, from December 31, 2018, the automated workplaces where this IAS was installed from the information and telecommunication networks of the Armed Forces (including the Internet). This decision was made in accordance with the explanation of the State Service for Special Communications and Information Protection of 04.12.2017 №04 / 02 / 01-3135, which use is allowed only in the case of creation of appropriate integrated information security systems of the appropriate level [9].

However, the set of conditions associated with the execution of the funds by the managers of their functions has led to numerous requests from parts and military authorities to the security agencies to specify further actions. Thus, as of May 29, 2017, No. 248/3/11/284, it is recommended to continue applying a number of sanctioned software products to provide additional clarification, but to suspend escort services, new job creation from this program family [8].

Thus, the further development of information and analytical systems in the Ministry of Defense is a long time at a turning point, which will not only depend on the direction of development of the financial system but also the material, technical and personnel support. A well-done analysis of information systems for the automation of the processes of financial and economic activity management was conducted by the Center for Military-Strategic Studies of the National University of Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky. A roadmap for software selection and implementation was proposed. The analysis of the software available in the department by scientists was formulated in a recommendation for the expedient introduction in the Armed Forces of Ukraine of the information-analytical system «Parus» (full name – «Complex system of automation of management of the budgetary institution Parus-Budgetary institution, version 8») [12].

Given the current situation in the software market for budgetary institutions, and law enforcement agencies, in particular, it can be concluded that using the existing approach and the available financial resources will not be able to fully automate financial software in the short term. This is confirmed by the failure of several recent procurement procedures related to the acquisition of special software for automation of the Armed Forces' financial and economic activity.

An important element of effective in terms of the economic theory of the functioning of any market is the presence of competition. It contributes to the development of the product, the improvement of its components, the establishment of a fair and equitable price. However, when it comes to providing automation of the Armed Forces, interaction of different software complexes, the scale of the potential system, information security requirements, the task becomes difficult for every counterparty to become a winner in the procurement procedures. After all, it will require the availability of potentially very large staffing, technical and financial resources. Therefore, by analogy with the creation of one of the best Procurement systems, Prozorro can be offered to create an artificially limited but competitive market for the Armed Forces software.

The basis is the creation of a single centralized information database. Given its size, importance, and security requirements, there are several options for launching it. First of all, use of experience and software of world leaders in the field of information systems such as SAP and Oracle, or development of own software product that will meet the requirements. They will be put forward by management of information in terms of information security, system functioning, use

of existing communication channels, creation of backup communication channels and information accumulation, etc. However, the centrality of the central database is to formulate methodological approaches and requirements for the interoperability of the central database for downloading information from third-party software and sources.

At the same time, clear criteria in terms of reference for market participants need to be developed. One of the most important, given the specifics of the field, is the security of information. Its verification should not consist in the presence of permits, but in the objective evaluation of the processes of information circulation in the system and its access to users, data encryption, interaction with other software complexes. The terms of reference and requirements for market participants should also include specific descriptions of the processes, key roles of military personnel, clear detail of the hierarchical structure of the system, and the order of the exchange of information flows. Thus, only those participants will be admitted to the software vendor market who will meet clear criteria that are important to the Armed Forces. The ability to appeal to multiple units at the same time of choice for automation of financial and accounting processes will affect competitive pricing, as well as the prospect of improving the existing product by market participants, as a prerequisite for gaining more market share, increasing their revenue.

At the same time, the simultaneous involvement of several companies as software vendors will help simultaneously start the process of automation on a large scale, on different territories, etc. However, this will not prevent adherence to uniform accounting principles for the creation of a Central database, subject to conditions. This approach has its advantages because, in the presence of only one supplier in the market and without competition, the supplier has the ability to dictate its terms, may have some restrictions on the introduction of its product due to the lack of affiliated units along with military units, etc., or sufficient quantity. trained staff.

Thus, at this stage of informatization of the processes of financial and economic activity, there is also a need to formulate basic principles during the process of introduction of information-analytical systems and to create basic recommendations, which should be taken into account in the technical task of the Ministry.

A typical program startup procedure consists of the following steps: project preparation, business analysis, project realization (test and study), final preparation, go-live, and support. Certainly, all stages are important and require 100% responsibility during execution. However, the main stage is the planning and preparation of the project. It is upon it that the success of all further work depends. Thus, during the evaluation of software products and the prospects for their future use, it is possible to formulate the minimum necessary package of transactions that would allow conducting business activities by military units.

In financial planning and calculations, it is necessary to account for annual estimates and changes thereto; records of appropriations received and commitments made; control over the implementation of the budget and its excess; formation of monthly analytics according to the allocation plan; formation of annual and quarterly financial plans; accounting for budgetary and financial commitments.

An important issue is contract work in the face of increasing numbers of decentralized payments. For her, the complex should include keeping a book of accounting and registration of contracts and agreements (including additional ones); typical departmental contract templates; correspondence of contracts; control of tenders and procurement; setting limits, thresholds, and norms.

For personnel accounting it is extremely important to automate the processes of accounting movement of personnel; keeping orders on personnel; supporting the legal framework for personnel accounting and reporting; planning vacation schedules; staffing and changes thereto; accounting for combinations; calculation of length of service and years of service; keeping personal cards and personal affairs of staff; accounting of employment contracts and their uniform departmental templates.

Accounting and financial reporting should enable inventory of material assets; carry out their posting, transfer of write-offs, reassessment; to keep records of purchases from various sources; accrual and accounting of payment of wages and cash; maintaining a memorial-order form of accumulation and accounting; formation of different types of internal, summary and interim financial statements.

In the context of the increased level of mobilization readiness, it is important to have the possibility of address storage of goods in the warehouse; keeping books, cards, and magazines of warehouse accounting; inventorying; drawing up reports on warehouses; preparation and submission of primary documents.

One of the important steps is the automation of submission of data to internal and external users, which can be realized through the formation of electronic files for registration of budgetary, financial commitments and payment orders for submission to the bodies of the State Treasury Service of Ukraine, export (file creation) of documents to electronic system «Client – Treasury»; export (file creation) of documents to M.E.Doc system for submission to the tax authorities; export (file creation) of documents to E-data portal; build file uploads and information arrays with other external users at the user's request.

All of this together is a set of activities and modules that are minimally needed when implementing software in military units and controls. For several years now, the World Bank has been supporting initiatives in Ukraine that relate to the compliance of governmental organizations with international standards for International Public Accounting Standard (IPSAS). In particular, within the framework of the Public Finance Modernization Project, which was

implemented together with the State Treasury of Ukraine. It also has a significant impact and places new demands on software packages. Namely, their flexibility and ability to quickly reconfigure accounting processes, edit accounts plan, process logs with retention and access to prior periods, which will allow for further verification of balance transfers centrally, etc.

Updates should be made without major changes at the expense of optional packages, which, provided the

stability of the core products without involving large-scale updates, will allow innovations to be implemented and respond to changes. Such solutions should enable only the selective features to be updated in order to prevent system overload and the possibility of forwarding stress testing of changes. The requirements for the software product are described in Table 1.

Table 1.

#### Requirements for implementation of the software

Requirements	Description
Openness and scaling	The software kernel is written in the popular, powerful, commentary programming language and is clearly structured with minimal use of looping functions and hidden libraries. The construction of the system should allow it to scale according to the scope of the tasks performed.
Integration	The processes used in the software should fall within the logic of the Armed Forces models and algorithms. This will speed up implementation and reduce the risk of other structural changes.
Low cost of use	The software must be capable of interoperating and effectively utilizing existing IT infrastructure, integrating and integrating with existing systems. This saves considerable time on implementation and ownership of the program in the long term.
A clear map of implementation and development	The built infrastructure and code will become in the future the technological basis for all further changes and reforms. This should be foreseen at the implementation stage and should include updates without significant changes and data transfers, which would cause delays in work and loss of data and process interoperability.

As for the organizational structure, here are some key points to consider. Of course, we have to start from the structure of spending units approved by the Budget Code of Ukraine, but we also have an organizational and staff structure of the Armed Forces based on the specific affiliation of military formations, as well as the structure of security bodies. However, of course, the Ministry of Defense of Ukraine, which already covers the General Staff, Joint Operational Staff, Land Forces Command, Air Force Command, Naval Forces Command is the main steward and highest object of control, Special Operations Forces and other departments with departments. However, it is these entities that form the basic structure of the military administration. In turn, some of them are divided into operational commands, air command, and naval bases. This allows the creation of an additional controlling layer for the accumulation of information on costs and cash flows based on the principle of geographical location and area of activity, which in turn will increase the efficiency of responding to the challenges of command at operational and tactical levels. However, the detailing of the organizational structure requires a large scale, which will allow controlling including the availability of property in warehouses, in separate units, etc. The complex and unified organizational structure of process accounting can only be implemented by creating an index structure of the Armed Forces.

At the same time, it should be noted that almost all fund managers act as independent balance sheet units since they are obliged to submit financial and budgetary reports established by regulatory acts to local regulatory authorities. This complicates accounting processes and causes duplication of certain functions

by management bodies, a delegation of authority to lower organizational levels, with further verification of the legality of their implementation, increasing the burden on staff.

These findings have been formulated in the framework of a systematic approach, which is a scientific methodological direction, the purpose of which is to create tools and methods for researching complex objects in their organization. [11]. The systematic approach is fundamental in financial and economic analysis. It is necessary for complex prospective planning, creation of weapons samples and ensuring the life of troops [16, 17]. The complex organizational structure, the large number of channels of information exchange, its volumes and structure stimulate the most effective analysis of its software complexes. The practice of such an application has begun a long time ago, but it is only at this stage that we gain new dimensions for considering information arrays. Modeling accuracy is increasing, which can be used to solve problems related to time series analysis. Although time series analysis cannot exclude the use of complex systems, it can produce surprisingly accurate and reliable results if certain conditions are met.

**Conclusions.** An important determinant of successful state development is the military component. Given the long-term unpredictability of the situation, current trends in international support and arms cannot be considered as a guarantee of stability and elimination of all threats. Successful acceptance of our country's membership in the European Union and the North Atlantic Treaty cannot be such a guarantee. Ukraine's strategic location means that security and defense must be a key national issue, and therefore the basis of a defense strategy. An approach based on the



idea of creating a unified system of analytical support for financial security issues will help increase the effectiveness of management decision making. At this stage, it is no longer just a challenge of the future, but a necessity for the present to increase the competitiveness of domestic military units. Further informatization steps should be followed taking into account the proposed principles and modules in the software, which should be an alternative to the existing format. At the same time, at the implementation and planning stage, a simple database structure should be designed and implemented that can be evaluated and presented in programmatic environments by using a closed and personalized feature set for rapid and rapid information analysis. These, in turn, can be presented in the form of prepared and encrypted libraries, which will be provided to analysts depending on the required level of analysis.

#### References:

1. Andresjuk BP. Reformuvannja Zbrojnykh Syl na suchasnomu etapi. Kyiv: Universytetsjke vydavnytstvo "Pulsar"; 2002.
2. Avigur-Eshel A, Filc D. Military Conflict and Neo-Liberalization in Israel (2001–2006): A Neo-Gramscian Approach. *Political Studies*. 2017;66(2): 503–20.
3. Cheberiko OV. Finansove zabezpechennja oborony Ukrainy yak osnova natsionalnoi bezpeky v umovakh zbroinoi ahresii RF. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. 2017;5(2), 49-8.
4. Cheberyako OV, Varnalii ZS. Financial Prerequisites and Assessment of Defense Under the Conditions of Russian-Ukrainian Hybrid War. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2017;1(4(12):143–9.
5. Decree of the President of Ukraine №133/2017 «Shhodo Rishennja Rady nacionaljnoji bezpeky i oborony Ukrainy vid 28 kvitnja 2017 roku «Pro zastosuvannja personaljnykh specialjnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvaljnykh zakhodiv (sankcij)»
6. Department of Finance of the Ministry of Defense of Ukraine instructions from 29.05.2017 №248/3/11/284.
7. Fedosov VM. Ghosudarstvennyye fynansy. Kyiv: Lybidj; 1991.
8. General Directorate of Communications and Information Systems of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine instructions from 04.12.2017 №04/02/01-3135.
9. General Directorate of Communications and Information Systems of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine instructions from 26.12.2018 №34110/C.
10. Çakmak HK. A Theoretical Glance at Military Expenditures. *Economic Research-Ekonomiska Istraživanja*. 2009;22(4):118–27.
11. Kupalova GhI. Teorija ekonomichnogho analizu. Kyiv; 2001.
12. Pedan FP, Rudensjka GhV, Tkachenko MV, Fedorenko RM. Porivnjajnyj analiz informacijnykh system avtomatyzaciji procesiv upravlinnja finansovo – ekonomichnoju dijajlnistju. *Zbirnyk naukovykh pracj Centru vojenno-strategichnykh doslidzhenj Nacionalnogho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Chernjakhovsjkogho*. 2016; (2):95-100.
13. Phillips BJ. Civil war, spillover and neighbors' military spending. *Conflict Management and Peace Science*. 2014;32(4):425–42.
14. Sandler T, Hartley K. Economics of Alliances: The Lessons for Collective Action. *Journal of Economic Literature*. 2001;39(3):869–96.
15. Semenikhin IM, Medvedjev JuB, Vashhenko IV. Finansove zabezpechennja zbrojnykh syl v umovakh rynkovoji ekonomiky Ukrainy. Kyiv: Dim Dmytra Buragho; 2006.
16. Vykulov SF, Zhukov GP, Tkachev VN, Ushakov VJa. Voенно-ekonomycheskyj analiz. Moscow: Voennydat; 2001.
17. Vykulov SF. Voенно-ekonomycheskyj analiz: istoriya, metodologiya, problemy. *Vooruzhenie i ekonomika*. 2012; (4):86-97.
18. Yesilyurt ME, Elhorst JP. Impacts of neighboring countries on military expenditures. *Journal of Peace Research*. 2017;54(6):777–90.

*Tesliuk Y. V*

*graduate student department of economics  
Dniprovsk state university of agriculture and economics*

## ONTOLOGICAL ASPECTS OF INSTITUTIONAL PROVIDING OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGROINDUSTRIAL PRODUCTION OF UKRAINE

*Теслюк Юлія Валеріївна*

*аспірантка кафедри економіки*

*Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

## ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

**Summary.** In the article substantiates the advantages of introducing institutional design for creation of transitional forms of agronomy realization, strategic planning and programming of innovative development, infrastructure support of innovation transfer.

**Анотація.** В статті обґрунтовано переваги запровадження інституціонального проектування із створення перехідних форм реалізації агроновацій, стратегічного планування й програмування інноваційного розвитку, інфраструктурного забезпечення трансферу інновацій.

*Key words:* agro-industrial production, innovation, innovative development, innovation policy, institutionalization.

*Ключові слова:* агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інноваційна політика, інституціоналізація.

**Постановка проблеми.** При позитивних прогнозах щодо середньорічного темпу зростання виробництва в аграрній сфері та існуючому експортному потенціалі, в галузі присутня структурна незбалансованість, низькі (відносно розвинених країн) показники ефективності функціонування, низька забезпеченість матеріально-технічними засобами, нерозвиненість інфраструктури аграрного бізнесу, незавершеність реформи земельних відносин, низький рівень інноваційності аграрного виробництва та відповідної кваліфікації працівників. Додатковими проблемами є значний вплив з сільських територій працездатного населення і скорочення природоресурсного потенціалу для інноваційного розвитку галузі, що в окремих регіонах супроводжується несприятливими змінами клімату.

Сучасні тренди цивілізаційного розвитку обумовлюють стратегічний вибір національної економіки в напрямі опанування досягнень нового технологічного укладу. В даному контексті важливим вбачається підпорядкованість поточних завдань економічної політики стратегії інноваційного розвитку та узгодженість короткострокових і довгострокових цілей розвитку. Ризиковість прямування за інноваційним вектором має нівелюватись державними інструментами, орієнтованими на довгостроковий тренд розвитку. Визначальної ролі на даному шляху набуває формування інституціонального середовища, сприятливого для розвитку інновацій, що обумовлює необхідність дослідження нормативно-правової, організаційно-економічної й інфраструктурної складової забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва. Саме вони відповідають за утворення відповідних формальних норм і забезпечення умов, які регламентують інноваційну діяльність товаровиробників, спонукають їх до розробки чи впровадження інновацій й визначають специфічні особливості проходження інноваційного процесу в аграрній сфері.

Проблеми наукового та інноваційного забезпечення розвитку агропромислового виробництва корелюють з існуючими проблемами інноваційного розвитку національної економіки. Разом з тим, аграрна наука має й свої специфічні проблеми, обумовлені деградацією регіональних мереж дослідних установ і скороченням земельних ділянок для експериментальних робіт в сфері землеробства. До того ж, існуюча система формування напрямів і тематики наукових досліджень, специфіки їх проведення та контролю видається застарілою, наукові розробки вчених не

отримують практичного впровадження і є в певній мірі «декларативними».

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вплив інститутів й інституціонального забезпечення на активізацію інноваційного процесу і перспективи інноваційного розвитку національної економіки досліджувався не тільки в працях видатних представників інституціонального напрямку, але й вчених, що розвивають методологію економічної теорії. Даний напрям досліджень поглиблено і розширено працями таких вітчизняних та закордонних вчених, як І. Вольчик, О. Мельник, А. Нестеренко, В. Тарасевич, Д. Норт, Дж. Ходжсон, Й. Шумпетер [2;5-6;9; 12-13; 14]. Гносеологічні й онтологічні засади інституціонального забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва в різних аспектах досліджували П. Саблук, М. Малік, С. Тивончук, Л. Федулова, О. Шпикуляк, О. Шубравська [4;8;10; 11]. Сучасні інноваційні теорії вирізняються полярністю категоріальних характеристик інновацій, виділенням статичного та динамічного підходу до інноваційної динаміки, конкретизацією термінологічних обґрунтувань за напрямками трансформаційних змін економічних систем [5, с.18-20; 9,с.224].

**До невирішених проблем** слід віднести великий обсяг наукової літератури, присвяченої різним питанням інноваційної проблематики, залишаються недостатньо вивченими інституційні аспекти та інституціональне забезпечення інноваційного розвитку. Зазначене зумовлює подальше вивчення проблем, що стосуються теорії й практики інституціонального регулювання та інституціонального забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

**Постановка завдання.** Метою даної статті є визначення онтологічних передумов та сучасного стану інституціонального забезпечення розвитку інновацій в агропромисловому виробництві.

#### **Основний матеріал досліджень.**

Аграрна фундаментальна наука, яка не відрізняється високим рівнем інноваційної активності й комерціалізації розробок та переважно здійснюється в межах лінійної або лінійно-послідовної моделі інноваційного процесу концентрується у структурах Національної академії аграрних наук України й ВНЗ, які традиційно здійснюють кадрове забезпечення галузі. Як свідчать результати аналізу, наявні макроструктурні та галузеві проблеми й суттєве скорочення державного фінансування (яке домінує на початковій стадії інноваційного процесу) призвели до значного скорочення кількості організацій, які здійснювали наукові дослідження й розробки. Дефіцит фінансування не надає

привабливості науковій кар'єрі, спеціалізація або професійні знання й рівень значної частки науковців повністю орієнтуються на існуючу організаційну структуру аграрної науки і не відповідає фактичним потребам галузі. За таких умов доволі складним вбачається праця науковців галузі на засадах грантового фінансування та їх взаємодія із закордонними науковими установами.

Існуюча наукова сфера аграрної науки слабо взаємодіє з провідними товаровиробниками аграрної продукції й переважно «замкнена» на собі. Державні наукові установи, які орієнтовані на визначений напрям аграрної науки, в основному орієнтуються на забезпечення виконання формальної складової наукового дослідження і мають обмежені можливості та мотивацію для реалізації перспективних наукових розробок. В той же час, держава не може примусити виробників (переважно приватного сектору) співпрацювати з науковими установами. Негативним чинником є й те, що аграрний бізнес та сільськогосподарські товаровиробники слабо зацікавлені у співпраці з вітчизняними науковими установами, адже ринок пропонує значний й майже повний перелік необхідних аграріям технологій. Провідні агрохолдинги не зацікавлені у довгостроковому інвестуванні у фундаментальні дослідження, адже результат буде отримано тільки через кілька років. Сформувався певний розрив між тим, що здатні запропонувати наукові установи і потребами виробників аграрної продукції [3].

Відсутність дієвої інноваційної інфраструктури, недостатня проінформованість товаровиробників про наявні інноваційні розробки для аграрної сфери, незбалансованість і розривність стадій інноваційного процесу, а також його застаріла модель, – в сукупності формують низький рівень трансферу агроінновацій. Тільки в останні роки Національна академія аграрних наук почала розглядати перспективи реалізації кластерної системи трансферу інновацій в аграрній сфері.

Сучасний стан інноваційного процесу в агропромисловому виробництві обумовлений відсутністю стратегічних орієнтирів і послідовної політики держави та системності інституцій, які мали б його регламентувати. В стратегічному плані інноваційний розвиток агропромислового виробництва формальними нормами практично не регламентується. Так в період з 2008 р. по 2015 р.

єдиним програмним документом, що визначав цільові орієнтири аграрного розвитку була Державна цільова програма розвитку українського села, що орієнтувалась на забезпечення умов життєздатності сільськогосподарського виробництва, забезпечення й зростання його конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках, забезпечення продовольчої безпеки, збереження самого селянства, його ідентичності, духовності. Реалізація даного стратегічного документа супроводжувалась проблемами з фінансуванням заходів. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері окремим вектором не визначався. На період до 2020 року було прийнято Стратегію розвитку аграрного сектору економіки, але програмного забезпечення дана стратегія не отримала [7, с.85-86].

Відтак відсутність позитивного ефекту від регулюючих впливів держави обумовили складність й непрозорість та постійне внесення змін до порядків використання спеціальних режимів оподаткування у агропромисловому виробництві, відсутність чи порушення умов для ринкової мотивації товаровиробників, що мають отримувати непряму державну підтримку, а також переважно неефективний та часто ручний режим розподілення прямої підтримки держави, що в свою чергу не забезпечило рівновагу та певний компроміс інтересів для усіх економічних суб'єктів аграрної сфери.

Використовуючи інструментарій економіко-математичного моделювання можемо оцінити вплив надання державної підтримки аграрній галузі на результат діяльності сільськогосподарських товаровиробників за період відносної стабільності формальних норм (до 2017 р.). В якості факторного показника використано обсяг державної підтримки на 1 га сільськогосподарських угідь, а результуючим показником визначено основний фінансовий показник діяльності сільськогосподарських підприємств (з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь), грн. Отриману залежність можна охарактеризувати за допомогою коефіцієнту кореляції, його динаміку відбиває рівняння 1. Вид отриманого рівняння та відповідний характер залежності вказують на відсутність будь-якого ефекту від виділення державної підтримки сільськогосподарським виробникам регіонів країни (рис. 1).

$$y = -0,0139x^5 + 140,05x^4 - 563502x^3 + 1E+09x^2 - 1E+12x + 5E+14 \quad (1)$$

Виявлена тенденція, яку відбиває поліном такого ступеня та характер залежності дозволяють спрогнозувати подальше зниження наявної кореляції між показником обсягу підтримки сільськогосподарських товаровиробників і результуючим показником діяльності аграрних виробників, з розрахунку на 1 га с. - г. угідь, за умов, якщо буде діяти подібний порядок виділення державної підтримки.

Відтак подібний порядок формування державної підтримки товаровиробникам аграрної сфери не сприяв отриманню високих фінансових результатів й активізації їх інноваційної діяльності. Розрахунки доводять неефективність прямих регулюючих впливів держави і важливість запровадження ефективніших інституціональних регулюючих інструментів в аграрній сфері.

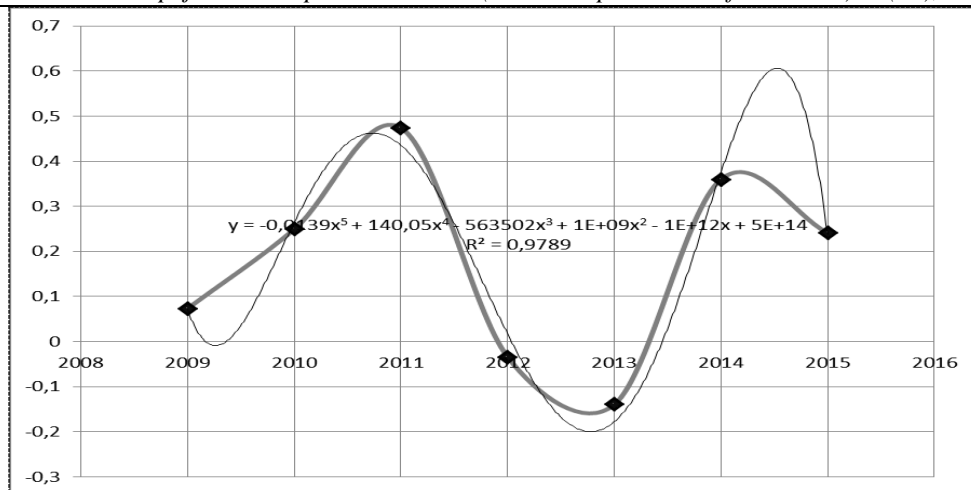


Рис. 1. Динаміка показника коефіцієнта кореляції між обсягами державної підтримки та фінансовим результатом діяльності сільськогосподарських підприємств на 1 га с. - г. угідь за регіонами України, грн.

Джерело: власні розрахунки автора на основі офіційної статистичної звітності

Ситуацію з трансфером технологій також можна охарактеризувати негативними трендами. Узагальнена інформація, надана головними розпорядниками коштів бюджету – академіями наук, міністерствами й центральними органами виконавчої влади за період 2014–2019 рр свідчить, що за цей час укладено близько 18121 договорів про трансфер обладнання і технологій на суму 494,24 млн грн. В часовому вимірі найбільша кількість укладених договорів припадає на 2014 р., а найбільша сума коштів за договорами отримана у 2017 р. – 144,52 млн грн [1, с.2-3]. За аналізований період можна констатувати наявність тенденції до збільшення обсягів коштів, які отримані за договорами про трансфер з одночасним скороченням кількості укладених договорів, що власне пояснюється зростанням середньої вартості 1 договору на трансфер технологій.

Експертами встановлено, що установи НААН України були більш активними в трансфері технологій за заклади вищої освіти та установи НАН України, але загальна трансферна динаміка має низхідний характер. Так найбільша договірна активність в сфері трансферу технологій для закладів вищої освіти припадає на 2014 р. (60 од.), для наукових установ цей рік також став визначальним (4461 од.), а найменша кількість у 2018 р. (29 та 2845 од. відповідно). Дана динаміка може бути пояснена інфляційним зростанням вартості технологій, а значить і вартості договорів, що укладались в сфері трансферу технологій [1, с. 8-10].

Відтак реальному запровадженню інноваційного розвитку агропромислового виробництва протидіє нестабільність і неефективність нормативно-правового регулювання, відсутність дієвого інфраструктурного й організаційно-економічного забезпечення галузі. В сукупності дані фактори не дозволяють реалізувати інституціональну системність інноваційного розвитку і забезпечити нерозривність стадій інноваційного процесу. На даному шляху вкрай важливим вбачається

запровадити інституціональне проектування із створення перехідних форм реалізації агроновацій, стратегічне планування й програмування інноваційного розвитку, інфраструктурне забезпечення трансферу інновацій. В сфері державної підтримки можливим напрямом підвищення її дієвості вбачається зміна акценту її надання (з відшкодування витрат до отримання компенсацій за реалізовану інноваційну продукцію).

#### Висновки та пропозиції

Аналіз стану організації інноваційного процесу та оцінка його результативності засвідчили, що його функціонування за лінійною або лінійно-послідовною моделлю в агропромисловому виробництві не відрізняється високим рівнем інноваційної активності й комерціалізації розробок, а наявні макроструктурні та галузеві проблеми й суттєве скорочення державного фінансування (яке домінує на початковій стадії інноваційного процесу) призвели до значного скорочення кількості організацій і кадрів, які здійснювали наукові дослідження й розробки. Скорочення продуцентів агроновацій супроводжувалось зростанням вартісних показників, які характеризують обсяг виконаних науково-технічних робіт та несуттєвим коливанням у їх структурі, де переважали фундаментальні дослідження.

Оцінка трансферної динаміки інноваційних розробок дозволила констатувати відсутність цілісного інноваційного процесу, послідовності проходження його стадій в аграрній сфері, дієвої інноваційної інфраструктури. Так не всі запропоновані наукові продукти знаходять своє практичне застосування, впроваджуються й перетворюються в інновації, загальний обсяг надходжень від переданих нових технологій та/або прав на використання об'єктів інтелектуальної власності за пріоритетом «технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу» не перевищив 0,02% від валової доданої вартості сільського господарства, а в якості агроновацій

товаровиробникам часто пропонують квазіінновації.

Встановлено, що сучасний стан інноваційного процесу в агропромисловому виробництві обумовлений відсутністю стратегічних орієнтирів і послідовної політики держави та системності інституцій, які мали б його регламентувати. В стратегічному плані інноваційний розвиток агропромислового виробництва формальними нормами практично не регламентується. Не були затверджені й супроводжуючі прийняту стратегію відповідні програми для її реалізації, що виконували б роль певного інструментарію розгортання й нарощування сприятливих для інновацій і привабливих для аграрної сфери умов.

Аргументовано, що реальному запровадженню інноваційного розвитку агропромислового виробництва протидіє нестабільність і неефективність нормативно-правового регулювання, відсутність дієвого інфраструктурного й організаційно-економічного забезпечення галузі. В сукупності дані фактори не дозволяють реалізувати інституціональну системність інноваційного розвитку і забезпечити нерозривність стадій інноваційного процесу. На даному шляху вкрай важливим вбачається запровадити інституціональне проектування із створення перехідних форм реалізації агроновацій, стратегічне планування й програмування інноваційного розвитку, інфраструктурне забезпечення трансферу інновацій.

#### Список літератури:

1. Аналітична довідка щодо напрямів використання коштів, одержаних у результаті трансферу технологій, створених за рахунок коштів державного бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua> > 2019/05/03 > dovidka052019
2. Вольчик В. В. Институциональная и эволюционная экономика [Текст] : учебное пособие / В. В. Вольчик. - Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2011. - 228 с.
3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь ; [за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. - К. : НАН України, 2015. - 336 с.

4. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. – 2013. - № 4. – С.86-92.

5. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку [Текст] / О.Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2011. - № 6(120). – С.18-25.

6. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории [Текст] / А. Нестеренко // Вопросы экономики. – 1997. – №3. – С.42–57.

7. Павлова Г.Є. Институціоналізація інноваційних трансформацій агропромислового виробництва в контексті забезпечення економічної безпеки / Г. Є. Павлова, О. В. Гончаренко, Ю. Л. Якубенко // Науковий вісник Полісся – №1 (13), ч. 1 – 2018. – С. 83-87.

8. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.

9. Тарасевич В.Н. О синергетике инноваций [Текст] / В.Н. Тарасевич // Бюлетень міжнародного нобелівського економічного форуму. – 2008. - № 1. – Д.: Вид-во ДУЕП – С. 224-232.

10. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. – 2013. - № 2. – С.28-45.

11. Шубравська О.В. Перспективи модернізації аграрного сектору України [Текст] / О.В. Шубравська, К.О.Прокопенко // Економіка України. – 2013. - № 8 (261). – С.64-76.

12. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? // Kyklos. 1994. Vol. 47. - № 1. - P. 3-31.

13. Hodgson G. M. The Approach of Institutional Economics // Journal of Economic Literature. 1998. Vol. 36. № 1. – P. 166-192.

14. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Капіталізм, соціалізм і демократія. - М. : ЕКСМО, 2007. - 864 с.

## ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

**Барбул П.О.**

аспірант Інституту держави і права  
ім. В.М. Корецького НАН України  
м. Київ, Україна

### ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

**Barbul Pavlo**

Postgraduate student of the Institute of State and law V.M. Koretsky  
National Academy of Sciences of Ukraine  
Kyiv, Ukraine

### THEORETICAL-APPLICABLE ASPECTS OF LEGAL SUPPLY OF ORGANIZATIONAL-FUNCTIONAL STRUCTURE OF THE MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE

**Анотація.** В статті розглядаються складові елементи організаційно-функціональної структури Міністерства оборони України (Міноборони) в їх єдності та зв'язку. Організаційно-функціональною структурою Міноборони є сукупність посад та структурних підрозділів міністерства, які перебувають між собою у внутрішньо організаційних відносинах з метою досягнення розподілених між ними завдань та виконання визначених функцій міністерства шляхом реалізації закріплених за ними повноважень. Акцентується увага на взаємозалежності та взаємообумовленості завдань, функцій, повноважень та організаційної будови міністерства. Зазначається, що функціональна структура є первинною по відношенню до організаційної. Крім цього, на вибір організаційно-функціональної структури Міноборони впливає низка чинників. Їх також важливо враховувати, удосконалюючи правове забезпечення організаційно-функціональної структури Міноборони.

**Summary.** The article discusses the constituent elements of the organizational and functional structure of the Ministry of Defense of Ukraine (Ministry of Defense) in their unity and connection. Organizational-functional structure of the Ministry of Defense is a set of positions and structural subdivisions of the Ministry, which reside in internally organizational relations in order to achieve the distributed tasks and implementation of certain functions of the Ministry by implementing the powers assigned to them. It is noted that the functional structure is primary in relation to organizational. In addition, a number of factors influence the choice of organizational-functional structure of the Ministry of Defense. They are also important to take into account improving the legal support of the Ministry of Defense organizational and functional structure.

*Ключові слова:* Міністерство оборони України, організаційно-функціональна структура, завдання, функції, повноваження, компетенція, структурні підрозділи та посади.

*Key words:* Ministry of Defense of Ukraine, organizational-functional structure, tasks, functions, powers, competence, structural subdivisions and position.

**Постановка проблеми.** Ефективність державного управління сферою оборони в Україні безпосередньо пов'язується з тим, як організоване та функціонує Міністерство оборони України (далі – Міноборони). Важливо, щоб визначеним для нього завданням та покладеним на нього функціям відповідала його організаційна структура. Невідповідність між поставленими перед Міноборони завданнями та функціями і його організаційною структурою може негативно позначитися на здатності цього міністерства вчасно і повною мірою відповідати на виклики і загрози, що постають перед державою. Отже, існує практична потреба дослідження теоретико-прикладних аспектів правового забезпечення організаційно-функціональної структури Міноборони.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Досліджуючи особливості організаційно-функціональної структури Міноборони, важливо враховувати наявний науковий доробок

українських вчених-адміністративістів, які досліджували питання адміністративно-правового регулювання сфери оборони, організації та функціонування системи органів виконавчої влади, зокрема, В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Ю.В. Георгієвського, В.А. Дерезь, Л.Є. Кисіль, В.П. Нагребельного, С.В. Осауленко, В.В. Сокурєнка та ін., а також представників науки державного управління та військової науки.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** У вітчизняній адміністративно-правовій літературі проблематиці організаційно-функціональної структури Міноборони приділяється недостатня увага. Хоча саме адміністративно-правова наука має відігравати важливу роль у процесі реформування Міноборони, створюючи теоретичне підґрунтя тих змін, яких потребує Міноборони як центральний орган виконавчої влади (далі – ЦОВВ), що здійснює державне управління у відповідній сфері. Мають місце суперечності та неточності у визначенні

завдань, функцій, повноважень, організаційної структури Міноборони. Не завжди акцентується увага на взаємозалежності та взаємообумовленості організаційної та функціональної складових Міноборони. Взаємовплив цих складових важливо враховувати, удосконалюючи правове забезпечення його організаційно-функціональної структури.

**Метою дослідження** є охарактеризувати складові елементи організаційно-функціональної структури Міноборони в їх єдності та зв'язку, а також визначити, які особливості варто враховувати, удосконалюючи правове забезпечення цього міністерства.

**Виклад основного матеріалу.** До категорії «організаційно-функціональна структура» звертаються дослідники адміністративного права, аналізуючи правовий статус органів виконавчої влади, адміністративно-правове регулювання їх діяльності, вивчаючи їх внутрішню будову. Загальнотеоретичні визначення організаційно-функціональної структури відображають її зміст. Складовими організаційно-функціональної структури є системоутворюючі елементи, які перебувають в управлінських відносинах та взаємодіють між собою (організаційний аспект), та функції, якими наділені системоутворюючі елементи і які вони реалізують у відповідних управлінських відносинах та взаємодіючи між собою (функціональний аспект).

В адміністративно-правовій доктрині домінує позиція, що організаційно-структурні елементи системи управління мають бути функціонально узгоджені, а їх кількість об'єктивно обумовлена. Наслідком цього стане таке упорядкування структури різних ланок, що не призводитиме до посилення громіздкості системи управління в цілому, зниження її керованості. Крім того, з метою найбільш повної реалізації можливостей організаційних структур, необхідно намагатися максимально забезпечити їх стабільність [1, с. 58-59].

У разі виникнення необхідності в реалізації нової функції органу виконавчої влади потрібно визначити, чи міг би її виконувати вже наявний структурний підрозділ (чи посадовець) органу влади; чи структура органу виконавчої влади потребує реорганізації без створення нового структурного підрозділу (посади); чи є потреба у створенні нового структурного підрозділу (посади). У випадку зникнення необхідності у виконанні відповідної функції структура органу виконавчої влади може бути реорганізована; створений для виконання цієї функції структурний підрозділ (посада) ліквідується.

При цьому термін «організаційна структура» може аналізуватися і самостійно, без конкретної «прив'язки» до функцій. Це залежить від завдань, які вирішує дослідник. На підтвердження даного положення можна навести точку зору В.Б. Авер'янова, який заперечував проти абсолютизації уявлення, ніби структурний і функціональний

підходи до управління можуть бути ефективними лише у випадку, коли застосовуються у єдності. Не виключається і не зменшується доцільність і правомірність використання у конкретних пізнавальних ситуаціях якогось одного або деяких з усієї сукупності його аспектів. Хоча виникають і пізнавальні завдання, котрі вимагають органічного поєднання структурного та функціонального підходів. Зокрема, дослідження співвідношення змісту діяльності та організаційних структур управлінського апарату виходить за власні пізнавальні можливості як структурного, так і функціонального аспектів системного підходу. Структурно-функціональна характеристика апарату управління розкриває найбільш суттєві ознаки побудови та діяльності апарату [2, с. 64].

Для вирішення завдань удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності Міноборони структурно-функціональний підхід доцільно застосовувати в органічній єдності. Варто зазначити, що вибір елементів організаційної структури органу виконавчої влади визначають функції цього органу. Тобто, ефективність діяльності Міноборони залежатиме від того, наскільки його організаційна побудова (структура) відповідатиме функціям, які покладені на це міністерство, та сприятиме їх реалізації. При цьому первинними є функції, а вторинною – організаційна структура.

Організаційну структуру Міноборони утворюють (складають) відповідні структурні підрозділи та посади, які перебувають у певних взаємовідносинах. В науковій літературі зазначається, що при аналізі структури органу виконавчої влади мова повинна йти: 1) про склад його структурних підрозділів; 2) про встановлені схеми зв'язків організаційного підпорядкування підрозділів; 3) про нормативно закріплені порядок розподілення між структурними підрозділами задач, повноважень, відповідальності; 4) про схему інформаційних потоків та зв'язків. Кожний з цих елементів виступає відносно самостійною організаційно-правовою характеристикою структури органу виконавчої влади, що відображається в правовому регулюванні його організації. Структура органу – це його внутрішня будова, яка втілюється в єдності структурних підрозділів, їх взаємозв'язків та підпорядкованості, нормативно закріпленого порядку (схеми) розподілення між ними покладених на орган завдань та повноважень, юридичної відповідальності і встановленої схеми інформаційних потоків, зв'язків [3, с. 10].

Поділяємо підхід, відповідно до якого функції – це відносно самостійні та якісно однорідні складові діяльності органів, які характеризуються цільовою спрямованістю. Цільова спрямованість функцій управління – найважливіший аргумент на користь визначення самостійності тієї чи іншої функції. Причому, в даному випадку йдеться не взагалі про будь-які цілі (завдання). Для виокремлення конкретних функцій відповідних органів вирішальне значення має лише певний вид

(група) цілей (завдань), що стоять перед цими органами [4, с. 258].

Функціональний аспект організаційно-функціональної структури не зводиться до означення його лише через функції. Функції аналізуються в поєднанні з повноваженнями та компетенцією. Отже, функціональний аспект організаційно-функціональної структури будь-якого органу державної влади характеризується тріадою «функції – повноваження – компетенція», яка визначається цілями та завданнями діяльності органу виконавчої влади. Функція не виконуватиметься, а результат діяльності органом виконавчої влади не досягатиметься, якщо відсутні необхідні повноваження або ж їх недостатньо. Досягнення результату буде можливим за умови, що функції адекватно відповідають цілям та завданням діяльності органу.

В основі дієвості тріади «функції – повноваження – компетенція» лежить точне і правильне визначення цілей і завдань органу виконавчої влади. Завдання визначаються в компетенційних актах про органи виконавчої влади. Для їх виконання визначаються відповідні функції. Для реалізації функцій орган виконавчої влади наділяється певними чітко визначеними повноваженнями. Такий алгоритм функціонування забезпечує ефективну діяльність органу виконавчої влади та результативність його роботи. Отже, у першу чергу слід визначитися із завданнями органу виконавчої влади.

Щодо повноважень органів виконавчої влади, то у даному випадку усталеним є підхід, відповідно до якого повноваження – це сукупність прав і обов'язків, які закріплені законодавством за органом. Як правило, йдеться про «право-обов'язок» органу виконавчої влади, адже для нього реалізація права теж є його обов'язком.

Компетенція державного органу – це сукупність установлених законом владних повноважень для здійснення функцій і завдань, покладених на нього державою, а повноваження – сукупність прав та обов'язків органу [5, с. 10]. Будь-який орган представляє державу, але не як окрему особу у праві й тільки в межах своєї компетенції. Саме компетенція є стрижневою і якісною характеристикою державного органу, який не має жодних суб'єктивних прав [6, с. 25-30].

Вищенаведене не означає, що можна не розрізняти права та обов'язки в компетенції органу. Права та обов'язки зберігають у рамках компетенції органу державного управління відносно самостійний характер. Право у встановлених межах дає можливість альтернативного вибору при вирішенні того чи іншого питання. У ряді випадків реалізація того чи іншого права органу державного управління цілком залежить від його вибору: приймати чи ні рішення з того чи іншого питання. Обов'язок не надає такої свободи вибору при вирішенні конкретного питання, жорстко регламентуючи дії органу [7, с. 109].

У зв'язку з цим не можна не погодитися з точкою зору Ю.В. Георгієвського, який підкреслив,

що нормотворець, визначаючи компетенцію суб'єктів централізованого та територіального управління, в одних випадках не розділяє, вказуючи на повноваження, а інших все ж таки розділяє їх права та обов'язки. Для визначення статусу і компетенції владних суб'єктів часто поряд з терміном «право» (в суб'єктивному значенні) використовується термін «владні повноваження» [8, с. 67-68].

Окремі дослідники наголошують на тому, що в нормативно-правових актах потрібно чітко прописувати і виділяти адміністративні права суб'єкта права, не змішуючи їх з адміністративними обов'язками чи іншими категоріями юриспруденції, такими як «компетенція» та «повноваження». У нормативно-правових актах, якими затверджено положення про суб'єкти публічної адміністрації, часто не виокремлюються адміністративні обов'язки і права: вони узагальнюються й об'єднуються загалом компетенцією. Такий підхід методологічно видається хибним, а практично – навіть шкідливим, адже «змішування» обов'язків і прав владного суб'єкта адміністративного права часто призводить до негативних наслідків, коли посадова особа суб'єкта публічної адміністрації внаслідок нечіткості формулювання владної компетенції може вийти за межі повноважень, наданих їй нормами адміністративного права, і таким чином порушити права і свободи осіб [9, с.с. 9, 13].

Під повноваженнями публічних органів управління у сфері оборони В.В. Сокурєнко обґрунтовано пропонує розуміти систему прав та обов'язків (власних або делегованих), наданих державою органам публічної адміністрації, що здійснюють адміністрування у сфері оборони, їх посадовим та службовим особам з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян України, іноземців та осіб без громадянства [10, с. 253].

За результатами дослідження поняття «компетенція» Л.С. Кисіль вірно зазначає, що підходить до визначення компетенції є різноманітними. Натомість автори єдині у визнанні тісного і нерозривного зв'язку функцій, повноважень і компетенції органів управління [11, с. 27].

Дискусія про співвідношення функцій та компетенції органу управління триває ще з радянського періоду. Узагальнюючи ключові положення цієї тривалої дискусії, В.Б. Авер'янов зазначав, що основними були дві позиції. На думку І.Л. Бачило, функції входять як складові елементи до компетенції та визначають «що» робить орган [12, с. 52-54]. Б.М. Лазарєв стверджував, що елементами компетенції органу управління виступають не самі функції як такі, а покладені на нього, по-перше, загальне право (щодо керованого об'єкта) та обов'язок (перед державою) виконувати певні функції, по-друге, комплекс прав і обов'язків (повноважень), що необхідні для реалізації цих функцій [13, с. 101-102].

Подальший аналіз цього питання В.Б. Авер'яновим підтвердив висновок про те, що



функції не є однопорядковими з повноваженнями, як елементами компетенції органу, а виражаються у ній шляхом правового закріплення (регламентації) останніх [14, с. 57-60]. Він підкреслив органічний зв'язок у змісті управлінської діяльності функцій та державно-владних повноважень (прав і обов'язків), що входять до компетенції органів управління. Стосовно компетенції, то В.Б. Авер'янов визначає її як юридичне вираження управлінських функцій шляхом закріплення за органом у спеціальних правових актах (так званих компетенційних, або статусних) цілей, завдань і необхідних для їх виконання повноважень [15, с. 70-71].

Варто погодитися з думкою про те, що питання термінологічної виваженості при застосуванні законодавцем термінів «завдання», «функції», «повноваження», «компетенція» є наразі не вирішеним і потребує подальшого теоретичного і практичного вирішення [16, с. 201].

Складовими елементами організаційно-функціональної структури Міноборони є завдання, функції, повноваження, компетенція міністерства (функціональна структура) та посади і структурні підрозділи (організаційна структура). Функціональна структура визначає організаційну. Суб'єктами правового забезпечення організаційно-функціональної структури Міноборони є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України (КМУ) і саме міністерство. Організаційно-функціональною структурою Міноборони є сукупність посад та структурних підрозділів міністерства, які перебувають між собою у внутрішньоорганізаційних відносинах та взаємозв'язках з метою досягнення розподілених між ними завдань та виконання визначених функцій міністерства шляхом реалізації закріплених за ними повноважень.

За період незалежності України організаційно-функціональна структура Міноборони зазнавала частих змін. Змінювалося адміністративно-правове регулювання завдань цього міністерства, уточнювалися функції та повноваження, змінювалися структурні підрозділи. Зміни у завданнях міністерства, що відбувалися за період з 1991 року до теперішнього часу, не могли не позначитися на їх сучасному стані.

В ході проведення оборонної реформи в Україні в організаційній структурі Міноборони в останні роки відбувалися певні зміни, що мають сприяти посиленню спроможності міністерства формувати державну політику. Вони були наслідком зміни повноважень Міноборони, зокрема, прийняття нової редакції положення про міністерство.

Крім цього, в Україні з 2016 року в межах реформи державного управління відбувалося реформування 8 пілотних міністерств. Міноборони не входило до цього переліку. Однак, вважаємо, що в процесі удосконалення правового забезпечення організаційно-функціональної структури Міноборони можуть бути використані підходи, запропоновані в межах реформи «пілотних»

міністерств, а також врахований вже набутий досвід реформування.

На нашу думку, на вибір організаційно-функціональної структури Міноборони впливає низка загальних для всіх органів виконавчої влади факторів (чинників):

1) рівень, на якому перебуває орган у системі органів виконавчої влади. Міноборони є ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. В Україні вищим органом в системі органів виконавчої влади є КМУ. На місцевому рівні діють місцеві державні адміністрації та територіальні органи ЦОВВ;

2) місце, яке посідає міністерство у системі суб'єктів (Президент України, КМУ, Міноборони, Генеральний Штаб Збройних Сил України), які також здійснюють управління цією сферою на центральному рівні. Важливо враховувати особливості цієї системи, щоб уникати дублювання повноважень та компетенційних спорів;

3) орган виконавчої влади є політичним чи адміністративним. Міноборони, як вже зазначено вище, забезпечує формування та реалізує державну політику. Сучасне Міноборони повинно концентруватися на формуванні державної політики у сфері його відповідальності, а також повинно бути позбавлене невластивих для міністерства повноважень;

4) сфера, якою здійснює управління орган виконавчої влади. Так, Міноборони забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва.

Крім названих чинників, на вибір організаційно-функціональної структури Міноборони впливають також такі чинники: 5) визначення ключових для відповідної сфери питань, що потребують державного управління; бачення ідеального стану сфери державного управління та результатів, які необхідно досягти; 6) міжнародна ситуація; 7) фінансово-економічні можливості держави; 8) професійність посадових та службових осіб, які займаються нормопроектною діяльністю, готують компетенційний акт про орган виконавчої влади, тобто відповідають за розробку правових актів, якими здійснюється правове забезпечення його організаційно-функціональної структури.

Кожна сфера управлінської діяльності має свою специфіку. Тому на визначення організаційно-функціональної структури Міноборони впливають і спеціальні чинники (фактори). Зокрема, змістовне наповнення завдань, функцій та повноважень Міноборони залежить від того, здійснюється воно для мирного часу, для особливого періоду чи для умов війни.

Перелік чинників (факторів), які впливають на завдання, функції та структуру Міноборони, не обмежується вказаними факторами. У структурі та функціях Міноборони відображаються ті процеси військового будівництва, що відбуваються в Україні у певний час. На тенденції зміни структури

і функцій Міноборони як ЦОВВ та органу військового управління значною мірою впливає багато інших взаємопов'язаних чинників. Серед них, з обґрунтованої точки зору Г.П. Ситника, найголовнішими є: загальна структура, склад та дислокація Збройних Сил України; чинне законодавство та військово-політичні рішення у сфері оборони і військового будівництва; військово-політичні зміни в геополітичному просторі; невирішеність тих чи інших проблемних питань реформування так званих «силових» міністерств у процесі адміністративної реформи в контексті розподілу повноважень і відповідальності органів державної влади, органів військового управління, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування за вирішення питань в оборонній сфері; вплив ринкових перетворень на структуру, механізми та шляхи матеріального, технічного та тилового забезпечення Збройних Сил України та ін. [17, с. 215].

**Висновки.** Удосконалюючи правове забезпечення організаційно-функціональної структури Міноборони, важливо враховувати взаємозалежність та взаємообумовленість завдань, функцій, повноважень та організаційної будови міністерства. Структурно-функціональний підхід доцільно застосовувати в органічній єдності. Варто також враховувати наступні чинники (фактори), які впливають на вибір організаційно-функціональної структури Міноборони: сфера, якою здійснюється державне управління; місце Міноборони в системі суб'єктів, які здійснюють управління сферою оборони; рівень органів виконавчої влади, на якому перебуває Міноборони (центральної); міжнародну ситуацію; фінансово-економічні можливості держави; мирний час/особливий період/ умови війни та ін. Подальші наукові дослідження зазначеної проблематики можна спрямувати на аналіз основних напрямів розвитку правового забезпечення організаційно-функціональної структури Міноборони з урахування наведених особливостей та можливості використання в сучасних умовах в Україні зарубіжного досвіду.

#### Список літератури:

1. Боделан В. Організаційно-функціональні структури: особливості впливу чинників їх побудови на ефективність функціонування організаційного механізму державного управління // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 3. – С. 53-59.
2. Авер'янов В.Б. Діяльність апарату державного управління: складові змісту // Державне управління в Україні. Навчальний посібник. За заг. ред. д.ю.н., професора В.Б. Авер'янова. – К., 1999. – С. 69-73.
3. Полюхович В.І. Структура і діяльність державної податкової служби України: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. канд. ... юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і

процес; фінансове право; інформаційне право. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 1999. – 20 с.

4. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 592 с.

5. Осауленко С.В. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – О.: Одеська національна юридична академія. – 2010. – 20 с.

6. Шаповал В.М. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти // Право України. – 2003. – №8. – С. 25-30.

7. Ківалов С.В., Лавренова О.І. Адміністративно-правовий статус державної служби як центрального органу виконавчої влади. – О.: Фенікс, 2015. – 190 с.

8. Георгієвський Ю.В. Компетенція органів публічної влади: теорія і практика застосування. – К.: Логос, 2015. – 345 с.

9. Горбач М.І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. – 19 с.

10. Сокурєнко В.В. Сфера оборони України: адміністративно-правове регулювання: монографія. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2015. – 544 с.

11. Кисіль Л.Є. Керівник підприємства: компетенція та адміністративна відповідальність. Наукове видання. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 1998. – 80 с.

12. Бачило І.Л. Функції органів управління: правові проблеми оформлення і реалізації. – М.: Юрид. лит., 1976. – 198 с.

13. Лазарєв Б.М. Компетенція органів управління. – М., 1972, 280 с.

14. Авер'янов В.Б. Функції і організаційна структура органа державного управління. – К., 1979. – 150 с.

15. Авер'янов В.Б. Діяльність апарату державного управління: складові змісту // Державне управління в Україні. Навчальний посібник. За заг. ред. д.ю.н., професора В.Б. Авер'янова. – К., 1999. – С. 69-73.

16. Андрійко О.Ф., Нагребельний В.П., Дерезь В.А., Кисіль Л.Є., Педько Ю.С., Тимошук В.П. Теоретико-прикладні аспекти розвитку адміністративного права та державного управління в Україні // Правова держава. – 2014. – С. 182-203.

17. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.

**Khabutdinov A.K.**  
student  
Bashkir State University  
**Gaysin N.I.**  
student  
Bashkir State University

## PROBLEMS OF APPLICATION OF THE LABOR LEGISLATION FOR TEST TERM

**Хабутдинов А.К.**  
студент  
Баширского государственного университета  
**Гайсин Н.И.**  
студент  
Баширского государственного университета

## ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ НОРМЫ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБ ИСПЫТАТЕЛЬНОМ СРОКЕ

**Summary.** This article reveals the practice of applying the probationary period, the issues of dismissal during the period of its passage. How to comply with the deadlines for notification of dismissal and dismissal, taking into account the days off, what circumstances and documents can serve as evidence of the employee's non-fulfillment of labor duties, is it a violation of labor legislation to familiarize the employee with the job description? The author gives an answer to all these questions using the example of judicial practice.

**Аннотация.** В данной статье раскрывается практика применения нормы об испытательном сроке, вопросы увольнения в период его прохождения. Как соблюсти сроки уведомления об увольнении и самого увольнения, с учетом выходных дней, какие обстоятельства и документы могут служить доказательствами неисполнения работником трудовых обязанностей, является ли нарушением трудового законодательства форма ознакомления работника с должностной инструкцией? На все эти вопросы автор дает ответ на примере судебной практики.

*Keywords: probationary period, labor law, labor legislation, Labor Code of the Russian Federation.*

*Ключевые слова: испытательный срок, трудовое право, трудовое законодательство, Трудовой кодекс Российской Федерации.*

Законодательством Российской Федерации предусмотрена возможность установления испытательного срока при устройстве на работу, как инструмента проверки трудовых качеств будущего сотрудника.

В Трудовом кодексе Российской Федерации (далее – ТК РФ) вопросу испытательного срока посвящены статьи 70 и 71, в которых подробно расписаны все условия, однако практика применения показывает, какие трудности возникают при реализации этого права. С какого момента можно считать срок испытания пройденным, по каким критериям оцениваются трудовые и профессиональные качества будущего работника, как надлежит уведомлять работника о неудовлетворительном испытании и т.п.- все эти вопросы на практике вызывают множество проблем. В данной статье мы попытаемся раскрыть особенности применения нормы об испытательном сроке.

Трудовые отношения в силу положений ч. 1 ст.16 ТК РФ возникают между работником и работодателем на основании трудового договора, заключаемого в соответствии с настоящим Кодексом.

Согласно абз.2, ч.1 ст.22 ТК РФ работодатель имеет право заключать, изменять и расторгать трудовые договоры с работниками в порядке и на условиях, которые установлены ТК РФ, иными федеральными законами.

При заключении трудового договора в нем по соглашению сторон может быть предусмотрено условие об испытании работника в целях проверки его соответствия поручаемой работе (ч. 1 ст.70 ТК РФ).

Ч. 1 ст. 71 ТК РФ предусмотрено, что при неудовлетворительном результате испытания работодатель имеет право до истечения срока испытания расторгнуть трудовой договор с работником, предупредив его об этом в письменной форме не позднее чем за три дня с указанием причин, послуживших основанием для признания этого работника не выдержавшим испытание [1].

При неудовлетворительном результате испытания расторжение трудового договора производится без учета мнения соответствующего профсоюзного органа и без выплаты выходного пособия.

Из содержания приведенных выше нормативных положений следует, что по соглашению сторон в трудовой договор может быть включено дополнительное условие об испытании работника, целью которого является проверка соответствия работника поручаемой работе.

Право оценки результатов испытания работника принадлежит исключительно работодателю, который в период испытательного срока должен выяснить профессиональные и деловые качества работника и принять решение о возможности или невозможности продолжения трудовых отношений с данным работником.

При этом трудовой договор с работником может быть расторгнут в любое время в течение испытательного срока, как только работодателем будут обнаружены факты неисполнения или ненадлежащего исполнения работником своих трудовых обязанностей. Увольнению работника в таком случае предшествует обязательная процедура признания его не выдержавшим испытание, работник уведомляется работодателем о неудовлетворительном результате испытания с указанием причин, послуживших основанием для подобного вывода.

Рассмотрим данный вопрос на примере судебного спора о признании увольнения незаконным и требовании о восстановлении на работе (дело №2-671/2018) [4].

Все вышеназванные процедуры по порядку увольнения по мнению работодателя были соблюдены, однако работник не согласившись с увольнением подал иск в районный суд.

Во-первых, увольнение работника произведено в пределах испытательного срока, предусмотренного трудовым договором.

По условиям заключенного с работником трудового договора испытательный срок был установлен с 18 сентября 2017 г. сроком на 3 месяца, следовательно, истекал 18 декабря 2017 г.

Работник в жалобе указывает на нарушение 3-х месячного срока для увольнения по результатам испытания, полагая, что увольнение должно было состояться до 18 декабря 2017 г.

Однако, согласно правилам, ч. 4 ст.14 ТК РФ в случае, когда последний день срока испытания приходится на выходной, работодатель вправе уволить работника по ч.1 ст.71 ТК РФ в ближайший рабочий день, следующий за выходным, на который пришлось окончание срока испытания.

При этом течение сроков, с которыми ТК РФ связывает прекращение трудовых прав и обязанностей, начинается на следующий день после календарной даты, которой определено окончание трудовых отношений (ч. 3 ст. 14 ТК РФ).

Поскольку последний день срока испытания приходился на нерабочий день (17.12.2017 г. - являлся выходным днем), увольнение в первый рабочий день, следующий за ним, правомерно. Работодатель имел право уволить Истца 18.12.2017 г.

Во-вторых, доказательствами неисполнения трудовых обязанностей служили протоколы оперативного совещания организация, на которых работнику давались поручения, однако исполнения их с его стороны не последовало. Что является надлежащим доказательством факта недобросовестного отношения к работе.

В-третьих, работник указывал на отсутствие факта ознакомления с должностной инструкцией при приеме на работу, как на нарушение норм трудового законодательства.

Норма ч. 3 ст.68 ТК РФ возлагает на работодателя лишь обязанность проведения ознакомления с правилами внутреннего трудового распорядка, с должностной инструкцией, при этом обязательного порядка к форме, к процедуре ознакомления законодательством не установлено. В

данном случае, способ и формат ознакомления с локальными нормативными актами носит диспозитивный характер.

ТК РФ не определяет форму, в которой работодатель должен реализовать обязанность по ознакомлению работника с должностной инструкцией. Возможны два варианта ознакомления работника с указанными правовыми актами: перечень этих актов может быть указан в трудовом договоре либо факт ознакомления работника с указанными правовыми актами оформляется отдельным документом, подписываемым работником и прилагаемым к трудовому договору в качестве части последнего [2, с. 854].

Практика ознакомления с локальными актами, в том числе с должностной инструкцией в организации сложилась по первому пути.

Так 18 сентября 2017 года работником заключен трудовой договор, содержащий в себе специальный пункт: «С правилами внутреннего трудового распорядка, с должностной инструкцией, положениями об оплате труда, перечнем сведений, составляющих коммерческую тайну, порядком работы с документами, содержащими коммерческую тайну Предприятия Работодателя ознакомлен(а) до подписания настоящего договора». Отмечаем, что работник собственноручно подписал указанный пункт договора, следовательно, довод о «якобы» неосведомленности работника с должностной инструкцией до начала работы безоснователен.

На основании вышеназванных доводов увольнение работника признали законным, данное решение оставлено в апелляционной инстанции без изменения и вступило в законную силу [5].

Таким образом, испытательный срок – это определенная гарантия для работодателя. При этом на него возлагается обязанность контролировать данный процесс, учитывать сроки и в случае необходимости применять меры согласно ТК РФ, иначе это гарантия рискует обернуться для работодателя не только негативным опытом, но и судебными спорами, денежными издержками, вызванными незаконным увольнением.

#### Список литературы:

1. Трудовой кодекс Российской Федерации от 30.12.2001 № 197-ФЗ: (с посл. изм. и доп. от 5 февраля 2018 г. № 8-ФЗ) // Официальный интернет-портал правовой информации [Электронный ресурс]. URL: <http://www.pravo.gov.ru> (дата обращения: 25.05.2019).
2. Орловский Ю.П. Трудовое прав России: учебник для бакалавров / Ю.П. Орловский // М. : Издательство Юрайт. – 2014. – уч. – К-855 с.
3. Певцова Е.А. Трудовое право: учебник / Е.А. Певцова // Москва: Юстиция. – 2017. – уч. – К-854 с.
4. Решение Орджоникидзевского районного суда города Уфы Республики Башкортостан 19 февраля 2018 года по делу №2-671/2018.
5. Апелляционное определение Верховного суда РБ по делу № 33-8071/2018.

## GENERAL CHARACTERISTICS OF CYBERBULLYING AND WAYS OF ITS PREVENTION

**Summary.** The article analyzes such type of violence in cyberspace as cyberbullying. The specific features of cyberbullying are described, which allow distinguishing it as a separate type of bullying. Various forms of cyberbullying are considered, such as flaming, harassment, denigration, grieving, cyberstalking. The consequences of cyberbullying for both the victim and the aggressor are analyzed. Preventive measures are proposed for parents and school administrators to avoid cases of cyberbullying. The options for countering the victim's cyber attacks are considered.

*Keywords: bullying, violence, cyberbullying, cyberbully, victim, cyberspace, cyberstalking.*

The virtualization of the modern social space has become an undeniable fact. And teenagers are perhaps the largest social group in this communication space. Naturally, the manifestations of non-direct tactile or verbal aggression are shifted to the online zone [1, p. 43]. The development of scientific and technological progress poses a potential threat to modern society. One of these threats is cyberbullying, which appeared not so long only 20 years ago, but gained wide popularity and continues to gain momentum. Cyberbullying is a new "social problem", which implies systematic violence on the Internet through electronic devices. Digital sociality creates an ideal that requires a positive social image. What is published on *social networking* sites, how a person looks in this environment is what he or she wants or allows others to see.

Often teenagers in search of new acquaintances, trying to gain popularity, and just hanging out, expose personal information and photos for wide access. Thanks to such actions, they become a potential victim of cyberbullying. However, many of them do not know how to behave in such a situation and how to resist violence on the Internet.

Cyberbullying is a violence that has no boundaries and any person can be victimized. Quite often, celebrities faced with this problem, when haters write them an insulting comment by social media. But they are more or less prepared for it and realize that it is the pay for success and a beautiful life. However, what to do the average teenager who reacts rather painfully to negative comments under his or her photos from peers or strangers? How to respond to threats on the Internet and what to do when you fall victim to cyberbullying? We will try to analyze the social phenomenon of cyberbullying, the forms of its manifestation and, on the basis of this, develop a strategy to combat it.

A term "cyberbullying" coined by Canadian educator Bill Belsey *and means the use of information and communication technologies to support deliberate, repeated, and hostile behaviour by an individual or group that is intended to harm others* [2, p. 15]. Sheri Bauman considers that cyberbullying shall be defined as verbal or relational bullying accomplished using electronic or wireless media [3]. That is, cyberbullying is "covert, psychological bullying, conveyed through electronic mediums such as cell-phones, web-logs and web-sites etc." [4, p. 28].

Cyberbullying is "an aggressive, intentional act carried out by a group or individual, using electronic forms of contact, repeatedly and over time against a victim who cannot easily defend him or herself" [5, p. 376]. Price and Dalgleish note that: "Cyberbullying is the collective label used to define forms of bullying that use electronic means such as the internet and mobile phones to aggressively and intentionally harm someone..." [6, p. 51].

Cyberbullying as a type of bullying has the same basic features as 1) intentional aggressive behaviour; 2) repetitiveness or regularity of act; 3) inequality of victim and aggressor; 4) consequences in the form of mental or physical harm. A special feature is that cyberbullying occurs through electronic technologies.

Cyberbullying, like traditional bullying, involves malicious aggressors who seek implicit or explicit pleasure or profit through the mistreatment of another individual [7, p. 91]. Such aggression should be repeated, as in the situation with bullying the sole case does not fall under these criteria. It can also be noted that bullies in cyberspace are more aggressive than they are offline and it is the most essential factors that distinguish cyberbullies from traditional bullies [8, p. 121].

Furthermore, the lack of tangible feedback means that the bully does not have to witness the effect of his or her behavior on the target. The absence of the experience of seeing the harm reduces the likelihood of an empathetic reaction [9].

One more of the defining features of cyberbullying is that it can occur at any time [10, p. 89]. When cyberbullied, the victims are accessible around the clock, and there is no time when text messages, emails, or other messages cannot be sent [11]. The victims are in fear all the time and cannot feel protected even at home.

As in the situation with bullying, cyberbullying is characterized by the difference in the strength of the victim and the aggressor. The peculiarity will be that cyberbully should not be stronger physically or older in age. This type of bully can be any one: large or small, popular or an outcast, an honor student or a challenged learner. A cyberbully's two most important features must be to have Internet access and possess a desire to cause harm to another [12, p. 55]. In cyberspace,

though, computer proficiency alone may result in a power differential [7, p. 91].

Another hallmark of cyberbullying will be that cyberbullies feel safe terrorizing their victims. These perpetrators believe they are "invincible" due to the anonymity offered by electronic means, giving these bullies a sense of safety from being caught [13, p. 135]. The elements of perceived anonymity on-line, and the safety and security of being behind a computer screen, aid in freeing individuals from traditionally constraining pressures of society, conscience, morality, and ethics to behave in a normative manner [14, p. 134]. Another feature of cyber-space bullying is that hundreds of perpetrators can get involved in the abuse, and class-mates who may not engage in the bullying at school can hide behind technology to inflict the most serious abuse [4, p. 29]. Cyberspace makes it possible to unleash the aggressor's potential and manifest violence without fear of punishment, thus the circle of aggressors expands and pressure on the victim becomes stronger.

Sophia Alim distinguishes also such features of cyberbullying as complication of tracking down who has carried out instances of cyberbullying and difficulties for victims of cyberbullying to deal with bullies in real life [15, p. 69]. That's why cyberbullying should not be underestimated; it is much more dangerous than it seems.

Nancy Willard distinguishes different forms of cyberbullying. Among them: Flaming (online "fights" using electronic messages with angry and vulgar language); Harassment (repeatedly sending offensive, rude, and insulting messages); Denigration ("dissing" someone online; sending or posting cruel gossip or rumors about a person to damage his or her reputation or friendships); Impersonation (breaking into someone's account, posing as that person and sending messages to make the person look bad, get that person in trouble or danger, or damage that person's reputation or friendships); Outing and Trickery (sharing someone's secrets or embarrassing information or images online; tricking someone into revealing secrets or embarrassing information, which is then shared online); Exclusion (intentionally excluding someone from an online group, like a "buddy list"); Cyberstalking (repeatedly sending messages that include threats of harm or are highly intimidating; engaging in other online activities that make a person afraid for her or her safety) [16, p. 70].

In addition, there is such a type of cyberbullying as grieving. This is a type of activity in online games, consisting in sabotage and vandalism against other players, for example, killing players in games, demolishing buildings in games, stealing resources and items.

Kowalski et al. added more forms of cyberbullying: happy slapping and hopping, and also sexting. Happy slapping means recording assaults on the target and upload those recordings to the Internet for hundreds and thousands to see and comment on. Sexting refers to the sending or posting of nude or semi-

nude pictures or videos via text messages or other electronic means [17, pp. 67-69].

Cyberthreats and cyberstalking are particularly frightening forms of cyberbullying. The latter involves repeatedly sending messages that include threats of future harm, while the former may be threats to others, threats to harm a third party or parties, or threats to harm self. These types of messages are typically associated with emotional distress [3]. Hurtful damaging messages can be sent instantaneously at any time to a very large audience; because they 'live' indefinitely in cyberspace, these messages have a recurring capacity to inflict harm on the victim [18, p. 48].

Cyberbullying negatively affects the psychological health of adolescents, causing depression, decreased self-esteem and suicidal thoughts [19]. Victims of cyberbullying report more social and emotional problems, such as isolation and emotion regulation problems, than victims of traditional bullying [20]. In an American study conducted among adolescents hospitalized on the University of Miami/Jackson Memorial Hospital Acute Inpatient Child and Adolescent Psychiatry Unit it was found that 50% of them were cyberbullying [21]. It should be noted that victims of cyberbullying may be at risk for other negative developmental and behavioral consequences – including school violence and delinquency [7, p. 104]. On the one hand, cyberbullying victims are more likely to be bullied at school; on the other hand, they can try to compensate for their humiliation in cyberspace by aggression against classmates in real life.

Turkish results of research showed that there is a positive association between depression, anxiety, somatization, hostility and cyberbullying and victimization in university students' sample [22, p. 14]. It should be noted that the negative consequences of cyberbullying can occur in adulthood, both in the victim and in the aggressor, since both sides are subject to mental deviations. A Norwegian study showed that people who were bullied had depressive symptoms and high levels of total, internalizing and critical symptoms, increased risk of having received help for mental health problems and reduced functioning because of a psychiatric problem. While those being aggressive toward others showed high levels of total and internalizing symptoms. Both of them had increased risk of psychiatric hospitalization because of mental health problems [23].

Emotional intelligence plays a buffering role in such situation. When a teenager sees that there is an aggressor on the other side of the screen that provokes the victim to various actions or arouse negative emotions, he needs to be able to understand this situation. This will help control his feelings and emotions, and will protect the teen from the status of the victim of cyberbullying. Spanish study found that cyberbullying has less impact on the suicidality of adolescent victims and self-esteem if they have high emotional intelligence. Possessing the emotional abilities grouped together as emotional intelligence –

perception of emotions, understanding of the causes and consequences of emotions and the ability to manage the emotions of oneself and others – may reduce the risk that adolescent victims of cyberbullying might experience psychological problems as a consequence [19].

As we can see bullying is evolving from the classic image of a big schoolyard bully picking on smaller kids to a more technologically, sophisticated model of kids using cyber technology to electronically tease, bully, and harass their peers with texting, voicemails, emails, and posts on public websites [24, p. 537]. Cyberbullying is the unfortunate by-product of the union of adolescent aggression and electronic communication, and its growth is giving cause for concern [14, p. 131].

Director of cyberbullying research center in the USA Justin W. Patchin states that 17.4% of students said they were a target of cyberbullying in 2019, compared to 16.5% in 2016 [25]. Similar figures are given in a Thai study where the prevalence of cyberbullying victims was 17.36%, whereas those who were school bullied were 21.91%. Among those who reported experiences of being cyberbullied, 62% were males and 38% were females and the experience was more common in private school students [26, p. 12878]. In Ukraine, almost one in five adolescents (21.5%) has admitted to being victims of cyberbullying; boys and girls equally abused and humiliated in this way [1, p. 43].

Statistics show that cyberbullying continues to gain momentum, despite opposition from the state and the introduction of various anti-bullying programs. A vivid example is the United States, where each state has a statutory regulation of anti-bullying and cyberbullying, as well as anti-bullying events in schools. While administrative responsibility for bullying in Ukraine was introduced a year ago, including in cyberspace, it is too early to talk about positive dynamics. Unfortunately, this is not the method of struggle that gives a result. Of course, it is necessary to legislatively regulate such negative actions. But the success of the fight against cyberbullying lies in a different plane. Basic measures should be taken by the parents and school administration.

Trusting relationships with parents is an important element of alternate cyberbullying. The child should know that he or she will not be scolded, that phone or computer will not be taken away. To young people today, losing their technology is akin to being banished from their social world, and they often would rather risk being a target of cyberbullying than losing their technology.

Children think that their parents do not understand the issue and that they would overreact. Teaching the issue of cyberbullying to parents, and highlighting the dangers and possible solutions to cyberbullying when it occurs can be a form of prevention [11].

Parents need to know about the potential of cyberbullying, and that they must be much more involved in monitoring the technological activities of

children. Many adults believe that by installing filters on computers, they are protecting their children from unwanted contact and sites [3]. It is desirable that parents know their children's passwords, and regularly check that they are current. But that is not all.

The main task in the fight against cyberbullying is to talk with children and adolescents about this negative phenomenon, to explain them how to behave if you become a victim or witness of an attack. Parents should make it clear that the child will not be punished, even if he or she provoked such actions with his or her victim behavior (for example, shared an intimate photo, as a result of which he or she became a victim of cyber blackmail).

Mental and emotional development in many respects contributes to the progress of stress resistance during cyber attacks, which reduces the likelihood of becoming a victim of cyberbullying in the future. Therefore, it is important for a teenager to learn to control their emotions. For this, parents should pay attention to the mental education of their child. If necessary, they should attract specialists. It is important to make it clear to the teenager that he or she is not alone, that adults will always support him or her and help in any situation. Unfortunately, statistics say that fewer than 9% of victims informed a teacher or an adult about cyberbullying, whereas 56.6% were more comfortable talking about their victimization to a friend [7, p. 92].

The role of the school is as great as that of parents. The main task for the school administration should be to conduct educational activities that form a negative attitude towards cyberbullying. Police officers, psychologists, parents, and teachers should be involved in these activities. Adolescents should be made aware of administrative responsibility for committing acts of bullying and cyberbullying. School policy should be aimed at introducing anti-bullying programs into the educational system. Although it should be noted that, according to recent studies, general programs such as Olweus Bullying Prevention Program give insignificant results regarding cyberbullying. The program had weaker and somewhat less consistent effects on students' reports of being cyberbullied than on being bullied in other ways [27, p. 81].

Of course, the victim plays the main role in the situation with cyberbullying, how he or she reacts to attacks and what measures he or she takes to avoid them. S. Hurley suggests the following general strategies for not becoming a victim of cyberbullying: protecting personal information (passwords, etc.) in e-mail communication and other online activity; avoiding the unknown with regard to electronic messages – e.g., "learn to discriminate between the important and the potentially harmful"; blocking messages using software for cell phones and e-mail; avoiding replying to bullying behavior; gathering evidence of offending messages and pictures; reporting incidents to school and other authorities, and making the reporting process easier [28, pp. 22].

Pupils consider that the best ways to stop cyberbullying are: "blocking messages/identities"

(74.9%), "telling someone (parent/teacher)" (63.3%), "changing email address/phone number" (56.7%), and "keeping a record of offensive emails/texts" (46.5%), followed by "ignoring it" (41.3%), "reporting to police/other authorities" (38.5%), contact service provider (31.1%), and "asking them to stop" (21.4%), with the least popular advice being "fighting back" (19.6%) [5].

The analysis shows that cyberbullying, as a continuum of various forms of manifestations of cruelty in the virtual space, has a socio-psychological nature and is based on adolescents learning the laws of social inequality and the struggle for power. The prevention of cyberbullying contributes to the formation of the child's general readiness for constructive interaction in a modern complex society [29, pp. 27-28]. It is impossible to completely eliminate cyberbullying, as well as classical school violence in the struggle for leadership. But this does not mean that adults can ignore this phenomenon and stay away from conflict resolution.

Today's digital environment is a new risk (from cyberbullying and the sale of psychoactive substances to child pornography). The answer to these risks should be digital literacy, not a ban, but a strategy. Therefore, the main preventive direction is the formation of general media culture in the field of using information and communication technologies [1, p. 46]. Only in this way can we decrease the number of victims of cyberbullying and reduce its negative consequences.

#### References:

1. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондартайн.; наук. ред. О. М. Балакірева; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.

2. Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A real and growing threat. *ATA Magazine*, 88(1), pp. 14-21.

3. Sheri Bauman Cyberbullying: a Virtual Menace. Paper to be presented at the National Coalition Against Bullying National Conference. Melbourne, Australia. November 2 – 4, 2007.

4. Shariff, S., Gouin, R. (2005) Cyber-Dilemmas: Gendered Hierarchies, New Technologies and Cyber-Safety in Schools. *Atlantis*. Vol. 31 No 1 (2006) pp 27-37.

5. Smith Peter K., Mahdavi Jess, Carvalho Manuel, Fisher Sonja, Russell Shanette, Tippett Neil (2008) Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49:4 (2008), pp 376–385. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>

6. Price M., Dalgleish J. Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*. 2010. 29(2), pp.51-59.

7. Hinduja Sameer, Patchin Justin W. Offline Consequences of Online Victimization: School Violence and Delinquency. *Journal of School Violence*, 2007. Volume 6, Number 3, pp. 89-112, DOI: 10.1300/J202v06n03\_06

8. Ozgur Erdur-Baker Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of Internetmediated communication tools. *New Media & Society*. 2010. 12(1), pp. 109–125.

9. Willard, N .E. (2006). Educators guide to cyberbullying: Addressing the harm caused by online social cruelty. Retrieved April 4, 2009, from: [www.asdkI2.org/MiddleLinkIABVIBully\\_topics/EducatorsGuide\\_Cyberbullying.pdf](http://www.asdkI2.org/MiddleLinkIABVIBully_topics/EducatorsGuide_Cyberbullying.pdf)

10. Snakenborg John, Van Acker Richard, Gable Robert A. Cyberbullying: Prevention and Intervention to Protect Our Children and Youth. *Preventing School Failure*, 2011. v.55 n.2 pp. 88-95

11. Šléglová, V., Cerna, A. (2011). Cyberbullying in Adolescent Victims: Perception and Coping. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 5(2), article 4. Retrieved from <https://cyberpsychology.eu/article/view/4248/3294>

12. Poland, S. (2010). Cyberbullying continues to challenge educators: Administrators need to take concrete steps to address this behavior. *District Administration*, 46(5), 55.

13. Notar, C. E., Padgett, S., Roden, J. (2013). Cyberbullying: Resources for intervention and prevention. *Universal Journal of Educational Research*, 1(3), pp. 133-145.

14. Hinduja Sameer, Patchin Justin W. Cyberbullying: An Exploratory Analysis of Factors Related to Offending and Victimization. *Deviant Behavior*. January 200, pp. 128-156.

15. Alim Sophia (2016) Cyberbullying in the World of Teenagers and Social Media: A Literature Review. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*. 6(2) pp. 68-95.

16. Willard, N. E. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress. Champaign, IL, US: Research Press. 311 p.

17. Kowalski R.M., Limber S.E., Agatston P.W. Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age. John Wiley & Sons, 2012. 240 p.

18. Froese-Germain Bernie Bullying in the Digital Age: Using Technology to Harass Students and Teachers. *.Our Schools / Our Selves*. 2008, Vol. 17 Issue 4, pp. 45-54.

19. Extremera N., Quintana-Orts C., Mérida-López S. and Rey L. (2018) Cyberbullying Victimization, Self-Esteem and Suicidal Ideation in Adolescence: Does Emotional Intelligence Play a Buffering Role? *Front. Psychol.* 9:367. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00367

20. Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Ortega-Ruiz, R., and Casas, J. A. (2015). Perceived emotional intelligence as a moderator variable between cybervictimization and its emotional impact. *Front. Psychol.* 6:486. doi: 10.3389/fpsyg.2015.00486



21. Xantus A., Saltz S.B., Shaw J.A. (2015) The Relationship between Social Media Bullying and the Adolescent's Self Report of Emotional Health: A Study of Urban Youth on an Acute Inpatient Psychiatric Unit. *J Depress Anxiety*. Volume 4. Issue 2. doi:10.4172/2167-1044.1000186
22. Ildirim, E., Çalıcı, C., Erdoğan, B. (2017). Psychological Correlates of Cyberbullying and Cyber-Victimization. *The International Journal of Human and Behavioral Science*, 3(2), pp. 7-21.
23. Sigurdson J.F., Undheim A.M., Wallander J.L., Lydersen S., Sund A.M. (2015) The long-term effects of being bullied or a bully in adolescence on externalizing and internalizing mental health problems in adulthood. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health* 9: 42. doi: 10.1186/s13034-015-0075-2
24. Glasner, A. T. (2010). On the front lines: Educating teachers about bullying and prevention methods. *Journal of Social Sciences*, 6(4), 537-541.
25. Patchin Justin W. School Bullying Rates Increase by 35% from 2016 to 2019. URL: <https://cyberbullying.org/school-bullying-rates-increase-by-35-from-2016-to-2019>
26. Nonglak B., Orawan L., Chawanun C., Atsawin N. Cyberbullying and Emotional-Behavioral Functioning Among Northern Thai Adolescents. *Biomed J Sci& Tech Res*. 2019. 17(3). pp.12877-12881.
27. Olweus, D., Limber, S.P. & Breivik, K. Addressing Specific Forms of Bullying: A Large-Scale Evaluation of the Olweus Bullying Prevention Program. *Int Journal of Bullying Prevention* (2019) Volume 1, Issue 1, pp. 70–84.
28. Hurley, S. (2004). "Bullies + technology = cyberbullying." *Orbit*, 34(2), pp. 22-23.
29. Найдьонова Л.А. Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини: методичні рекомендації. Серія: На допомогу вчителю. Вип. 4. К., 2011. 34 с.

УДК 342.951  
ГРНТИ 10.17.65

*Kanasevich Anastasia Sergeevna*  
graduate student  
Pacific State University

#### **SOME ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF THE CONSERVATION OF OBJECTS OF CAPITAL CONSTRUCTION UNDER THE LEGISLATION OF THE RUSSIAN FEDERATION**

*Канасевич Анастасия Сергеевна*  
студент магистратуры  
Тихоокеанского государственного университета

#### **НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КОНСЕРВАЦИИ ОБЪЕКТОВ КАПИТАЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ**

**Abstract.** This work is devoted to the study of the state of modern legislation governing public relations in the field of construction activities. The provisions governing the conservation of capital construction facilities are analyzed. The main problems that arise in practical activities during the implementation of the conservation of unfinished objects are identified. Alternative methods for solving difficult issues that are used in foreign countries are considered. Based on the study, methods are proposed for resolving identified shortcomings by adjusting the provisions of the current legislation, as well as introducing additional legal obligations for participants in these legal relations.

**Аннотация.** Данная работа посвящена исследованию состояния современного законодательства, регулирующего общественные отношения в области строительной деятельности. Проанализированы положения, регламентирующие консервацию объектов капитального строительства. Выявлены основные проблемы, возникающие в практической деятельности при осуществлении процедуры консервации незавершенных объектов. Рассмотрены альтернативные способы решения затруднительных вопросов, которые применяются в зарубежных странах. На основе проведенного исследования предложены способы разрешения выявленных недочетов посредством корректировки положений действующего законодательства, а также введения дополнительных правовых обязанностей для участников данных правоотношений.

**Key words:** *legislation in the field of construction activities, construction, conservation of capital construction projects, obligations of participants in construction relations, verification activities, deadline.*

**Ключевые слова:** *законодательство в области строительной деятельности, строительство, консервация объектов капитального строительства, обязанности участников строительных правоотношений, проверочные мероприятия, предельный срок.*

Строительная отрасль, как сфера человеческой экономической, политической, социальной деятельности, зависит от множества факторов: Стремительное развитие страны в целом и

отдельных регионов в частности приводит к необходимости сбалансированного расширения площади населенных пунктов, освоению комплексной застройки территории, планированию объектов коммунальной, транспортной, социально-культурной и промышленной инфраструктуры. При этом высокие темпы строительства, не должны отражаться на качестве осуществляемых работ и используемых строительных материалов при возведении капитальных объектов.

Первостепенную роль в регулировании представленной области занимает государство, в лице компетентных органов государственной власти, уполномоченных осуществлять совершенствование указанной деятельности, посредством внесения изменений в положения действующих актов. Несмотря на детальную регламентацию законодательства в сфере строительства, все же остаются некоторые вопросы, требующие более детального рассмотрения. Неполнота правовых формулировок затрудняет реализацию обязанностей, возложенных на участников данных правоотношений. Вследствие чего неисполнение или ненадлежащее исполнение установленных правовых предписаний отражается на функционировании всей цепи указанных общественных отношений.

Во время строительства здания или сооружения могут возникать обстоятельства, ухудшающие финансовое положение застройщика. Недостаток или полное отсутствие средств финансирования достаточных для приобретения необходимых строительных материалов и оборудования является одной из причин приостановления или прекращения строительства объекта. Вследствие чего выполнение дальнейших этапов строительных работ становится невозможным.

При наступлении указанных факторов, лицо, осуществляющее строительство, в силу закрепленной законом обязанности, должно нести бремя содержания, принадлежащего ему имущества. В соответствии с Градостроительным кодексом Российской Федерации, при возникновении необходимости прекращения работ или их приостановления более чем на 6 месяцев застройщик или технический заказчик обязан обеспечить консервацию объекта незавершенного строительства. [2]

Консервация объекта строительства, согласно действующему законодательству, представляет собой комплекс действий, связанных с завершением строительных работ, осуществлением организационных мероприятий по сохранению уже возведенного здания или его части, подготовкой и оформлением соответствующей технической документации. [3]

Тем самым, застройщику необходимо привести объект и земельный участок, используемый для строительства, в положение, которое позволит обеспечить прочность,

устойчивость и сохранность основных конструктивных элементов здания и прилегающей территории. Реализация совокупности установленных мероприятий позволит удостовериться, что состояние объекта строительства, не представляет опасности для населения и окружающей среды.

Помимо мер, направленных на обеспечение безопасности незавершенного объекта строительства, должное внимание необходимо уделить ограждению периметра строительной площадки. Согласно данным практической деятельности, установленный вид территории остается наиболее опасным для неопределенного круга лиц. Отсутствие препятствий, ограничивающих доступ граждан внутрь объекта, а также на территорию строительства предоставляет посторонним лицам возможность преднамеренно или случайно, проникнуть непосредственно на стройку. Неправомерное нахождение граждан на участке, отведенном для строительства, является нарушением действующих норм и правил, поскольку угроза причинения вреда присутствует постоянно, независимо от вида работ, произведенных при его консервации. Длительный период простоя здания, воздействия на него погодных условий, а также внешних факторов окружающей среды, в совокупности оказывают разрушающее влияние на строительные конструкции, которые впоследствии могут утратить прочность своих эксплуатационных свойств. Следовательно, гарантия надежности и устойчивости строительных конструкций, подвергнутых процедуре сохранения, не может быть в полной мере заверена застройщиком.

Анализ нормативно-правовых актов и материалов судебной практики позволяет прийти к выводу о том, что обязанность произвести консервацию объекта капитального строительства возложена на застройщика в силу закона, а значит, не имеет значения причины ее неисполнения.

Однако насколько добросовестно поступит застройщик, реализовывая установленное предписание в силу закона и в отсутствие материальных средств? Мы можем наблюдать за долгостроями, которые стоят не только годами, но и десятками лет и ждут окончания строительства, как, и лица, которые вложили или инвестировали денежные средства в будущие объекты. Ровным счетом, как и граждане, наблюдающие и опасющиеся за жизнь и здоровье молодого поколения, которое так и стремится оказаться на территории объекта незавершенного строительства.

На практике известны различные ситуации, при которых ответственные лица недобросовестно исполняют установленные законом обязанности. Так, отсутствие закрепленного положения прямо устанавливающего обязанность подвергать консервации незавершенный объект капитального строительства предоставляет застройщику возможность лавировать при выборе причин ее

неисполнения. Таким образом, первое, на что следует обратить внимание в данной сфере деятельности – осуществить корректирование правовых предписаний, устанавливающих права и обязанности для субъектов строительства.

Второй вопрос, подлежащий рассмотрению, касается параметров предельно допустимого периода времени, на которое возможно законсервировать объект капитального строительства. Изучая данный вопрос более подробно можно обнаружить, что регламентированные сроки не установлены, а значит, не ограничены. Следовательно, застройщик, проводя меры по консервации здания или сооружения единовременно, может более на это не затрачивать время, силы и средства. Тем самым, разовый характер реализованной обязанности не гарантирует полную безопасность объекта в течение всего временного промежутка консервации объекта.

Третий вопрос, связан с невозможностью внесения изменений в проектный замысел планируемого объекта. Длительная консервация здания может отразиться не только на несущих конструкциях и используемых строительных материалах, составляющих техническую сторону объекта, но и также повлечь устаревание ранее принятых проектных решений. Разработанный проект может перестать соответствовать стандартам, нормам и правилам, действовавшим на момент его согласования с уполномоченными органами, а также не подходить под актуальные требования общества, его представлениям о комфорте и благоустроенности. Так, по прошествии времени, воссоздать внешний облик объекта капитального строительства, согласно первоначальной задумке, будет возможно. Однако будут ли в должной мере компенсированы, а значит, оправданы вложения в восстановление объекта, просчитать всецело, не представляется возможным.

Некоторые зарубежные страны придерживаются подхода, согласно которому незавершенный капитальный объект подлежит перепродаже другим субъектам строительной деятельности. При этом данная мера включена в обязанность лица, осуществляющего строительство, и который, в силу различных причин, был вынужден его приостановить или прекратить. Целесообразность представленной альтернативы, экономически оправдана. Уменьшение срока простоя здания с момента приостановления работ до момента нахождения покупателя, позволяет сохранить качество самого объекта, его материалов, а также оборудования, применяемого при строительстве. При этом остается возможным реализовать архитектурные и проектные решения в полной мере, не подвергая изменениям проекта в дальнейшем. Следовательно, снижаются затраты не только на подготовку здания к процедуре консервации, а впоследствии его восстановления, но и на вероятные

перепланировочные решения уже реализуемого проекта.

Тем самым, объект не будет находиться в состоянии простоя продолжительный период времени, вследствие этого не повлечет дополнительных финансовых издержек, потерю технических характеристик и актуальность проектных решений, не будет являться причиной нанесения вреда жизни и здоровью граждан из-за нарушения процедуры консервации объекта или не поддержания его сохранности в должной мере. Ведь, как известно, вовремя выявленное и предупрежденное правонарушение, намного благоприятней сказывается для всех участников строительных правоотношений. Представленное альтернативное решение может быть особенно актуальным при строительстве капитальных объектов в отдельных регионах Российской Федерации.

В настоящее время не до конца разрешенным остается вопрос о том, необходимо ли удостоверяться в состоянии недостроенного законсервированного здания до момента восстановления строительных работ. При этом следует определить круг лиц, ответственных за проведение проверок законсервированного здания или сооружения.

Положения действующего законодательства не содержат обязанности поддерживать в надлежащем состоянии незавершенный объект в течение всего периода приостановления или прекращения строительных работ.

Отсутствие регламентированного срока консервации объекта, а также объективных обстоятельств, достоверно определяющих момент восстановления строительства, не гарантирует, что предпринятые застройщиком действия обеспечат безопасность здания или сооружения на время всего срока его сохранности. Вследствие этого целесообразно предпринять меры, которые бы позволили бы застраховать объект незавершенного строительства.

Ввиду изложенного следует расширить обязанности застройщика положением об осуществлении проверочных мероприятий в определенный период времени, рассчитанном исходя из типа объекта капитального строительства.

Учитывая, что действие правовых норм в сфере градостроительства, в первую очередь, призваны обеспечить безопасность, как целого объекта, так и его непосредственных пользователей, следует, что надлежащая реализация совокупности установленных процедур не позволит усомниться в качестве достроенного объекта. Расширение контрольных мероприятий позволит сформировать должную обязанность ответственного лица по удостоверению безопасности законсервированного объекта не только для граждан и должностных лиц государственных органов, но и позволит застраховать собственные риски застройщика и

снизить растраты при восстановлении строительства.

При этом надлежащее выполнение проверочных мероприятий застройщиком будет подконтрольно органу государственной власти, осуществляющему надзорную деятельность в сфере строительства.

Законодательство о градостроительстве не закрепляет за государственными органами функцию об осуществлении проверочных мероприятий в отношении законсервированных объектов для выявления фактического состояния незавершенного объекта.

Учитывая специфику задач надзорных органов, целесообразно включить в их перечень полномочие, направленное на проведение проверочных мероприятия в отношении данных объектов строительства. Своевременность выявления зданий и сооружений, в отношении которых меры по консервации не предпринимались, или были выполнены не в полном объеме, предотвратит возможность наступления неблагоприятных последствий.

Таким образом, законодательное закрепление норм права, устанавливающих проведение периодических проверочных мероприятий технического состояния законсервированного объекта капитального строительства, а также установление максимального допустимого срока приостановления или прекращения работ в конечном итоге позволит обеспечить безопасность

и сохранность как самих зданий, строительного оборудования и материалов, так и территорию строительной площадки. Сбалансированное и рациональное распределение обязанностей ответственных субъектов строительства позволит реализовать указанные нововведения в должном порядке.

Игнорирование существующих мер безопасности, безответственность участников строительного рынка, равнодушие к судьбе незавершенного объекта, через определенное время может привести к негативным последствиям, которые могут причинить вред не только имуществу общества и граждан, но и, самое главное, их жизни и здоровью.

#### **Список литературы:**

1. Кодекс об административных правонарушениях: федер. закон от 30 дек. 2001г. № 195-ФЗ// Собр. Законодательства РФ. – 2002. - №1. –ч.1. – Ст. 1.
2. Градостроительный кодекс Российской Федерации: федер. закон от 29 дек. 2004г. №190-ФЗ// Собр. Законодательства РФ. – 2005. - №1. – ст.16.
3. Об утверждении Правил проведения консервации объекта капитального строительства: постановление Правительства Российской Федерации от 30 сент. 2011г. №802// Собр. законодательства РФ. – 2011. – №41 (ч.2). – ст. 5739.

#1(53), 2020 część 5

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe**  
(Ukraina, Kijów)

**Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce.** W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

**Zespół redakcyjny**

**Redaktor naczelny - Adam Barczuk**

**Mikołaj Wiśniewski**

**Szymon Andrzejewski**

**Dominik Makowski**

**Paweł Lewandowski**

**Rada naukowa**

**Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)**

**Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Peter Cohan (Princeton University)**

**Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)**

**Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)**

**Kolub Frennen (University of Tübingen)**

**Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)**

**Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)**

#1(53), 2020 part 5

**East European Scientific Journal**  
(Ukraine, Kiev)

**The journal is registered and published in Poland.** The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

**Editorial**

**Editor in chief - Adam Barczuk**

**Mikołaj Wiśniewski**

**Szymon Andrzejewski**

**Dominik Makowski**

**Paweł Lewandowski**

**The scientific council**

**Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)**

**Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Peter Cohan (Princeton University)**

**Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)**

**Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)**

**Kolub Frennen (University of Tübingen)**

**Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)**

**Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)**

**Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)**

**Dawid Kowalik (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College  
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Kehan Schreiner(Hebrew University)**

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan  
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet  
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia  
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut  
Stosunków Międzynarodowych)**

**Redaktor naczelny - Adam Barczuk**

**1000 kopii.**

**Wydrukowano w Ukraina, Kijów,  
Pobedy Avenu, 56/1, Biuro 115**

**Sp. z o.o."Grupa Konsultingowa  
"Образование и наука"**

**Ukraina, Kijów, Pobedy Avenu, 56/1,  
Biuro 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,**

**<http://eesa-journal.com/>**

**Reprezentacja czasopisma naukowego  
w krajach afrykańskich.**

**Republika Angoli.**

**ADAMSMAT\_SU\_LDA,**

**Sede: Rio Longa\_ prédio Z11 Quarteirão Z,  
N\*23, Município: BELAS, província: LUANDA**

**E\_mail: Adamsmat@mail.ru**

**Contribuinte n\* 5417331007**

**Tel:+244-929527658**

**Dawid Kowalik (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College  
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia  
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Kehan Schreiner(Hebrew University)**

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika  
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan  
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet  
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet  
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia  
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut  
Stosunków Międzynarodowych)**

**Editor in chief - Adam Barczuk**

**1000 copies.**

**Printed in the Ukraine, Kiev, Pobedy  
Avenue, 56/1, office 115**

**LLC "Consulting group  
"Образование и наука"**

**Ukraine, Kiev, Pobedy Avenue, 56/1,  
office 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,**

**<http://eesa-journal.com/>**

**Representation of a scientific journal in  
African countries:**

**Republic of Angola**

**ADAMSMAT\_SU\_LDA,**

**Sede: Rio Longa\_ prédio Z11 Quarteirão Z,  
N\*23, Município: BELAS, província: LUANDA**

**E\_mail: Adamsmat@mail.ru**

**Contribuinte n\* 5417331007**

**Tel:+244-929527658**